

מעיינותיך

רבעון למחשבת חב"ד

גליון מיוחד לרגל כ"ד טבת תשע"ג

200 שנה להסתלקות רבינו הזקן בעל התניא

תוכן העניינים

גליון מיוחד המוקדש לתורתו ולדמותו של אדמו"ר הזקן בעל התניא

סידור הרב - אדמו"ר הזקן עמל במשך עשרים שנה על זיקוק וליטוש סידור תפילה על פי נוסח האריז"ל מתוך שישים נוסחאות • מקוריותו של הסידור - בהטבעת נוסח תפילה חסידי לראשונה מאז הופעת החסידות; וייחודיותו - בגיבוש ראשון, מלא ושלם, לנוסח האריז"ל - מאת הרב נחום גרינוולד

26

מנהיגותו ופעילותו הציבורית - בכל שנות נשיאותו, אדמו"ר הזקן השקיע ומסר עצמו למען הכלל הפרט, בעניינים רוחניים ובעניינים גשמיים כאחד • הרב שלום דובער לויץ סוקר במאמרו חלק מן ההיבטים שאפיינו את מנהיגותו - מתחיל בהתמנותו למנהיג החסידות ברוסיה, וממשיך בעמלו לביסוסה ושגשוגה ופעילותו למען הכלל

29

שמחה ועצבות - פרקים כ"ו-ל"ד בספר התניא עוסקים בנושאי השמחה ועצבות ובהם מתבארים בהרחבה עניינים יסודיים בסוגיא זו ובנבכי נפש האדם. 'נגיעה' בלשון קלה בעניינים העיקריים שבפרקים אלו ולאחר מהם מכתב מרתק מהאדמו"ר הזקן - מאת משה שילת

38

גדול שימושה - מכתבי הרבי הריי"ץ אודות האדמו"ר הזקן, הגעתו למגיד ממעזריטש וחיובו את עולם הנגינה

42

שלושה סיפורים - בסיפור חסידי טמון תוכן רב, גם בנוגע ל'הנהגה' וגם בנוגע ל'השקפה' • ה'חזור' הרב יואל כהן מנתח שלושה סיפורים אודות אדמו"ר הזקן, ומראה כיצד מבטאים הם את דרכו המיוחדת בעבודת ה' ואת העומק שבתורתו

3

עצות - עצות בעבודת ה', ליקוט מזערי וממוקד מתוך תורתו של אדמו"ר הזקן

7

דמות הפלאים של הרב - סקירה על אישיותו הייחודית והמהפכנית של אדמו"ר הזקן ועל הנקודות החדשניות העיקריות בתניא ובשו"ע הרב מאת הרב שלמה יוסף זווין

8

ביטול היש - סיפורי חסידים אודות אדמו"ר הזקן

13

אהבת ה' - אדמו"ר הזקן בספר התניא העמיק והאיר את משמעותה של מצוות אהבת ה', שהיא המצווה היסודית המונחת בבסיס כל המצוות • הוא מונה בה שישה רבדים שונים, וקובע כי כל אחד יכול להגיע למימוש מסויים שלה - "כי קרוב אליך הדבר מאוד" • עיון בסוגית אהבת ה' במשנתו של אדמו"ר הזקן, מאת הרב עדין אבן ישראל (שטיינזולץ)

14

שלושה סיפורים, דרך אחת

מה עשה אדמו"ר הזקן עם קופסת הטבק שקיבל במתנה? מדוע בתפילתו של החסיד התב"די, תלמידו של אדמו"ר הזקן, היו שינויים מיום ליום? מדוע חשש רבנו הזקן שבעת היותו אסור במבצר בפטרבורג יתקבצו לשם גדולי תלמידיו? וגם: מה נרמז בראשי התיבות של תאריך ההסתלקות - כ"ד טבת?

לרגל שנת המאתיים להסתלקות אדמו"ר הזקן בכ"ד טבת תקע"ג, שלושה סיפורים המבטאים את דרכו המיוחדת

הרב יואל כהן

אדמו"ר הזקן השתמש במכסה לצורך יישור התפילין על הראש. עניינן של התפילין הוא - לשעבוד את המוח והלב לקב"ה. היה אפשר לחשוב, ששעבוד מוחו וליבו של האדם לאלוקות קשור בשלילת ובשבירת מציאותו. על כך אומר אדמו"ר הצמח-צדק, שאצל אדמו"ר הזקן לא היה עניין של 'שבירה' כלל. בגילוי פנימיות התורה, ובהסבירו את עניין אחדות ה', לא רצה רבנו הזקן לשבור ולשלול מאומה. לא את עצמו, לא את הזולת ואפילו לא את הדומם.

גם כאשר מדובר על ביטול ושעבוד הלב והמוח לה', אין זה עניין של שבירה. הכוונה האלוקית היא לא שהאדם ישבור את הלב והמוח, אלא שינצל אותם-עצמם בעבור האלוקות.

המשמעות של ה' אחד לפי ביאור החסידות - ש"אין עוד מלבדו" ממש והכול אלוקות - אינה שוללת את מציאות הנבראים, אדרבה, היא מרוממת ומגביה אותם. מכיוון שאמיתת מציאותם היא הכוח האלוקי שבהם, הם מקבלים חשיבות. אין שום דבר בעולם שהוא חסר חשיבות; בכל פרט בבריאה יש כוונה אלוקית. כל נברא מבטא את כבודו של הקב"ה, לפי תכונותיו ומעלותיו המיוחדות לו.

כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ סיפר, שפעם הביא אחד החסידים לאדמו"ר הזקן קופסת טבק מוכספת במתנה. אדמו"ר הזקן מיאן להשתמש בקופסה לשם הטבק, באומרו: "יש איבר אחד באדם שאינו בעל-תאווה, ורוצים גם אותו להלעיט בתאווה?!...!", והשתמש במכסה הכסף המבריק של הקופסה כמראה לכוון את התפילין-של-ראש.

פעם סיפרו סיפור זה במעמד כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק (נכדו של אדמו"ר הזקן), והתבטאו שאדמו"ר הזקן שבר את המכסה מהקופסה. העיר אדמו"ר הצמח-צדק: "ענייניו של הסבא לא היה לשבור. הוא לא שבר לא את עצמו ולא את הזולת. מסתמא המכסה היה מחובר לקופסה בחוט, והסבא הסיר את החוט המחבר, אבל לשבור הוא לא שבר". לאדמו"ר הצמח-צדק היה ברור בוודאות שרבנו הזקן לא שבר, עד שבגלל זה אמר בביטחון שהסבא לא שבר אפילו את הדומם, אלא רק הסיר את החוט המקשר.

הרבי זי"ע, באחת השיחות, ביאר סיפור זה והפיק ממנו תוכן עמוק בעבודת ה':

והשפלות דווקא, אלא כל מבוקשו הוא להשלים את כוונת האדון. כאשר הביטול הוא מתוך הרגשת הקשר לקב"ה, כל מעיינו הוא לקיים את רצונו. ומכיוון שרצונו של האדון, הקב"ה, הוא שהיהודי ישתמש גם בשכלו לעבודת ה', הוא עושה גם את זה.

אם-כן דרישת החסידות לביטול ולקבלת-עול, אינה סותרת את ההבנה וההשגה. אדרבה, שני הדברים נובעים מאותה נקודה: האחדות האמיתית של הקב"ה דורשת, שעניין האחדות יאיר ויקבע בכל מקום, אפילו בשכלו ובמציאותו של האדם.

עבודה פנימית

מסופר על שני יהודים ידירים, שהאחד היה חסיד חב"ד תלמידו של אדמו"ר הזקן, והשני היה חסידו של ר' חיים חייק'ל מאמדורא (מתלמידי המגיד ממזריטש), וכל אחד מהם נהג בדרך העבודה כפי אשר הורהו והדריכו מורו ורבו. חסידו של אדמו"ר הזקן למד כל בוקר כמה שעות חסידות לפני התפילה, התבונן במה שלמד, ואחר כל זאת ישב להתפלל במתינות; לעומתו ידירו, חסידו של רבי חיים חייק'ל, התנהג בעבודת ה' על-פי דרך רבו, שעיקר הדגש אצלו היה על דכיות והתלהבות בעצם אמירת אותיות התפילה.

עובדה הווה, שאצל החב"דניק היו שינויים בתפילתו. לא כל יום הוא הצליח להתעורר מההתבוננות שבתפילה. היו ימים שבהם ההתבוננות הצליחה לעורר את הלב יותר והיו ימים שההתעוררות הייתה פחות. והנה הוא שם לב, שאצל חברו, חסידו של רבי חיים חייק'ל, התפילה בכל יום היא באותו האופן - בכל יום במשך כל זמן התפילה הוא מתפלל בחמימות ובהתלהבות רבה. הדבר גרם לחסידו של אדמו"ר הזקן נפילת הרוח: מדוע תהא תפילתו פחותה מתפילתו של חברו, תמה לעצמו. בהזדמנות הראשונה שנכנס ל"יחידות" אצל אדמו"ר הזקן, הוא שטח בפניו את הרהורי ליבו. הוא התאונן על כך שאצלו יש עליות וירידות בתפילה, בשונה מחברו המתפלל בכל יום בחמימות והתלהבות. הוא התבטא ואמר: "ער ברענט יעדער טאג!" (הוא "בוער" בתפילתו בכל יום).

ענה לו אדמו"ר הזקן: "ער ברענט? ר' חיים חייק'ל ברענט אין עם!". כלומר, הבעירה וההתלהבות בתפילה היא בכוח רבו ר' חייק'ל, לא בכוחות עצמו.

כך צריכה להיות ההסתכלות על כל הנבראים שבעולם - שהם אינם סותרים חלילה את אחדות ה', אלא אדרבה, אמיתת מציאותם היא האלוקות שמהווה אותם, ומצד זה יש בהם כוונה ומטרה. זה תפקידו של היהודי - לגלות את המטרה האלוקית שבכל חלקי הבריאה, על-ידי כך שהוא מנצל את הנבראים לייעודם הנכון.

אלא שבכדי לנצל את הנבראים לייעודם הנכון, צריך להסיר את החוש המקשר בינם ובין הרע. דבר זה דורש יגיעה רבה. העולם נברא באופן כזה שהוא נראה לעינינו כיש ודבר נפרד מהקב"ה. הוא נראה כמחובר עם ה'קליפות' המעלימים על האלוקות. הרגשה זו על היהודי להסיר. הוא צריך להוריד את ה'חוט' המחבר בין מציאות העולם ל'קליפות'; לעבוד ולנתק את הנבראים מהרגשת הישות שבהם, לא לשברם ולא לשוללם. את הבריאה עצמה אין צורך לשבור. הבריאה היא דבר טוב, היא מגלה את כבודו של הקב"ה. האדם, בפיקחותו, צריך להבדיל בין הרגשת היש של הנברא לבין הטוב שבו. את הישות הוא צריך להסיר; ואת הטוב והתכלית האלוקית עליו למצוא ולגלות.

**בגילוי פנימיות התורה
ובהסברת עניין אחדות ה',
לא רצה רבנו הזקן לשבור
ולשלול מאומה. לא את
עצמו, לא את הזולת ואפילו
לא את הדומם. מה שרצה
רבנו הזקן הוא לא לבטל את
הגבורות שבעולם על-ידי
ריבוי האור, אלא לגלות את
האמת הפנימית של העולם
עצמו**

כמ-כן הוא בנוגע למציאות האדם - המטרה היא לא לבטל ולשלול את השכל וההבנה, אלא אדרבה, לגלות שכל מציאות השכל היא התהוותו מהקב"ה, וכל מטרתו היא - להבין ולהשיג ענייני אלוקות שלמעלה ממציאותו. זו התכלית שלשמה השכל נברא.

במילים אחרות: כאשר האדם תופס את עניין הביטול כשהוא לעצמו, בלי הרגשת תוכנו ומטרתו, אזי ביטול ושכל - הם שני הפכים; אולם כאשר אצל האדם נרגש למי הוא בטל, ומה מטרת ביטולו, הוא לא מחפש להישאר בציור חיצוני של הביטול

לא לשרוף את העולם

מסופר³, שטרם הובילו את אדמו"ר הזקן למאסר בפטרבורג, למבצר הנקרא "טאינע סאוועט", הזהיר אדמו"ר הזקן שוב ושוב לבל יגיע לשם אף אחד מהחסידים (מלבד גיסו ר' ישראל קאזיק שעליו הוטלו משימות מיוחדות).

כאשר יצא אדמו"ר הזקן מהמאסר, הוא נימק את רצונו זה באומרו, שחשש מבואם של אחדים מגדולי תלמידיו, ובמיוחד החסיד ר' מיכל'ע, שבכוחותיהם הרוחניים ישרפו את כל ה"טאינע סאוועט".

דרך אגב, על החסיד ר' מיכל'ע מסופר הסיפור המופלא דלקמן, הנותן לנו קצת תיאור בגדולתו: אירע פעם⁴ שאחד מתלמידיו של ר' מיכל'ע נסע לליובאוויטש אל אדמו"ר הצמח-צדק. ר' מיכל'ע הפקיד בידיו של האברך מכתב לרבי הצמח-צדק, אך הזהירו לבל יהיז לפותחו. בתחילה התלמיד שמר על בקשתו, אך באמצע הדרך סקרנותו גברה ופתח את המכתב, ולמרבה הפלא הוא מצאו ריק!

**אצל החב"דניק היו
שינויים בתפילתו. לא
כל יום הוא הצליח
להתעורר מההתבוננות
שבתפילה. היו ימים שבהם
ההתבוננות הצליחה לעורר
את הלב יותר והיו ימים
שההתעוררות הייתה פחות.
אבל אצל חברו, חסידו של
רבי חיים חייק'ל, התפילה
בכל יום היתה בחמימות
ובהתלהבות רבה**

כאשר הוא הגיע לבית המדרש בליובאוויטש, הוא נפל ונרדם על הספסל למשך זמן. תוך כדי שהתעורר מתרדמתו, הוא שומע את אחד החסידים קורא בקול גדול ושואל מי הגיע מביתו של ר' מיכל'ע והביא מכתב ממנו. מיד הוא ענה לגבאי שהמכתב בידו, והוא נקרא להיכנס מיד אל אדמו"ר הצמח-צדק. הוא נכנס באימה אל חדרו של הרבי

סיפור זה מבטא את ההבדל בין צדיקי חב"ד לצדיקים אחרים מתלמידי המגיד: היו צדיקים שגרסו ש"צדיק באמונתו יִחיה" - הצדיק מחייה ומרומם את מקושריו לדרגה בעבודת ה' שהם מצד עצמם אינם שייכים אליה; מה-שאיין-כן בחב"ד גרסו "צדיק באמונתו יִחיה" - הצדיק חי בעצמו ואינו מעלה את מקושריו בדרך ממילא. ישנה הדגשה ודרישה שהחסיד מצד עצמו יתעלה; לשם כך הוא צריך לעבוד בכוחות עצמו, ללמוד ולהבין עד שהדברים יחדרו בפנימיותו.

כאשר התגלות הנשמה האלוקית שביהודי היא רק מצד האמונה המאירה בו, אזי השכל שלו נשאר מחוץ לעניין. השכל מצד עצמו, ללא גילוי הנשמה, יכול להבין בדיוק ההיפך. אמנם המציאות בפועל היא שכאשר האמונה מאירה השכל אינו מפריע; אבל כל זאת מפני שהוא מתעלה מעל לשכלו וכביכול מתעלם ממנו. אך השכל מצד עצמו נשאר מנגד (וכך גם לגבי המידות המושפעות מהשכל - הן מצד עצמן נשארות מחוץ לעניין).

מה-שאיין-כן כאשר האדם לומד ומתבונן בשכלו הוא את ענייני האלוקות, אזי מציאותו שלו עצמו נעשית שייכת לאמת זו. אמנם כאשר אדם עובד בכוחות עצמו להבין את האמת האלוקית בשכלו ולהחדיר את האמת הלזו בלבבו - ישנם שינויים. לא בכל יום הוא מצליח לעשות זאת בשלמות; יש עליות ויש גם ירידות. אבל בסופו של דבר התנועה היא לקשר את עצמו, את מהותו הפרטית, לאמת זו. וכאשר גם בשכל חודרים ענייני האמונה וההכרה באחדות ה' המוחלטת, שבמהותם הם עניינים שלמעלה מהשכל, אזי השכל והמידות מצד עצמם מכירים בכך ש"אין עוד מלבדו".

וחשוב להדגיש: הלימוד החב"די אינו לימוד של שכל מוגבל, שכל השייך לגרדי העולם שבו יכולה להיאחז הנפש-הבהמית עם סברותיה. יסודה של חסידות חב"ד מתחיל בחסידות הכללית שגילה הבעש"ט, המגלה את נקודת היהדות, את האור-אינסוף שלמעלה מהבריאה. התוספת בתורתו של אדמו"ר הזקן היא, שעניינים אלו עצמם נמשכים גם בהבנת והשגת השכל. אם-כן היסוד ללימוד ולהבנת דברי החסידות הוא האמונה שלמעלה מהשכל; אלא שעל-ידי הלימוד, גם בשכל יונחו העניינים שלמעלה מהשכל. חסידות חב"ד לוקחת את אותה בחינה בנפש שלמעלה מכל ההגבלות, וממשיכה ומגלה אותה בתודעתו של האדם עד שגם הנפש-הבהמית תבין ותסכים לזאת.

3 ראה ספר התולדות אדמו"ר הזקן חלק ג עמ' 702 הערה 7.
4 ראה באריכות בספר "התמים" עמ' עז.

2 ראה בעניין זה בלקוטי דיבורים ח"א קמא, ב.

- נשארים כמקודם; ואילו האותיות האמצעיות - למ"ד, ה"א ויו"ד - מתחלפות באותיות כד"ט, וביחד מורכבת המילה אכדט"ם.

ומבואר שם, שהאותיות כד"ט הם בגימטריא ל"ג. דבר זה רומז לכך של"ג בעומר, יום הסתלקותו של רשב"י, הוא גילוי הפנימיות של שם אלוקים. וההסבר בזה: פנימיות התורה שגילה רשב"י מגלה את השורש הנעלה של שם אלוקים. על-ידי פנימיות התורה מתגלה תוכנו הפנימי של הצמצום וההסתרה, הנובעים משם אלוקים, שהם השורש להגשמה ולנחיתות של עולם-הזה.

ומבואר בלקוטי-לווי-יצחק⁶, שעניין זה נרמז גם ביום הסתלקותו של אדמו"ר הזקן - כ"ד טבת. ראשי התיבות של תאריך זה הם - כד"ט. ונמצא, שתאריך ההסתלקות של רבנו הזקן שייך אף הוא, כמו יום הסתלקות הרשב"י, לאותיות הפנימיות של שם אלוקים. יתירה מזו: השייכות בין האותיות כד"ט להסתלקות אדמו"ר הזקן היא לא רק בעניין הגימטריא (כפי שזה בל"ג בעומר), אלא הדבר נרמז באותיות הראשונות של תאריך ההסתלקות.

דבר זה תואם להפליא לדברים שהוזכרו קודם: פנימיות התורה שגילה רבנו הזקן אינה התגלות אלוקית השוללת ומבטלת את הגבורות והצמצומים שבעולם-הזה, אלא היא מגלה את פנימיותו של העולם עצמו. כאשר מתגלה פנימיותו של שם אלוקים, הגבורות נמתקות משורשן והן עצמן נהפכות לחסדים.

זהו תוכנה של פנימיות התורה שהתגלתה בדורותינו בתורת חסידות חב"ד שייסד רבנו הזקן: לא לבטל את הגבורות שבעולם על-ידי ריבוי האור, אלא לגלות את האמת הפנימית של העולם עצמו.¹⁰

שלקח מידי את המכתב והתחיל לקרוא בו. מסיפור זה ניתן ללמוד על גדולתו הרוחנית של ר' מיכל'ע, חסידו של אדמו"ר הזקן (ואחר-כך של אדמו"ר האמצעי ואדמו"ר הצמח-צדק), שכתב מכתב שאדם רגיל אינו יכול לראותו!.

וצריך להבין: מדוע חשש אדמו"ר הזקן מכך שה"טאינע סאוועט" יישרף? אם המקום אכן היה נשרף הוא היה יוצא לחופשי מיד והייתה נמנעת עוגמת הנפש של הישיבה במאסר, החקירות והדרישות, שנמשכו חמישים ושלושה ימים?

אלא שבכך בא לידי ביטוי החידוש של חסידות חב"ד: המטרה אינה לשבור ולבטל את מציאות העולם, אלא לפעול בתוכו. אם גאולת אדמו"ר הזקן הייתה באה על-ידי שריפת ה"טאינע סאוועט" באופן ניסי, זאת אומרת שגאולתו, שתוכנה הוא התגלות והפצת מעיינות החסידות חוצה, אינה מצד גדרי הטבע אלא באמצעות שבירתם. באופן זה העולם עצמו היה נשאר מנגד לגילוי תורת החסידות, ולא זו תכלית הכוונה. זהו היפך תוכנה של התגלות החסידות!

לכן ביקש ורדש אדמו"ר הזקן שחסידיו הגדולים לא יבואו לפטרבורג. הוא לא רצה לגרום למצב של שבירת העולם לצורך גאולתו. הוא היה חפץ שהאישור מלמעלה להמשך הפצתה והתפשטותה של תורת החסידות, יבוא "בהסכמת" ומצד גדרי התחתון. זהו עניינה של החסידות: לגלות את האור-אין-סוף ש"אין עוד מלבדו" לא באופן השובר ומבטל את העולם, אלא בתוך ומצד גדרי העולם עצמו.

הפנימיות של שם אלוקים

ידוע שבאותיות השמות האלוקיים ישנם רמזים רבים המתבטאים גם בשינויי האותיות וחילופיהם. בפרי-עץ-חיים⁶ מבואר בנוגע לשם א-ל-ה-י-ים, שכאשר מחליפים את אותיות השם באותיות הקודמות נוצר השם אכדט"ם: האות אל"ף אינה מתחלפת שהרי היא האות הראשונה ואין לפניה אות אחרת להחליפה; האות למ"ד מתחלפת באות כ"ף הקודמת לה; האות ה"א מתחלפת בדל"ת שלפניה; כך גם האות יו"ד מתחלפת בטי"ת שלפניה; והאות מ"ם שתומה מתחלפת במ"ם פתוחה. ונמצא שהאות הראשונה והאות האחרונה - האל"ף והמ"ם

6 ראה בשער חג המצות שם: "אך מ' של א-ל-ה-י-ים אמת שהיא מתחלפת, כי מ' דא-ל-ה-י-ים הוא מ"ם שתומה, ומתחלפת במ' פתוחה הקודמת אליה. אך שלפי שלעולם כל אות מ' אחרונה שבכל תיבה היא שתומה, לכן נכתב שם זה אכדט"ם באות מ' שתומה".

7 בשער ספירת העומר.
8 ראה שם: "חילוף שם א-ל-ה-י-ים, מורה על התחלפות הדין לרחמים... וז"ס בטחו בה' עדי עד, הוא שם אכדט"ם".

9 ראה לקוטי-לווי-יצחק - אגרות קודש עמ' רמט ואילך. וראה גם בלקוטי-שיחות חט"ו עמ' 386, אודות השייכות בין כ"ד טבת להמתקת הגבורות בשורשן.

10 הסיפורים ולקחיהם נדפסו בספרים "מועדים בחסידות" (עמוד 131) ו"סוגיות בחסידות" (עמוד 14) מאת הרב יואל כהן, שיצאו לאור בי"ט כסלו השנה בהוצאת "מעיינותיך". כאן מופיעים הדברים עם כמה הוספות. המערכת.

עצות מאדמו"ר הזקן בעבודת ה'

ישים עצמו לשניים

כלל: ישים אדם את עצמו לשניים. פירוש שיש בו שני דברים וב' דיעות, ומה שאחד רוצה אין השני מסכים עמו וכל אשר ידבר או יעשה או ירגז או ישמח כו' - יתבונן ממי הוא זה: אם מצד השכל והתורה כו' אם מצד הגוף "ליבו רק רע כל היום" ובזאת ההתבוננות ינצל מפגעים רעים.

(מאמרים הקצרים עמוד תקי"ט)

מחשבות זרות בתפילה

אם נופלים לו מחשבות זרות בשעת העבודה בתורה או בתפילה ... אל ישיב מאומה ושום טענה ומענה נגד המחשבה זרה כי המתאבק עם מנוול מתנוול גם כן, רק יעשה עצמו כלא יודע ולא שומע ההרהורים שנפלו לו ויסירם מדעתו ויוסיף אומץ בכח כוונתו.

(תניא פרק כ"ח)

אהבה ויראה

בעניין היראה והאהבה בשעת הלימוד. העצה הוא שצריך להתבונן שעה אחת, אף על פי שאינו נכנס בליבו, אך במוח צריך להתבונן ברוממות האל יתברך כי המוח הוא בידו לחשוב כפי רצונו אבל הלב אינו בידו כי הוא מתנה ממנו יתברך. ויכריח את עצמו להתבונן ברוממות האל יתברך וכולי האי ואולי וכו'.

(מאמרים הקצרים עמוד תקס"ד)

עיקשות

עצה לעבודת ה' הן לסור מרע הן לעשה טוב הוא על ידי עיקשות שהוא למעלה מן השכל, כמו שכתוב "כי עם קשה עורף הוא". כי אי אפשר להיות סור מרע ועשה טוב על ידי יראה כי אין לנו יראה כל כך, לכן אי אפשר לזכך הרצונות כי אם בעיקשות.

(מאמרים הקצרים עמוד תק"כ)

דמות הפלאים של בעל ה"תניא"

הרב שלמה יוסף זיון זצ"ל
עורך האנציקלופדיה התלמודית

לחבר בחברה קדישא, כנהוג אז, כתבו עליו בפנקס החברה: "החכם המופלא תנא ופליג מהרש"ז, דין זרע ברוך, זה ינחמנו...". ככן שמונה עשרה סיים את התלמוד עם נושאי כליו, ראשונים ואחרונים, וגם התחיל לעסוק בלמוד הקבלה. שמו נתפרסם כעילוי וגאון. ככן עשרים נשאו לבו לנסוע להמגיד ממזריטש, יורש כסאו של הבעש"ט. בבואו לשם נפקחו עיניו באור החסידות של הבעש"ט והמגיד. בשנת תקל"ג נפטר המגיד ותלמידיו התחילו להנהיג עדת החסידים כל אחד בסביבתו. ברוסיה הלבנה וליטא הנהיג רבנות חסידותית הצדיק ר' מנחם מנדל מויטבסק, והרב נסע אליו. בשנת תקל"ז נסע ר' מנחם מנדל וקבוצה של שלוש מאות חסידים עמו לארץ-ישראל, הלא זו עליית החסידים הידועה של שנת תקל"ז. הרב נסע ללותם עד מוהילב שעל הדניסטר, ומשם חזר לרוסיה הלבנה, ונתקבל לרבם של החסידים במדינה. אז התחיל לגלות ולפרסם את תורת החסידות לפי השיטה החב"דית שלו ומכל העברים נסעו אליו לשתות בצמא את דברי קדשו. תורתו נתפשטה יותר ויותר וחסידים לאלפים ולרבבות היו מתאספים אליו.

בינוני אין משמעותו בינוניות...

שיטתו בחסידות נקראת בשם חב"ד (חכמה, בינה, דעת) - שכן עיקר יסודה ההתבוננות והעמקת הדעת בגדולת השם "וצדיק באמונתו יחיה". כלומר, אמונה פשוטה בלתי מספיקה, שכן יש אשר גם "גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא" (הגנב על פי המחתרת קורא לה' שיעזור לו), אלא צריך להמשיך חיות באמונה ולהתענג על ד' בהשגה ודעת. "דע את אלקי אביך ועבדהו". העבודה צריכה לבוא מתוך הדעת על ידי שיתקע מחשבתו

דמות הפלאים של הרב בעל ה"תניא", יוצר תורת החב"ד, אדמו"ר הזקן רבי שניאור זלמן מליאדי, דמות פלאים זו היא אחת הדמויות המעטות שבהופעתן יוצרות תקופות ומחוללות מהפכות. מהפכה בהשקפת עולם, בדרכי החיים, בהכרה ובהרגשה, בהרגלים ומנהגים. היה מי שאמר: הגר"א מווילנא השאיר אחריו ספרים והבעש"ט השאיר אחריו אנשים. אם נכונה הערכה זו או לא - אינו מענייננו, אבל בנוגע להרב בעל התניא הדבר ברור: הוא השאיר אחריו גם ספרים וגם אנשים. ספרים - לא בלבד ספריו הקלאסיים, התניא והשלחן ערוך שלו, ולא בלבד הספרים שנכתבו מפיו על ידי אחרים, כמו: הלקוטי תורה, תורה אור, ביאורי הזוהר ועוד, אלא אף כל אותה הספרות החב"דית הרחבה, כל אותה השיטה העיונית במחקר רזי העולם ותעלומות סתרים של האלקות, הבריאה, ההויה והאדם. כל אלו הן נחלת נכסי הרוח של הרב. מנכסים אלה הן מתפרנסות וניזונות, מהם יתד מהם פינה. ואנשים - הלא המה רבבות אלפי ישראל חסידי חב"ד והוגי תורתו בכל ארצות פזוריהם למקומותיהם ומושבותיהם, הרועדים לשמו ולזכרו של הרב.

**דמות פלאים זו היא אחת
הדמויות המעטות שבהופעתן
יוצרות תקופות ומחוללות
מהפכות. מהפכה בהשקפת
עולם, בדרכי החיים, בהכרה
ובהרגשה, בהרגלים ומנהגים.**

הרב נולד בשנת תק"ה בעיירה ליאזנא, שהיתה אז תחת ממשלת פולין. בילדותו הכירו בו כי לגדולות נוצר ובהיותו בן שלוש עשרה, בר-מצוה, ונתקבל

באיסור, אלא שאין בכחו להוציא לפועל תאורתו במחשבה דבור ומעשה.

בארוכה מבאר הרב איך "קרוב אליך הדבר" להיות בינוני, ולא סתם קרוב אלא "קרוב מאד"; ולא סתם להיות בינוני, אלא אף לעורר בגילוי בלב אהבה ויראה. קשה בימינו, ואולי לא רק בימינו, לראות אנשים במדרגת בינוני לפי "התניא". על יחידי סגולה מהחסידים, יש שהם אומרים עליהם: הרי הוא "בינוני" של התניא. וכבר בימי הרב עצמו היה מעשה, שהוא הרב, אמר פעם: אם לדבר בלי ענוה ושפלות, הרי כגון אנא בינוני. בשעת מעשה היה נוכח אחד מגדולי החסידים, והוא גם עשיר גדול. נענה ואמר: הרי גם אני אינני מחזיק עצמי לרשע ח"ו ואם הרבי הוא בינוני, אז מה אני? השיב לו הרבי: הרי בינוני הוא עולם מלא, כלומר: מדרגות רבות יש בבינוני. ודאי שהרב, בכל זאת, אמר מה שאמר בתורת ענוה, אבל שהבינוני הוא עולם שלם הרי למדנו מדבריו.

אם לא להרגיש, אז לפחות להתבונן

למעשה, כל עיקר ספר התניא נועד לבאר שכל אחד יכול על ידי התבוננות בגדולת השם לעורר אצלו אהבה ויראה. ואף על פי שנדמה לנו שלא קרוב הדבר לבוא לידי גילוי האהבה לאלקות, אחרי כל הדרכים וההסברים והעצות המבוארים בתניא, הרי מכל מקום את הדגש החזק העמיד הרב לא כל כך על גילוי האהבה בפועל והתפעלות המידות ברגש, אלא על התבוננות ה"מוחיין". שעל כל פנים יבין במוחו מה שהאהבה והיראה צריכות להיות וידע את מהותן ואיכותן. אמר פעם הרב: "וידעת היום והשבות אל לבבך". עכשיו, היום, צריכים להיות מוכנים בדעת, שלא יהיה חסר אלא "והשבות אל לבבך" להמשיך ממוח אל הלב, וזה יבוא על ידי משיח צדקנו, שהוא יפיח את הניצוץ של אהבה ויראה בלב. אבל אלה שאינם עוסקים ביריעת אלקות, יהיה משיח צריך להתחיל עמם מאלף בית...

מה שהמוחיין צריכים היום להשפיע בפועל ממש, הוא בעיקר על המחשבה, הדבור והמעשה. אין אדם שליט על המידות שבלב, ואפילו על הציווי היסודי של "ואהבת את ה' אלקיך" נשאלת שאלה איך נופל על כך ציווי? שהרי ממה נפשך:

בה' בחוזק ואומץ הלב והמוח עד שתהא מקושרת בה' בקשר של קיימא כל ינתק.

בארוכה ובפשטות ביאר הרב את שיטתו בספרו הקלאסי "תניא", שנדפס לראשונה בשנת תקנ"ז ומאז חזר ונתפרסם במהדורות רבות בארצות שונות. שני חלקים להתניא: ספרן של בינונים ושער היחוד והאמונה.

הראשון, ספר הבינונים, מיוסד על הפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאד, בפיך ובלבבך לעשותו". בהסבר עמוק הוא מגדיר את חלוקי המדרגות של צדיקים, בינונים ורשעים. הוא מבחין בין צדיק בתורת מי שזוכה בדיון, מפני שזכויותיו מרובים על עוונותיו, שאינו נקרא צדיק אלא בשם המושאל לענין שכר ועונש; לבין צדיק בעצם, לענין אמיתת שם התואר והמעלה, שהוא זה שמגביר נפשו האלקית ונלחם כל כך עם נפשו הבהמית עד שמגרש ומבער הרע שבקרבו, בכחינת ובערת הרע מקרבך. אדם כזה מואס ושונא כל תענוגי עולם הזה.

אם התכלית בהשגת אותה הנאה היא כדי להתענג בה בשביל מלוי תאוות הגוף בלבד, הדבר מואס בעיניו, כי כל דבר שאינו לשם עבודת השם הוא קץ בו ומואס בו, מחמת גודל אהבתו לה' וקדושתו באהבה רבה.

גם הרשע, לאורך גיסא, אינו מי שיש לו רוב עוונות, אלא מי שהרע מתגבר בו להתלבש בגופו ולעשות איזו שהיא עבירה כנגד רצון ה' בפועל, במחשבה, דיבור או מעשה.

דרגת הבינונים, לפי האדמו"ר הזקן, היא מידת כל אדם, כלומר שכל אדם יכול להגיע אליה. הבינוני מצד עצמו אין בכחו למאוס ולשנוא את הרע שבלבו, כי יצר לב האדם רע מנעוריו והוא אצלו בתוקפו כתולדתו. אבל יחד עם זאת, הוא לא כמו הרשע ואין הרע גובר להתלבש בגופו. רק שלשה לבושי הנפש שהם מחשבה, דבור ומעשה של הנפש האלקית, הם לבדם מתלבשים בגופו של הבינוני. כך נמצא שהבינוני הוא זה שלא נקרא עליו שם רשע אפילו שעה אחת.

ואם כך מדוע אינו צדיק? כי מהותה ועצמותה של הנפש האלקית שהם עשרה כחות הנפש, לא להם לבדם המלוכה והממשלה על הבינוני - וזה קורה רק בעתים מזומנים כמו בשעת קריאת שמע ותפלה - אבל אחר התפלה, הרע חוזר וניעור ומתאוה תאוה לתענוגי עולם הזה בין בהיתר ובין

הסידור

הסידור מתבטא לא בלבד בסגנונו המדוייק ושפתו הברורה אלא אף מהבחינה העניינית, "דבר על אופניו", מהמוקדם אל המאוחר. השו"ע המקובל של מרן והרמ"א, מכיון שאין תעודתו אלא ליתן פסקים מעשיים להנהגת האדם בפועל, אינו רואה צורך להקדים וליתן אף את עיקרי ההלכות המוקדמות לההוראה המעשית. למשל, לא הוזכר בשו"ע שיש מצות עשה של "תשבתו" בערב פסח, ושלפני חצות ארבעה עשר מועיל מן התורה בטול והפקר, ושחכמים גזרו שלא יועיל הבטול והצריכו לברוק החמץ, שכל אלה הן ידיעות מוקדמות לאותו הסעיף בשו"ע המדבר על הבריקה: "בתחילת ליל י"ד בודקים את החמץ" וכו' (תל"א, א'), כי מהצד המעשי הרי זה מספיק. "בודקים"... אבל הרב מסדר את הדברים. עד שהגיע לגוף הדין של הבריקה, הוא מבאר כל הנחוץ לדעת לשם כך קודם לכן. כך יצא אשר במקום שני הסעיפים שיש בסימן זה בשו"ע, לפנינו בשו"ע הרב הם י"א סעיפים.

מטרות שונות לשני ה"שלהנות". שו"ע המקובל, מטרתו מעשה הדינים, והשני, זה של הרב, ידיעת הדינים. ומכאן כמה הבדלים אף בסידור הדינים עצמם, לא רק ההקדמות שלהם. אם, למשל, לפנינו דין של לכתחילה ובדיעבד, שלכתחילה צריכים לעשות באופן זה ובדיעבד יוצאים אף באופן אחר, מה יש להקדים בעריכת הדינים ומה לאחר? הדבר תלוי בכיוונו של המחבר. אם הוא מתכוון לצד המעשי, הרי שהלכתחילה קודם. הלכתחילה הרי הוא הסדר הקבוע והרצוי, והבדיעבד - המקרי והעראי ושלא מן המובחר. אבל אם ידיעת ההלכות העיקר, הרי הסדר להיפך, הדין העיקרי והמסודר, לרוב הוא דוקא הבדיעבדי, אלא שלכתחילה מחמירים לשם תוספת הידור או זהירות. והעיקר קודם להידור.

דוגמא: "זמן תפילת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ החמה כדכתיב יראוך עם שמש, ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא" - כך בשו"ע פ"ט א'. הלכתחילה קודם לבדיעבד. אבל הרב, מלבד מה שכרדכו הוא מתחיל קודם לכן מעיקר חיוב התפלה ואחר כך הוא בא לזמן התפלה, הרי את הזמן עצמו כך הוא מנסח: "זמן התפלות הוא כזמן התמידים שתמיד של שחר זמנו מתחיל משעלה עמוד השחר שהוא אור הנוצץ מהחמה במזרח, מהלך ד' מילין קודם הנץ החמה. אלא שהיו ממתנים עד שהאיר כל פני המזרח עד שבחברון... לפיכך גם תפלת השחר זמנה מתחיל מעמוד השחר. אלא שלכתחילה מצוה להתחיל עם הנץ החמה,

אם ישנה האהבה אין צורך בציווי; ואם איננה - לא מועיל הציווי? והתשובה היא, כי הציווי מתחיל מ"שמע ישראל", כלומר, שישמע ויתבונן בשכלו כי ד' אלקינו ד' אחד, עד כדי שגיגה לידי "ואהבת". אבל יכול אדם לשמור ולשלוט על מחשבתו ודיבורו ומעשיו, אפילו נגד המידות שבלב, עד אשר לבסוף יתהפכו אף המידות לקדושה. בניתוח מעמיק הוא חודר במחשבות אדם ותחבולותיו ובחדרי סתריה של הנפש וכוונותיה ומורה דרך כיצד ליישר ולכוון אותם.

בחלק השני של התניא, שער היחוד והאמונה, מבואר היסוד של אחדות השם, שאין פירושה שאין אלהים אחרים: וכי תעלה על דעתך - הוא שואל - שיש אלוה במים מתחת לארץ, שצריך להזהיר על כך, והשבות אל לבבך כי בשמים מעל ועל הארץ מתחת אין עוד? אלא גדרה של אחדות זו הוא שאין שום מציאות אחרת וזלת מציאות השם, "אין עוד" ממש, אין שום דבר עוד, ואילו ניתנה רשות לעין לראות את החיות שבכל נברא השופע בו ממוצא פי ה', לא היה גשמיות הנברא וחומר וממשו, נראה כלל לעינינו. נקודה עיקרית זו, מתבארת שם בארוכה.

שולחן ערוך הרב

הרב נתפרסם אף כפוסק ממדרגה ראשונה. עוד בהיותו במיזריטש התחיל על פי הפצרות של המגיד לחבר את השולחן-ערוך שלו. לשונו המלוטשת והסברתו הנפלאה העמידו אותו על גובה מיוחד שאין דוגמתו.

ראוי ליחד קצת את הדבור על מפעלו זה של הרב. מה היתה המטרה שהציב לו הרב בחיבור שלחננו? בעצם לא הוא הציב את המטרה, הוא קלע אל המטרה שהתווה לו מורו המגיד ממיזריטש. כך כותבים בני הרב בהקדמתם לשולחן ערוך הרב: "... ובעודו עומד לפני ה' שם נתעורר רוח קדשו של מורו... ויבחר בכבוד אמו"ר ז"ל והפציר בו עד בוש ואמר לו אין נבון וחכם כמוך לירד לעומקה של הלכה להוציא לאור תמצית ופנימית טעמי ההלכות הנזכרים בכל דברי הראשונים והאחרונים זקוקים שבעתיים כל דבר על אופניו בלי בלבול ותערובות ופסק ההלכה המתברר ויוצא מדברי כל הפוסקים".

נמצאנו למדים כי שלש נקודות יסודיות מהוות מטרת עריכת "שלחננו" - הסידור (בלי בלבול ותערובות), הנימוקים וההכרעה.

בלבד, אלא מוסיפים לפלפל בגוף ההלכה ושוב סובל הסדר הראוי. המשא והמתן ההלכתי בא יחד עם גופי הדינים וטעמיהם, בשלוב ובערוכב. עד שקם הרב ובאמנות נפלאה השכיל להדגיש בכל מקום את עומק תמציתו של הדין, על ידי הסברת הטעם ובאור הנימוק הפנימי שלו. כלל גדול קבע הרב בהלכות תלמוד תורה שלו: "ואם אינו יודע טעם ההלכות, אינו מבין גופי ההלכות על בורייך" (פרק ב', סעיף א'). וכלל זה היה נר לרגלי הרב בכל השו"ע שלו.

ההכרעה

וההכרעה מהי? בהרבה ממחלוקות הפוסקים קשה להתמצא. לא תמיד אפשר לברר להיכן רוב הדעות נוטה ולא תמיד אפשר לקבוע מבחינה העניינית גופה, את הפסק וההוראה. נחוץ כח מכריע שסמכותו תהיה ראויה להכרה מוחלטת. לא כל הרוצה ליטול את השם "מכריע" בא ונוטל. עמדה לו זכותו הגדולה של הרב שהכרעותיו נתקבלו בין מורי ההוראות בישראל.

הרבי הרי"צ סיפר על עשרה היסורים של האדמו"ר הזקן, שאלו אחד השומעים: מדוע לא חשבו גם ישיבתו במאסר? והשיבו הרבי: את ישיבתו במאסר החשיבו החסידים הזקנים לאחד מעשרה הזכויות שזכה בהם!

והזכות - כפולה: זכותו האישית "אשר אור תורתו - מהשער של שו"ע הרב - וקדושת חסידותו האירו פני תבל, רבים הלכו לאורו והמפורסמים אינם צריכים ראייה" "וד' נתן לו - מהקדמת בני המחבר - חכמה כאחד מגדולי הראשונים, כמובן לכל מה שיש לו עינים לראות ולב להבין אפס קצוהו טיפה מן הים, מים חכמתו בעומק פלפולו ובקיאותו". וזכות כוחו הגדול לברר את ההלכה בעצם הנידון. "יתנו עדיהן ויצדקו". ראיות חותכות והוכחות מוצקות. הבידורים בנוגע להכרעות באו ב"קונטרס אחרון" של השו"ע. שם יוצא הרב בעים רוחו לשאת ולתן ולקבוע את ההלכה הסופית בראיות והוכחות ואין פלפולו כמובן של חריפות מסובכת; אלא דבריו הגיוניים ופלפוליו חודרים בנקודת האמת.

דהיינו אחר יציאתה ולא קודם לכן משום שנאמר: 'יראוך עם שמש'."

אנו רואים שאין הרב מקמץ במלים. הוא מרחיב את הביאור, אבל עם כל אריכות לשונו אנו מתרשמים מדייקנותו הנמרצת. מלה בסלע, לא חסר ולא יתר; כל משפט, כל דבור וכל תיבה יש להם משקל ומשמעות. עתרת המלים אינה באה למלא את מקומו של התוכן אלא משמשת לו יד ומתהכת עמו לגוף שלם.

בניסוח שלו יש אשר אגב-אורחא הוא מלמדנו עיקרים ויסודות. דוגמא: "אסור להכות את חברו אפילו הוא נותן לו רשות להכותו כי אין לאדם רשות על גופו כלל" (שו"ע הרב ח"ה הל' נזקי גוף ונפש). שהאדם אסור לחבול בעצמו - מבואר בגמרא וברמב"ם ובשו"ע, אלא שבכל המקורות כתוב ש"אינו רשאי", או ש"אסור", והרב ניסח הדברים באופן שיוצא לנו נקודה נפלאה: "אין לאדם רשות על גופו כלל", כלומר: אין הגוף שלו ואין הוא הבעלים על גופו. מיסוד עקרוני זה יש ללמוד כמה דברים - ולא כאן המקום (וראה "לאור ההלכה" לכותב הטורים, "משפט שיילוק").

הטעמים

מה טיבם של הטעמים והנימוקים בשו"ע הרב? שתי צורות לפסקי הלכות. יש ולהדינים מצורפים גם הטעמים והראיות, כדרך שנהגו השאלות של רב אחאי, הרי"ף, הבית-יוסף ודומיהם; ויש שהפסקים נתונים לפנינו קצובים חתוכים, בצורה של הלכתא בלא טעמא, בחינת "חוקה חקקתי, גזירה גזרת", דוגמת השו"ע. כאלה כן אלה, אינם מרוויים את צמאונם של מרבית הוגי התורה. הראשונים - מחמת רוב טובה שלא כולם יכולים לקבלה. הדין בא משולב יחד עם השקלות וטריות והקושיות והתירוצים. ודאי, הנה הן גופי תורה ומפיהם אנו חיים. אבל מי האיש הרוצה לדעת הלכה סופית והוראה מעשית יקשה לו לצלול במעמקי דבריהם עד שיוציא את נקודת הדין. השו"ע - להיפך, נתן לנו דברים ברורים למדי. הרי שלחן והרי סכין והרי בשר. אבל "יבשים" הפסקים יותר מדאי, מבלי נימוקים וטעמים. סמך "המחבר" על ספרו הגדול "בית יוסף" שעל הטור, שבעצם אין השו"ע מהוה אלא קצור ממנו. מפרשי השו"ע נתכוונו למלא את החסרון ולבאר את טעמו ונימוקו של כל דבר. אבל עדיין מורגש חסרון חטיבה אחת שלמה. לפנינו כאילו שני עולמות, המתפרש והמפרש. ואף זו: מפרשי השו"ע, המגן אברהם, הט"ז, הש"ך ועוד, אינם מסתפקים בהנמקת דיני השו"ע

ומשהזכרנו את יחסי הרב ור' שלמה מקרלין, נזכיר כאן סיפור אחד שחסידים מספרים. ר' שלמה היה פעם בליאזנא אצל הרב והרב כמובן כיבד אותו מאד (על ביקורו אצל הרב, לא כאן המקום). הכינו לכבודו סעודה והרבנית רצתה לעסוק בעצמה בהכנת בישול הסעודה לכבוד הצדיק. אמרה העוזרת שבבית, כי זכות זו מגיעה לה שהרי היא המבשלת התמידית ועכשיו כשבא הצדיק למה יגרע חלקה? הסכימו לשאול את הרב. הרב שמע טענותיהן ופסק ששתיהן יתעסקו בכך. התעסקו שתייהן: הרבנית נתנה מלח בהתבשיל והעוזרת אף היא נתנה מלח, כשכל אחת לא ידעה שהשניה אף היא מלחה. כשהגישו התבשיל טעם ר' שלמה טעימה קלה בלבד, ואילו הרב אכלו כרגיל ולא הרגיש בדבר. פנה אליו הרב ואמר: למה לא יאכל מר, אולי מפני שהתבשיל תפל מבלי מלח? הבה ואוסיף מלח, והוסיף... כשנתברר הדבר, אמר לו הרב: בשבת הראשונה כשהייתי אצל מורנו המגיד, הושיט לי המגיד מנה "קוגיל", ואמר לי: "תאכל הקוגיל, ומהיום והלאה לא תטעם טעם באוכל". ומאז, אמר הרב, איני מרגיש טעם, ואיני יודע אם מלוח המאכל או תפל...

לכשתרצו יש להדגיש בסיפור זה שלש נקודות: (א) לא התענוג שבמאכל הוא הדרוש, אלא קיום הגוף שעל ידו. אצל הרב הגיע הדבר לידי שיא. לא הרגיש כלל בהתענוג. אמנם אי אפשר לכל אחד להגיע למדרגה כזו, אבל על כל פנים ההדגשה היא שלא זה העיקר;

(ב) אף על פי שאין אדם מרגיש לא טעם ולא עונג במאכל, חייב הוא בכל זאת לאכול בשביל שמירת קיום הגוף;

(ג) כבר הזכרנו מה שהרב אמר על עצמו: כגון אנא בינוני. נראה שהמגיד החשיבו הרבה יותר מזה. הצדיק - הזוכרנו קודם בשם ה"תניא" - מואס ושונא כל תענוגי עולם הזה להתענג בהם שלא לעבודת השם, מה שאין כן הבינוני. ובכן, החשיבו המגיד בתור הצדיק.

כשבשנת תקע"ב פרצה מלחמת נפוליון והרב עמד בכל עוז לימין רוסיה, ברח עם כל משפחתו לערי רוסיה הפנימית. פרשה לעצמה היא כל אשר עבר עליו בכל אותם הימים. בכ"ד טבת תקע"ג נתבקש הרב לשיבה של מעלה.

נזכיר לאחרונה שתי הזכויות האחרונות מעשר הזכויות שמנו החסידים הזקנים: עשרה הניגונים שלו, הפועלים לדבקות ולהתעוררות תשובה, וברכתו שבכל מקום אשר חסידים ישתדלו בחיזוק התורה ומצוות יצליחו, והאחד יהיה לרבעה.

את חיבור השלחן ערוך חשבו חסידים זקנים גם לראשון בין עשרה הזכויות שזכה בהם הרב וגם בין עשרה היסורים שהיו לו להרב. בין היסורים: הליכתו למיזריטש; ההתנגדות של מכיריו וידידיו הגאונים משקלוב ומוהילוב על הליכתו זו; הויכוחים עם המתנגדים, והקשיים בהכרעת הדינים להלכה למעשה בשלחן ערוך שלו. ובין הזכויות: סדור השלחן ערוך, נוסח התפלה שתיקן, תקון מקוואות חמות, החזקת בני ארץ ישראל ועוד. ומענין: כשהרבי הקודם הרי"צ סיפר על עשרה היסורים באחת משיחותיו, שאלו אחד השומעים: ומדוע לא חשבו גם ישיבתו בתפיסה במבצר הפטרבורגי? והשיבו הרבי: את ישיבתו בתפיסה היו החסידים הזקנים חושבים לאחד מעשרה הזכויות שזכה בהם!

חסידים צריכים לעבוד ולעמול בעצמם

פרשת מאסרו של הרב והמחלוקת שחלקו עליו ונלחמו בו ה'מתנגדים' ידועה ואין כאן מקומו. אך הרב התמודד לא רק עם מחלוקת חיצונית - מחוץ לעדת החסידים - אלא גם עם מחלוקת פנימית. צדיקי פולין שלא גרסו שיטת חב"ד, בעיקר הצדיקים ר' ברוך ממזיבוב' ור' אברהם מקליסק שישב בארץ ישראל, בטבריה, עוררו מחלוקת גדולה נגד הרב. עיקר טענתם היתה שאין מהצורך שהמון החסידים יתעמקו בחקר אלקות ודי להם אמונה פשוטה. במקום שהרב העמיד את הדגש בפסוק "וצדיק באמונתו יחיה" על ה"יחיה" - שמשמעו להמשיך חיות באמונה על ידי הבנה והשגה, העמידו הם את הדגש על "באמונתו", אמונה פשוטה. מדרגות בעבודה, אמרו, די שיהיו להצדיקים הגדולים בלבד, וצאן מרעיתם יסמכו על הצדיקים.

על רקע זה היה גם מעין סכסוך בין הרב להצדיק ר' שלמה מקרלין. קדוש עליון היה ר"ש מקרלין והרב היה עמו בידדות רבה. פעם רצה ר' שלמה להתישב בעיר בישינקוביץ, בפלך ויטבסק, ומפני שעיר זו היא בשטח של רוסיה הלבנה, רצה לקבל על זה הסכמתו של הרב. הרב אמר, שאם יקבל עליו שלשה תנאים הוא מסכים. על שני תנאים הסכים ר' שלמה ועל השלישי לא הסכים, ותכניתו נתבטלה, וזה היה התנאי השלישי: שלא יאמר שהצדיק צריך לישא את הצאן, כלומר: שהחסידים צריכים לעבוד ולעמול בעצמם בתורה ועבודה ולא לסמוך על כתפותיו של הצדיק. הרב יצא סוף סוף אף ממחלוקת זו של הצדיקים בנצחון, ידו היתה על העליונה וחסידים לאלפים ולרבות נתוספו לו. הרב מברדיטשוב אגב, עמד לימין צדקו של הרב בכל עזו.

ביטול היש

סיפורי חסידים על רבינו הזקן

מרוטנבורג שנשאל איזו שאלה, והשיב שהענין הוא כך וכך והביא על זה ראייה מגמרא, אבל הראיה היא קלושה. אמר לו רבנו הזקן, שיביא על זה עוד ראיות מהש"ס והביא עוד חמש ראיות חזקות מהש"ס, והוסיף רבנו הזקן על כך עוד שש ראיות, בסך הכל אחת עשרה ראיות. והקשה לו רבנו הזקן: "מכיוון שיש על פסק זה עוד אחת עשרה ראיות חזקות - מדוע לא הביא המהר"ם אפילו אחת מן הראיות הללו, ובמקומן הביא ראייה אחרת קלושה?" וסתר רבנו הזקן את כל אחת עשרה הראיות, אבל הראיה הקלושה שהביא המהר"ם לא יכל לסתור.

וסיים רבנו הזקן: "אל תחשוב שבעת שכתב המהר"ם את התשובה, חשב אודות כל הראיות האלו והסתירות שיש עליהן, ואיך שעל הראיה השתים עשרה אין סתירה - לא! הוא ניגש מיד אל הראיה השתים עשרה, כי זוהי מעלת הראשונים שאצלם האירה האמת."

"צבועים" למעליותא

פעם טענו לרבינו הזקן: החסידים שלכם הם צבועים.

ענה להם רבנו הזקן: "גוט, זיי וועלן האבן דעם פסק. עס שטייט כל מי שאינו לא חיגר, ולא סומא, ולא פיסח ועושה עצמו כאחד מהם, אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם - וועלן זיי טאקע זיין אמת'ע חסידים" (טוב, יקויים בהם פסק המשנה "כל מי שאינו לא חיגר, ולא סומא, ולא פיסח ועושה עצמו כאחד מהם, אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם" - הרי שאכן יהיו חסידים באמת).

פעם טענו זאת לאדמו"ר ה"צמח צדק", ענה: "א סימן אז זיי האבן ליב נאר די פארב" (סימן שהם אוהבים רק צבע זה, ועל כן הם "צבועים" את עצמם כחסידים).

בפעם אחרת שטענו טענה זו, אמר: "עס איז לא ימלט אז מען ווייקט זיך א גאנצן טאג אין פארב, זאל עפעס ניט אריין אינעוויניק אויך" (בלתי נמנע שכאשר שרויים כל היום בצבע, לא ייקלט משהו גם בפנים).

מתוך הליקוט "מפי חסידים"
ברוצאט היכל מנחם ניו יורק

לא פותחים ל"אני"

בשעת לילה מאוחרת, באחד מלילות החורף, הגיע חסיד אחד לביתו של רבנו הזקן ולמרות השעה המאוחרת דפק בדלת. כששמע רבנו הזקן את הדפיקה בדלת שאל: "מי שם?" ענה החסיד: "אני" (כי חשב שבודאי יכיר רבנו הזקן את קולו). אמר רבנו הזקן: "כי יסתר איש במסתרים ואני - לא אראנו..."

המתין החסיד זמן מה והדלת לא נפתחה, ובליט ברירה דפק שוב על הדלת. שאל רבנו הזקן שוב: "מי שם?" ענה החסיד: "אני לא".

אמר רבנו הזקן: "כי יסתר איש במסתרים ואני לא - אראנו". ופתח את הדלת.

ביטול ה"ישות"

סיפר הגאון החסיד רבי זלמן שמעון דווארקין ע"ה: הגאון החסיד ר' אברהם מקאליסק (הכוונה על ר' אברהם המובא בתשובות בסוף ספר "שארית יהודה" מאת הגאון רבי יהודה ליב אחיו של רבנו הזקן), כבר בהיותו נער בן אחד עשר או שנים עשר, היה עילוי גדול. אביו שהיה מחסידיו רבנו הזקן, נכנס אל רבנו הזקן והתאונן שיש לו בן עילוי, אבל ניכר שיש לו "ישות" מלימודו. אמר לו רבנו הזקן: "בפעם הבאה כשתבוא אלי, הביאהו איתך ואדבר אתו".

בפעם הבאה כשבא לרבנו הזקן, הביא את בנו אברהם אתו והציגו לפני רבנו הזקן. שאלו רבנו הזקן: "היכול אתה ללמוד?" השיב הנער: "כן". עמד רבנו הזקן מכסאו ולקח שו"ת הרא"ש ופתח תשובה אחת ושאל את הנער אם הוא מבין את התשובה. ענה הנער: "כן". הקשה רבנו הזקן קושיא חזקה על התשובה וציוה לנער לתרץ ולא הצליח. תירץ רבנו הזקן בעצמו תירוץ ושאל את הנער האם הוא תירוץ טוב? ענה הנער: "טוב מאוד". לאחר מכן סתר רבנו את התירוץ. וכך היה כמה פעמים.

אמר לו רבנו הזקן: "ווי מ'זאגט דיר אזוי איז גוט, קאנסט ניט לערנען" (כל סברא שאומרים לך טובה היא בעיניך... אינך יכול ללמוד...) ובוזה ביטל את ישותו.

כעבור כמה שנים, כשגדל הנער, בא פעם אחת אל רבנו הזקן. הראה לו רבנו הזקן שו"ת מהר"ם

אהבת ה'

הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)

אהבת ה' היא המצווה היסודית והתשתיתית, המונחת בבסיסן של המצוות כולן ♦ אדמו"ר הזקן האיר את משמעותה ועומקה של מצווה זו וקבע כי כל אחד יכול להגיע למימוש שלה, "קרוב אליך הדבר מאוד" ♦ שש דרגות כלליות באהבת ה' על פי ספר התניא

לחלוטין. התעוררות אהבה זו אינה באה כדי ליצור באדם דבר שאינו מצוי בו, אלא כדי לפתח ולגלות את האפשרויות הקיימות מכבר בהווייתו, עד שהן תשפענה לא רק על הכרתו הפנימית אלא אף על מעשיו בפועל בכל עניין, ולא בכדי אפוא העמידה תנועת החסידות עניין זה כאחד המרכזים העומדים בליבת הווייתה.

אבל השאלה הגדולה היא מהי האהבה ואיך אפשר להגיע ל"אפס קצהו"? על נושא יסודי וחשוב זה אדמו"ר הזקן עומד בספר התניא בכמה וכמה מקומות ובעיקר בפרקים מ"ג-נ' בסוף חלקו הראשון של "ספר של בינונים". מן העיון הכולל בדבריו עולה תמונה עמוקה היורדת לעמקי הקיום ולעמקי הנפש, אך ביחד עם זאת קרובה אל ההבנה וההשגה, ועל ידי העמקת הדעת בהתמדה וביסודיות בתמונה זו יכול האדם להגיע ל"שמץ מינהו". אדמו"ר הזקן מלמדנו שאהבת ה' מורכבת מכמה רבדים, מבאר עומק לפנים מעומק כל מדריגה ומדריגה באהבת ה' מה היא, ומציע את הדרך ואת המתווה באמצעותו ניתן להתקרב למימוש, מסוים לפחות, של אהבת ה' גם במידת אדם ממוצע.

במסכת ברכות (יא, ב) מופיעות שתי נוסחאות לתחילת הברכה השנייה מהברכות הנאמרות לפני

מצוות "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך" - היא מן המצוות העצומות ביותר, הן מבחינת מרכזיותה כיסוד ועמוד התורה והמצווה והן מצד תביעתה הטוטלית את לב האדם לשעברו להשם יתברך.

אמנם המשמעות של מצווה זו עמומה היא, וכבר מימי קדם שאלו: כלום ניתן לצוות על הלב? ואף שהשיבו שהציווי הוא להתבונן באופן כזה שההתבוננות תשפיע סוף כל סוף על הלב, עדיין תוהים אנו מהי פשרה של אהבה זו, מהי משמעותה, וכיצד ניתן להגיע לשלב אופרטיבי של יישום מצווה חשובה ועיקרית זו?

אין זה חידוש כלל, שתנועת החסידות העמידה נושא זה במרכז הווייתה ותורת החסידות התעסקה רבות באורך ובעומק בעניין היראה והאהבה.

ברי, כי כאשר אדם מגיע להתעוררות האהבה כחוויה הכרתית וכחוויה פעילה, הרי עסק התורה ומצוות שלו הוא ממילא באופן אחר ובכמות אחרת לגמרי. כל עוד אדם ממלא חובה, ואפילו הוא מכיר תיאורטית בערך הדבר, הוא רק ממלא חובה, וחובה ממלאים בני אדם על גבול המינימום. מה שאין כן כאשר עושה אדם דבר שהוא חושק בו מצד עצמו, גם האיכות וגם הכמות של העשייה משתנות

על אהבה כזו אמרו שהיא מעין עולם הבא בעולם הזה. כי מה עושה הצדיק בגן עדן? הוא אוהב את ה' ואינו זקוק לשום דבר אחר. ובאותו אופן, מי שזכה לבחינת "אהבה בתענוגים" - גם בעולם הזה יש לו כל מה שהוא צריך. ובלשונו של הפסוק בתהילים (עג, כה): "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ" - ה' נמצא וזה מספיק - "צור לכבי וחלקי אלוקים לעולם" (שם, כו).

למעשה, "אהבה רבה" איננה שייכת לעולם הזה. אין היא בדרגה של חוויה שאדם צריך ליצור ולטפח אותה, אלא הריהי כמו שלהבת העולה מאליה, שאין צורך להדליק ולחמם אותה ואין היא דורשת דבר לעצמה. הדימוי של שלהבת העולה מאליה קשור לדברי חז"ל על האש שעל המזבח שהיא "יורדת מן השמים" (ראה יומא כא, ב וראה תורה אור לב, ב) - שם אכן נאמר שמצווה להביא "אש מן ההדיוט", שאדם צריך קודם להביא את האש שלו ולהתפלל שהאש תרד מהשמים. ואילו ה"אהבה רבה" היא האש שבאה מלמעלה. אש זו באה לא כתוצאה של מאמצים שעשה, אלא כ"שלהבת העולה מאליה" - בבחינת מתנה מלמעלה, והיא מגיעה למי שעצם מהותו נמצאת כרגע במדריגה זו, דהיינו, למי שהוא שלם ביראה.

2. אהבת עולם

בבחינת "אהבה רבה", שהיא "אהבה בתענוגים" וכאמור לעיל שייכת רק אצל אנשים במדרגה נעלית ביותר, עוסק אדמו"ר הזקן בספר התניא רק כדי להשלים את התמונה של עבודת ה' באהבה וביראה בכל בחינותיהן ממטה עד מעלה, ולכן עוסק בה יחסית בקיצור. לעומת זאת בחינת "אהבת עולם" כשמה כן היא - זו אהבה ששייכת לעולם, ועל כן אדמו"ר הזקן מתעכב עליה יותר בפירוט. מהי בחינת "אהבת עולם"?

ובכן, זו היא אהבת ה' הבאה מההתבוננות בגדולת ה' אין סוף ב"ה כפי שהיא מתייחסת אל העולם. התבוננות זו אינה רק מחשבה כיצד ה' "ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין וכולה קמיה כלא חשיב", אלא ההעמקה והמאמץ שהדברים ייכנסו בתוך הווייתו הפרטית של האדם, ועל ידי זה תבוא ותתעורר אהבת ה' בליבו.

קריאת שמע. לפי הנוסחה האחת יש לומר: "אהבת עולם אהבתנו..." ולפי הנוסחה האחרת יש לומר: "אהבה רבה אהבתנו...". בין הגאונים והראשונים (התוספות והרא"ש, למשל) היו שניסו לפשר בין הדעות - יש שהכריעו לומר בבוקר "אהבה רבה" ובערב "אהבת עולם", ויש שנוהגים לומר בימות החול "אהבת עולם" ו"אהבה רבה" בשבת.

לאמיתו של דבר, אדמו"ר הזקן מסביר שמדובר בשתי דרגות של אהבת ה': אהבה בבחינת "אהבה רבה" ואהבה בבחינת "אהבת עולם", ולא באותו סוג אהבה מדובר.

1. אהבה בתענוגים

כשמדברים על אהבה רבה - הכוונה היא ל"אהבה בתענוגים". אהבה בתענוגים היא האהבה שאין עמה ייסורי געגועים, שאין עמה מכאב התשוקה להשיג את מושא האהבה - אלא רק עונג האהבה.

לעומת ה"אהבה בתענוגים" ישנה אהבה של געגועים. אהבה זו עומדת על הרצון להתקרב אל אובייקט האהבה ולרכשו לעצמו, ומתוך כך נוצר מתח של אהבה וייסורים של אהבה. האהבה של הגעגועים עומדת על קיומו של חסר, על כך שהאובייקט זקוק לדבר שאין לו, שהוא מתגעגע ועורג אליו, כמו שאומר דוד המלך ע"ה: "צמאה לך נפשי, כמה לך בשרי". וככל שהוא יודע יותר, ככל שהוא קרוב יותר - כן גובר צימאון הנפש ועולים וגואים געגועי האהבה.

ה"אהבה בתענוגים", לעומת זאת, היא אהבה שאינה חסרה, והאוהב אינו זקוק ואינו מצפה לדבר. אין הוא זקוק שהאהוב יעשה כלפיו מחווה של אהבה או שיהיה מצוי אצלו תמיד - די לו בכך שהוא קיים. עצם העובדה שהאהוב נמצא, מעניקה לו את כל אשר הוא זקוק לו. עצם האהבה היא גם הסיפוק של האהבה. במובן זה, ככל שהאוהב יודע יותר ומשיג יותר את מושא האהבה אין הוא יוצר צימאון גדול אלא סיפוק גדול יותר. כאשר אדם הולך בשדה ורואה פרח יפה, הוא משתוקק בדרך כלל לקטוף את הפרח לעצמו, אבל הנקודה של "אהבה בתענוגים" היא שהוא אינו זקוק לכך - די לו בכך שהפרח קיים שם ואין הוא צריך לממש את התפעלותו בשום דבר.

לבוש וכיסוי, כאשר אני יכול להתייחס אל מהות הדבר בעצמו, אל התוכן הפנימי של כל אותם דברים - שהוא הקב"ה בעצמו? כעיקרון, האדם אינו רוצה את הלבוש החיצוני, אלא הוא משתוקק לדבר הפנימי. אלא שבגלל לבוש החומר, בגלל חינוך, בגלל הרגלים, בגלל תפיסות עולם, בני אדם טועים ומחליפים את המעטה בתוכן. זו נקודה של סטיית נפש, שאדם אינו יכול להתייחס לתוכן אלא רק אל הלבוש והמעטה החיצוני. כאילו על דרך משל, היה אדם מתאוה לניירות העטיפה של השוקולד.

במובן זה, עבודת ההתבוננות היא להפשיט את המציאות, להפשיט מהדברים שאוהבים את הלבוש הזמני והמקומי שלהם, עד שמגיעים להתייחס אל תוכן הדבר שהוא הנחשק בעצמו; לגלות, שכל מה שרוצים, האהבות הפרטיות, החשקים והרציות הזמניות - בכל אלה נמצא ה' לברו. זו אינה התבוננות שנועדה לגלות ש"רם על כל גויים ה'", אלא לגלות את הנקודה ש"אין עוד מלבדו". לגלות את חוסר המשמעות של העטיפה לעומת הממשות של התוכן.

ואכן, כאשר אדם מתבונן בכל זה ונכנס ומעמיק באמת - ממילא אין כוח האהבה שלו מתלבש עוד ב"שום דבר הנאה ותענוג גשמי או רוחני... בלתי לה' לברו שהוא מקור החיים של כל התענוגים".

אם כן, ההתבוננות בגדולת ה' ואינסופיותו היא במובן מסוים עניין שמוביל להתקרבות אל ה', לעניין של אהבה, כי היא מחדדת את ההבנה שכל מציאויות העולם ותענוגיו הן קטנוניות ובלתי ראיות להתייחסות אל מול מושא האהבה היחיד, ה' לברו.

כוח התמדה

ובאמת, ישנו מאמר חסידי שאומר, שאהבת ה' אף היא "תאוה" - אלא שהיא תאוה המכבה את כל שאר התאוות...

נקודת המאמר היא עמוקה מאוד: כדי להגיע לאהבת ה' אין צורך בהכרח לעבור את השלב של הוויתור על אהבות העולם הזה, אין צורך להסתגף כדי להגיע לתענוג באהבת ה'. אדרבה, במובן מסוים צריך רק לרצות ולהתענג בכל פעם בעונג פנימי יותר ויותר. בין חסידי ליטא סיפרו על חסיד אחד שהתפלל שיקחו ממנו את היצר הרע, ונענה ולקחו ממנו את היצר הרע. אבל אז הוא גילה שהפך לכול עץ גם לגבי עבודת ה'. שכן אדם שאינו יכול

מידת האהבה, כמו כל מידה שבנפש, אינה מוגדרת בעצמה על ידי האובייקטים של האהבה - אלא רק מתלבשת בהם. האובייקטים ("הלבושים") של האהבה הם רק ביטוי של האהבה התלוי בגורמים רבים, פנימיים וחיצוניים, המופיעים בחיי האדם. אמנם, על ידי ההתבוננות בגדולת ה' ניתן "להפשיט" אותה מכל אותם לבושים חיצוניים - דהיינו, שמידת האהבה שבנפשו לא תתלבש לאהוב שום דבר הנאה ותענוג גשמי או רוחני ושלא יחפוץ כלל בשום דבר שבעולם - רק בה' לברו שהוא מקור החיים של כל התענוגים.

כלומר, בדרך הטבע האדם חומד ורוצה בדבר שלפי דעתו ראוי לחמדה, ובכל עת שבא לפניו מושא הראוי יותר לפי דעתו לאהבה הוא מבטל לעומתו את אהבתו וחמדתו הקודמת. ולכן נדרשת ההעמקה והמאמץ שההתבוננות בגדולת ה' הבוקעת מתוככי העולם תכנס בתוך הווייתו הפרטית, כך יוכל להגיע לדרגה שהוא מבטל את האהבות כולן אל מול הנאה הגדולה, שהוא מקור כל החיים והקיום, ה' לברו.

ההתבוננות בגדולת ה' יוצרת קרבה

אלא שכאן עולה השאלה: לכאורה אינו מובן הקשר בין ההתבוננות הזו בביטול של כל המציאות אל מול ה' ובין אהבת ה'. מובן יותר שהתבוננות כזו יוצרת יראה, יוצרת אימה מפני הרגשת העוצמה והרוממות האלוקית אל מול קטנות ה"אני". כיצד אפוא מובילה התבוננות זו אל אהבת ה'?

ההסבר הוא, שנקודת ההתבוננות שבגדולה האלוקית המתוארת כאן מובילה בכיוון אחר, לא אל תפיסת המרחק והדיסטנס, אלא אל הקירבה ש"מלא כל הארץ כבודו", ש"אין עוד מלבדו"; וכפי שתפיסת המרחק היא השורש ליראה כך תפיסת הקירבה היא השורש לאהבה:

הגילוי הזה, שכל המציאות שאנו רואים אינה אלא רסיס, משהו בלבד, מהגדולה שלו - מביא אל המסקנה הרגשית שכל הכושר שיש בנפש לאהוב, לחפון, להתאוות אל כל אותם דברים שבעולם - נמוג אל מול החפץ אליו בעצמו. כאשר אדם מגלה שכל אותם דברים שהוא רוצה, שהוא חושב, שהוא חומד, הם רק רסיסים קטנים ולא שלמים המסתירים על המהות האלוקית; כאשר הוא מגלה שהיפה שביפה, שהנעים שבנעים, שהנחשק שבנחשק הוא הוא האור האלוקי, וכל השאר הוא רק עטיפה וציפוי, המסקנה היא: למה לי לרצות דבר שהוא רק

שהם קטנים וחולפים, שהם צללי כלים לעומת התוכן שבתוך הכלים, שהם אין ואפס המוחלט לגבי אהבת ה'.

לסיכום, אם כן, אנו מקבלים הבנה חדשה במושג "אהבת עולם" - שהיא נקראת כך כי היא בעצם אהבת העולם, שבהגברה זו של העולם, ובהגברה של מה שיש באדם ביחס אל העולם - היא הופכת לאהבת ה'.

3. "נפשי איויתך בלילה"

אדמו"ר הזקן מדבר על מרכיב נוסף, ושואל יש לומר: "קומה" נוספת, שבאהבת ה'. דרגה זו של אהבה אינה בנויה על ציור הנפש הפרטי שיש לאדם מסוים, אלא על מהות הוויית הנפש של האדם באשר הוא אדם; לא על החוויה הפרטית, אלא על החוויה הכללית, ולכן היא שווה בכל נפש. אהבה זו אינה שווה בכל אדם מישראל בבחינת דרגתה ועוצמתה, אבל היא שווה בבחינת מהותה. לא כל אדם מרגיש אותו דבר, אבל כל אדם מרגיש מעין אותו דבר.

גם בדברים אחרים, יש דברים היוצרים תגובות פרטיות, וכל אדם מגיב אחרת, ויש דברים שהתגובות עליהם הן משותפות לכלל: לכלל מסויים, לכלל בני האדם או לכלל בעלי החיים שבעולם. יש דברים שלגביהם ברור שהתגובה של אדם והתגובה של בעל חיים אינה זהה, ודבר זה הוא ממילא כלל משותף לכל בני האדם. ויש דברים שכל מי שהוא "חי" שותף בהם. ובמובן זה, ישנה דרגה של אהבת ה' שהיא משותפת לכל נפש בישראל.

דרגה זו היא בבחינת "ירושה לנו מאבותינו". הנקודה של ירושה מרכזית היא בהגדרתה של אהבה זו. היא אומרת, שהחוויה הזו מוטבעת בתוך נפשנו, ושאיננו צריכים ליצור מחדש את האפשרות הזו. אין זה אומר שמירת אהבה זו מצויה בנו בפועל, שכן הרגשה בפועל, כמו עשייה בפועל, תלויה במידה רבה ברצייה ובבחירה החופשית שלנו. אבל זה אומר שיש בנו תמיד, ללא תלות במאמץ ובבחירה, את הכח והמוכנות להגיע למדרגת אהבה כזו.

אהבה זו באה לביטוי בפסוק "נפשי איויתך בלילה" (ישעיה כו, כט) - הביטוי "נפשי איויתך" הוא לכאורה סטייה דקדוקית, אולם אדמו"ר הזקן

לחשוק, אינו יכול לחשוק עוד בשום דבר, גם לא באהבת ה'. על המאמר בפרקי אבות "חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה" (אבות פ"ג מ"ד) פירש צדיק אחד: חביבין ישראל שניתן להם כלי - ומהו הכלי? - חמדה. החמדה היא כלי שאדם יכול להכניס לתוכו את מושאויו, כל אחד לפי שיעורו ולפי דרגתו והתבוננותו.

כוח החמדה נמצא אצל כל אחד, רק המושאים של החמדה משתנים מדרגה לדרגה, מאדם לאדם ומגיל לגיל. התשוקה של ילד קטן לצעצוע שהוא משחק בו אינה פחותה מהתשוקה של האב לכך וכך ממון או כך וכך כבוד. כל אחד לפי הבנתו והערכתו מהו הדבר הראוי לחשוק בו. ככל שהבנתו של אדם דקה יותר, ככל שחושיו מעודנים יותר, גם בתחום הנאות העולם הזה, הוא עובר מדבר לדבר, ואם אין הוא חושק יותר בכל הנאות העולם - אין זה משום שכוח החמדה שלו נחלש אלא להיפך, משום שיש לו חמדה גדולה יותר. יש אדם שמסתפק במועט, הוא רוצה כך וכך ממון. יש מי שאינו מסתפק במועט והוא רוצה פי אלף; ויש מי שאינו יכול להסתפק בפחות מכל הכסף והזהב שבעולם ויש מי שרוצה כל כך הרבה - שכל הכסף והזהב אינם נחשבים בעיניו!

אדמו"ר הזקן בעצמו, למרות שגישתו העקרונית לעבודת ה' הייתה גישה רציונלית ובונה, היה בעצם אדם נלהב באופן יוצא מגדר הרגיל. לא פעם קרה שהתעלף בתוך התפילה, או ניתק באופן כזה או אחר את הקשר עם המציאות.

האיש שרודף אחר הממון והעריות ועבודה זרה, אינו עושה זאת משום שיש לו תשוקות גדולות, אלא להיפך משום שיש לו תשוקות קטנות כל כך שהוא מסתפק בשכרי כלים נוצצים, ברכיסים קטנים ובלתי נחשבים של המהות העליונה. הוא בעצם רק "מסתפק במועט". ועל כן, כאשר אדם מתבונן ומגיע לתפיסה שמקור החיים ומקור התענוגים נמצא בקב"ה - הוא מואס בכל תענוגות העולם לא משום שהם רעים או פסולים אלא משום

בתחושה הברורה של הצמא. וכשאדם זוכר את הקב"ה כשהוא הולך לישון "על יצועי", הרי כשהוא מתעורר משנתו באשמורות הלילה - אז "אהגה בך".

וזה הבחינה של "נפשי אינך בלילה". אדם מתעורר מהשינה, מתעורר מהחוסר, ואימתי שהוא מתעורר, הוא מתעורר אל תוך התחושה הברורה הזו - שהוא צריך להתקשר אל הקב"ה!

כעת מובן היטב היבט נוסף בפסוק. לכאורה אפשר לשאול, מדוע דווקא בלילה "נפשי אינך"? והעניין הוא, שלילה הוא מהות ההעדר והחוסר, ולעיל אכן הזכרנו שהסיטואציה הנפשית הזאת של "נפשי אינך" - מתעוררת כאשר מרגישים בחסר. אין משמעות לתאוה אלא על רקע של החסר, כמו שאין משמעות לאור אלא על רקע החושך. ולכן "נפשי אינך" - בלילה" דווקא (וראה תורה אור לז, ב ולקוטי תורה, ויקרא כ, ב).

4. "כבר דאשתדל בתר אבוי ואימיה"

אדמו"ר הזקן עוסק ברובד של אהבת ה' מסוג נוסף, ולגביו הוא נוקט בלשון "והיא מסותרת גם בכל נפש מישראל בירושה מאבותינו". לשון זו, כשמעמידים אותה מול הלשון אותה נוקט לגבי האהבה של "נפשי אינך בלילה" (עליה עמדנו לעיל): "היא שווה לכל נפש מישראל", מלמדת הרבה על ההבדל בין שני סוגים הללו של אהבת ה': האהבה הראשונה, שהיא כעין פיתוח של אהבת עצמו, שייכת למהות האדם מישראל, ולכן היא "שווה לכל נפש מישראל", ולכן אינה סוד ואינה נסתרת. כי גם אם אין היא בגילוי בפועל - יש לכל אדם כלים לעורר ולגלות אותה. ואולם האהבה שידובר בה להלן, שהיא בדרגה גבוהה ממנה, אינה נמצאת בפשטות אצל כל אדם, אלא בסוד ובסתר. יחד עם זאת, אף היא "ירושה מאבותינו", במובן זה שאין אנו צריכים ואין אנו יכולים ליצור אותה בעצמנו, ואף היא פוטנציאל שאנו מקבלים כמתנת חינוך מאבותינו.

ואהבה זו היא מסוג האהבה האוחזת בכך שמשתדל ודואג אחר אביו ואמו. האהבה שבבחינת "נפשי אינך", שנובעת במובן מסוים מאהבת עצמו, גם מגיעה עד היכן שמגיעה אהבת עצמו. אבל אהבה זו, כאהבת ה' לאביו ואמו, מגיעה

מסביר שהתיבה "נפשי" היא פניה אל הקב"ה. כלומר, מפני שאתה ה' נפשי וחיי האמיתיים - לכן אינך.

יש כאן אם כן שתי אמירות: האחת היא: "נפשי!" הפנייה אל תמצית רצונותי, חיי והווייתי - שהיא ה'. והאמירה השנייה היא "אינך". שלכן אינך ה', כפי שאדם אוהב ותאב אל חיו, אל נפש נפשו.

כפי שצינו לעיל, אהבה זו משותפת לכל ישראל. ואכן אהבה מסוג כזה, שהיא כפי שאדם אוהב ותאב אל חיו, אינה תלויה בסגולות נפשו של אדם מסוים, אלא בעצם העובדה שיש לאדם נפש, ומי שיש לו נפש - אוהב את נפשו. אהבה זו היא העמקה והעלאה לדרגה גבוהה יותר של האהבה שהאדם אוהב את עצמו, את נפשו, כאשר אין היא מתייחסת עוד לצדדים החיצוניים, לצורות הגוף והנפש, היא מתייחסת ל"אני" שמעבר לכל הצורות, כפי שהוא בשורשו וליבו. וליבם של ישראל הוא הקב"ה - "צור לבבי וחלקי אלקים לעולם" (תהילים עג, כו).

אהבת ה' לפי זה, אינה האהבה שאדם אוהב דבר שבחוק, אלא האהבה שהוא אוהב את המהות הפנימית שבתוכו, את "נפשי" שלי, את החיים שבתוך החיים, "צור לבבי וחלקי".

כאשר אדם הולך לישון, הוא מוותר על דרגה מסוימת של חיים (שהרי השינה היא אחד מששים במיתה, כברכות נז, ב), ואת החסרון הזה הוא מרגיש ומבקש עליו: "נפשי אינך בלילה". באותה שעה, כמו בשעת מחלה וכמו בשעת סכנה, וככל עת שיש ממשות לחסר, אדם מבקש אז על עצם החיים. בפשטות, לא בתארים מסובכים ולא בדקויות הנפש. הוא מבקש על הנפש כמשמעותה הראשונית ביותר, של עצם החיים. וכשאדם מתעמק בפשר ובמקור החיים - הרי יודע הוא שיש חיים בתוך החיים, שחיי החיים האמיתיים הוא אור אין סוף. וכפי שאדם הניעור משנתו בלילה ומרגיש את חסרון החיים ואת הרצון בחיים, כך הוא מרגיש לא רק לגבי החיים החיצוניים המתבטאים בהבדל שבין ער וישן, אלא חפץ ומתאוה אל חיי החיים, אל פנימיות החיים, הקב"ה בעצמו.

כעין זה אומר הכתוב: "אם זכרתיך על יצועי באשמורות אהגה בך" (תהילים סג, ז). כשאדם מתעורר על יצועו בלילה, הרצון שמתעורר בו באותה שעה הוא לדבר שהוא ממש ובאמת רוצה בו. כשאדם הולך לישון צמא, הוא מתעורר מהשינה

סתירה מיניה וביה, היא כמו הברירה להמשיך לחיות אבל בלי הנפש.

ויש מסירות נפש בדרגה למעלה מזו, שבה אדם מוכן למסור לא רק את גופו ולא רק את חייו, אלא גם את רוחו ונשמתו, את חייו ואת חיי חייו – בשביל הקב"ה. השאלה היא עתה, לא אם הוא מוכן לוותר על חיי גופו, על עולם הזה שלו, אלא גם על עולם הבא שלו, על ה"אני" שלו במובן הפנימי ביותר – בשביל כבוד שמים? דוגמא למסירות נפש כזו היא מסירות הנפש של אברהם אבינו בעקידה. אברהם לא נדרש רק להקריב את חייו בעולם הזה, אלא את עצם הקשר שלו עם הקב"ה, הוא נדרש לוותר על כל ההבטחות להמשכיות, על כל מה שהאמין והטיף לו, על עולמו הפנימי ביותר – בשביל רצונו של הקב"ה.

מסירות נפש כזו אינה קלה גם למשה רבינו. כשהקב"ה פונה אליו "לכה ואשלחך" – הוא עומד ונאבק: "לא איש דברים אנוכיי", "שלח נא ביד תשלח". הוא מנסה להשתמט, כי מה שהקב"ה מבקש ממנו הוא קרבן נורא, לוותר על החיים שלו שהם הקשר שלו עם הקב"ה (וכמ"ש באגרת הקודש סי' כז, שחיי הצדיק הם אמונה ואהבת ה' ויראת ה') ולהתעסק, "כאשר ישא האומן את היונק", עם אנשים שחיים בעולם הזה: עם איש ואשתו הרבים זה עם זה, עם שכנים המכים זה את זה, עם אנשים שרוצים "בשר" – ולהיות בתוך זה ארבעים שנה, יום יום, עד סוף ימיו. בשביל משה זו מסירה של ה"אני" עד לפני ולפנים – ומפני שהקב"ה רוצה – הוא מוותר. מאוחר יותר נדרש משה שוב למסירות הנפש הזו, והפעם באופן מרחיק לכת עוד יותר. משה מקבל את השליחות והופך להיות "רעיא מהימנא", המוסר את עצמו עבור צאן מרעיתו. ואז חטאו ישראל חטאה גדולה, ולכאורה נראה כאילו אין להם קיום יותר. באותה שעה שוב מציע הקב"ה למשה הצעה, והפעם הצעה ממין אחר: "הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם – ואעשה אותך לגוי גדול" (שמות לב, י). גם הפעם משה מסרב, אבל הפעם, בעצם הסירוב, ללא ההיסוס, הוא מוסר את עצמו באותה מסירות נפש נוראה שאין למעלה ממנה. הוא אומר: "אם תשא חטאתם, ואם אין – מחני נא מספרך אשר כתבת"; אם אינך יכול לקיים את ישראל – מחוק גם אותי, מכל וכל, מכל קיום שהוא, "מספרך אשר כתבת". משה אומר זאת, ומוכן לזאת, משום שבתוכו הוא יודע שזה מה שהקב"ה באמת רוצה.

אף מעבר להוויית עצמו; כדאגתו של הבן לאביו ולאמו שהיא עזה וחשובה לו יותר מדאגתו לעצמו; כאהבת אדם המוכן לתת גם את עצמו ונפשו ורוחו – בשביל אהבתו.

כדי להגיע לביצוע של התכנים עליהם מדבר התנאי (שהמרכזיים שבהם – אהבת ה' ויראת ה'), יש שלושה שלבים: השלב הראשון הוא "בפיך", שאדם מדבר ומשוחח ומפרש את הדבר בדיבור בפיו. השלב השני הוא "בלבכך", שיש להפנים את הדבר במחשבה ובהרגשה. והשלב השלישי הוא, שהדברים הללו יהיו באופן ובדרך של "לעשותו". כלומר, לא די שאדם מדבר ומהרהר בדבר באופן מופשט, אלא שמלכתחילה צריכה המחשבה וההתייחסות להיות באופן המוביל לידי מעשה

אהבה נמדדת כמה שאדם מוכן למסור עבורה. ובמובן זה, אהבה זו היא רבה וגדולה מהאהבה הקודמת, שכן מה שהאדם מוכן למסור הוא הרבה יותר:

יש מסירות נפש שהיא בבחינת מסירות הגוף. כאשר אדם מודע להוויית נפשו והוא מוסר את גופו – לעבודה ולעינויים קשים ופעמים גם למיתה – לשם נפשו. זה אינו קל, אבל ההכרעה היא פשוטה יותר. לשם דוגמא, כאשר אדם יודע שהברירה היא לתת אבר או לתת את החיים, ההכרעה לתת את האבר היא קשה, אבל היא פשוטה וברורה לו, כיון שהוא יודע שהאבר איננו ה"אני". כך גם מסירות הנפש שבאהבת "נפשי איותיך": כאשר יודע שה' הוא חיי החיים, החיים האמיתיים שלו, הוא יהיה מוכן כדי לשמור את הקשר הזה של חייו עם ה' – גם לוותר על חיי העולם שלו. ההכרעה היא פשוטה, כי הברירה לעזוב את ה' אלקי ישראל סופית והחלטית ולהמשיך לחיות, איננה קיימת כלל, היא מהווה

למימוש דרגות של אהבת ה' שנראות כטמירות ועילאיות:

בכל אדם יש צדדים ופרטים שלגביהם אי אפשר לאדם זר לתת עצות, שלגביהם ההדרכות הכלליות אינן מועילות, מפני שייטכן שדווקא לאדם זה עצה זו ודרך זו אינה נכונה. אבל כאשר יש בנפש דברים שהם נכונים בכל מקרה, אף על פי שהם נמצאים בהסתר, יש משמעות לדיבור עליהם, ויש טעם בעבודה מאורגנת ומוסדרת כדי לגלותם. יש דברים שלאדם אחד יגרמו התרגשות עצומה ואדם אחר לא ישיג כלל במה מדובר. לעומת זאת, יש תחומים שהם חלק מהטבע האנושי, רגישויות שקיימות בכל אדם כאשר הוא אדם, ולגבי תחומים אלה, כאשר אין הם גלויים, יש טעם וצורך לגלות ולאמן אותם. לדוגמא, יש הבדל יסודי בין ילד ובין תוכי שלומדים לדבר. אצל הילד הכושר לדבר טבוע בתוך מהותו, וכשמעוררים ומתרגלים אותו - הוא לבסוף לומד. ואילו התוכי, כל כמה שיאמנו אותו, לעולם לא ילמד יותר מחיקוי של כמה מצלילי הדיבור.

אומר, אפוא, אדמו"ר הזקן: ראשית לכל, הדרישה המופנית לכל אדם לגלות את בחינות האהבה הנזכרות לעיל, נובעת מן העובדה שבחינות אהבה אלו הן חלק מהותי וקיים בהווייה של כל אדם מישראל. ולכן, כל מה שיבנה עליהן לא יהיה בניין של תוהו אלא פיתוח של כושר אמיתי הקיים בתוכו.

כיצד מגיעים לבחינת "עשותו"? על ידי "פיך ולבכך"...

וכאן אדמו"ר הזקן מתעכב בדרך המימוש שבאמצעותה ניתן להגיע ליישום הדרישה לאהבת ה'. המוטו, כידוע לרבים, שקבע אדמו"ר הזקן בשער התניא הוא: "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבכך לעשותו". בדרך כלל, הנטייה להשים את הדגש על חלקו הראשון של הפסוק, שלמרות שזה נראה מאוד רחוק הרי למעשה זה דווקא קרוב. אבל יש דגש נוסף, על החלק השני של הפסוק: כיצד הדבר קרוב ליישום? "בפיך ובלבכך לעשותו"!

כלומר, כדי להגיע לביצוע של התכנים עליהם מדבר התניא (שהמרכזיים שבהם - אהבת ה' ויראת ה'), יש שלושה שלבים: השלב הראשון הוא "בפיך", שאדם מדבר ומשוחח ומפרש את הדבר כדיבור בפיו. השלב השני הוא "בלבכך", שיש להפנים את הדבר במחשבה ובהרגשה. והשלב

ובאמת, בזוהר אהבה זו מתוארת כאהבת משה רבינו (רעיא מהימנא). אולם, כיון ש"אב אחד לכולנו", ו"בנים אתם לה' אלוקים" - אפשר לומר שהיא שייכת לכל אדם מישראל, אלא שהיא נמצאת בו בהסתר, כ"פוטנציאל", ואת הפוטנציאל הזה הטמון ומוסתר בתוכנו נדרשים אנו להוציאו מן הכוח אל הפועל, לאופן של חווייה אמיתית ומורגשת.

הדרך המעשית להגיע למימוש האהבה

הדרישה מכל אחד מישראל לגלות בתוכו את בחינות האהבה הללו, באה לאחר ההרגשה שאהבה זו היא ירושה לנו מאבותינו ושהיא מסותרת בכל נפש מישראל. שכן, רק לגבי דבר שידוע ללא ספק שהוא קיים - אפשר לייצץ ולדרוש מאחרים להביאו לידי מימוש.

פעם יצא המלך לשדה, פגע בו איכר אחד והעליבו. הזדעזעו אנשי המלך ואמרו להענישו מיד. ואולם המלך אמר להם שלאיש הזה אין עונש הראוי לו, שיכול לכפר על עוון גדול כזה. כיוון שהאיכר אינו מבין מהו מלך ואינו מבין מה עשה - אי אפשר להענישו כראוי. מה עשו? לקחו את האיכר, רחצוהו והלבישוהו והביאוהו לעיר המלוכה. שם חינוכו אותו ולימדו אותו להכיר את סדרי המלוכה. עד שהתחיל להבין מהי גדולתו של המלך ומהו כבודו של המלך - וכאשר הרגיש מה בעצם עשה - היה זה עונשו.

וכאן עומד אדמו"ר הזקן על נקודה עמוקה מאוד בנפש האדם, תוך התמודדת עם השאלה כיצד ניתן לייצר דרך יישומית המתאימה לאדם הממוצע

כלכלי, אבל לא נמצא בסביבה שמדברים בנושאים אלה, אינו מודע לכיוון זה של הגדרות ותחושות, ומשום כך אינו מרגיש ואינו מגדיר את מצוקותיו באותו אופן.

דברים מגיעים לתודעה הפרטית, מכוח זה שהם נמצאים בתודעת הציבור, כאשר אנשים מדברים על הדברים ומעוררים זה את זה למחשבה. וגם האדם לעצמו, דבר שאין הוא אומר ומפרש אותו לעצמו נעלם במשך הזמן ממצאות חייו. תופעה זו מסבירה, גם בתחומים אחרים, מדוע אנשים דורשים תמיד התבטאות מפורשת ואינם מסתפקים אפילו מאדם הנאמן עליהם בהצהרה של כוונות הלב.

חשיבות מיוחדת נודעת לדיבור ביחס להרגשה דווקא. כאשר אומרים שהשכל מוליד את המידות, אין זו הידיעה על קיומו של הדבר ואפילו לא ההבנה בזה שיוצרות את הרגש, אלא רק כאשר ההכרה היא הכרה של ממשות. אנשים בנויים כך ומחונכים לכך שאין הם מפתחים רגשות כלפי הבנות תיאורטיות, כלפי הוויות שבמחשבה, אלא בעיקר ובעוצמה כלפי מה שהם תופסים כממשות.

מהי ממשות? זו בעיה תרבותית ובעיה חינוכית מורכבת ביותר, ואולם מה שיוצר תמיד תחושה של ממשות הוא כאשר יש לדבר הד מבחוץ. כאשר להווייה הסובייקטיבית - למחשבה, לדמיון - יש אחיזה וקיום בתוך העולם החיצוני האובייקטיבי.

במובן זה, עצם הדיבור על מציאות ה' וגדולת ה' יוצרת מציאות ממשית של הדבר שאליה אפשר להתייחס, בעוצמה וברגש; עצם הדיבור על אהבת ה' המסותרת מוציא אותה מחביונו הפרטי של האדם אל העולם החיצוני, מההעלם שבמחשבה אל הגילוי שבלב.

לחשוש מהשקר, לא מהמעושה

אלא שאכן עולה שאלה בסיסית ביותר, בעיית נפש עמוקה ואמיתית: לכאורה, לאחר שאדם רק דיבר וחשב על דברים באופן חיצוני, יהיה אף הרגש הצומח מזה רק דמיון של רגש אמיתי, שאינו נובע מבפנים; שמה לאחר שכה הרבה לדבר על הנושא ולחשוב עליו - רק נדמה לו שרגש כזה וכוח כזה פועל בתוכו?

אבל אדמו"ר הזקן קובע שאין לחוש לכך. ועניין זה, שאין לחשוש מהתבטאויות "מעושות", הוא חלק בסיסי מגישתו ודרכו של ספר התניא. אם לדייק, צריך לחשוש מהשקר, אבל לא מה"מעושה". ההנחה היא, שרובם הגדול של בני

השלישי הוא, שהדברים הללו יהיו באופן ובדרך של "לעשותו". כלומר, לא די שאדם מדבר ומהרהר בדבר באופן מופשט, אלא שמלכתחילה צריכה המחשבה וההתייחסות להיות באופן המוביל לידי מעשה.

החשיבות של "בפיך", של עצם הדיבור בנושא, היא שבכך עולה הדבר אל תחום התודעה וההתייחסות. כאשר אנשים אינם מדברים באותו עניין, כאשר אין דנים בו ואין מעלים אותו על הדעת, גם אם הוא אמת וגם אם הוא חשוב - הוא כפועל איננו קיים. הדבר נכון בכל תחום, לא רק לגבי דברים רחוקים ומפולגים, אלא גם לגבי דברים קרובים שבקרובים, בחול ובקודש, במצוות ובהיפך מזה. ידוע שבמשטרים טוטליטריים מסוימים נהגו למחוק מתוך הסיפורות את כל האזכורים של אותם תחומים ונושאים שהיו בלתי רצויים למשטר. בספרות בדיונית, ישנו תיאור קיצוני, כיצד על ידי מחיקת מילים מסוימות מן המילון אפשר לכוון מחשבות ומאויים על אנושות שלימה. ההנחה היא, שכאשר אנשים מפסיקים להשתמש במילים, כאשר אין הם מדברים עוד בנושא מסוים, הוא נעלם מתוך התודעה ומתוך המציאות, ועל כל פנים מאבד את חיוניותו ואת עצמאותו.

מקובל מכמה צדיקים שפירשו את הכתוב "אבדה האמונה ונכרתה מפייהם" (ירמיה ז, כח) - מדוע אבדה האמונה? - משום שנכרתה מפייהם. כאשר אנשים שוב אינם מדברים זה עם זה על אמונה, כאשר הנושא מפסיק להיות נושא לשיחה ביניהם - גם מהלב יוצאת האמונה ואובדת לה. וככל שהדברים דקים יותר, של אהבה שבלב, של תחושה פנימית, חובה היא לחזור ולומר את הדברים, לשוב ולפרש אותם, "להיות גליל על לשונו וקולו", עד שיגיע הדבר אל תחום המציאות ואל תחום האפשר.

בתפיסה זו יש בכדי נתינת טעם לכמה מצוות בתורה של דיבור ושינון, כקריאת שמע ועוד. גם אם זו אמירה חיצונית בלבד, היא יוצרת בתוך האדם את ההכנה לקראת תכנים פנימיים, שבלעדיה לא יוכלו להתפתח.

לשם דוגמא, במובן מסוים, אנשים מוגדרים כ"עניים" ו"דלים" בהתאם לאופן שבו הם מבטאים את הדלות שלהם. אדם שחוזר ואומר כמה הוא עני, שחוזר ומדבר על כך שהוא משכבת מצוקה וכיוצא בזה, נעשה בסופו של דבר מודע ורגיש וסובל מאותן מצוקות שעליהן הוא מדבר. אדם אחר, לעומת זאת, שנמצא באופן אובייקטיבי באותו מצב

כאן, שאדם צריך לחשוב על עניין זה של "בנים אתם לה' אלוקים", ולהרגיל את עצמו לדבר בזה ולעשות את המעשים שעושה אדם שמרגיש כך - באותה שעה צריך שהקב"ה יצרף אותם יחד. כי יש פער בין המחשבה והמעשה, ובפער הזה היה מן הראוי שתהיה הרגשה ממשית. ו"הקב"ה מצרפה למעשה" הוא אפוא הדילוג על הפער הזה שבין המחשבה למעשה.

צירוף זה בפנימיותו הוא הינו קשר המהות של הבן והאב, של ישראל והקב"ה. כיון שהקשר הזה אינו עניין מלאכותי שהאדם יוצר אותו, אלא הוא קשר השייך למהות האדם, הרי גם אם אין האדם מודע לו, גם אם אין הוא חש כיצד מעלה הכוונה ומרוממת את המעשה - הקב"ה יודע ומצרפה למעשה. בעצם יצירת היחס הזה של "בנים אתם לה'", כבר מצרף הקב"ה את המחשבה למעשה. והאדם בין שהוא חושב על הקשר הזה ובין שהוא מרגיש ומממש אותו, אינו עושה אלא אספקטים שונים של דבר אחד.

5. "כמים הפנים לפנים"

אדמו"ר הזקן עוסק בהיבט נוסף ב"אהבת ה'", דרך נוספת באהבת ה', אותה הוא מגדיר כ"דרך ישר לפני איש, שווה לכל נפש וקרוב הדבר מאוד מאוד..." ומהו היבט זה? - "כאשר ישים אל ליבו מה שאומר הכתוב: 'כמים הפנים לפנים כן לב האדם אל האדם'". המים הם כמו מראה, ואותם הפנים שאדם מראה למים הוא חוזר ורואה במים. המשמעות הבסיסית ביותר של המשל הזה הוא שאת שאדם מרגיש כלפי חברו מרגיש חברו כלפיו. גם אם אין הוא מגלה זאת לחברו, גם אם אין חברו יודע כלל, הדבר עובר, הלוחך ושוב, כמו ההוד, כמו המראה שבמים.

תגובה רגשית זו אינה מודעת ואינה נובעת מהכנה כלשהי. כמוה, ישנו מעגל נרחב של תגובות רגשיות שאינן תלויות במבנים רציונאליים. הן מוטבעות בנו כבני אדם, כפי שלהבדיל מוטבעות תגובות מסוימות ביצורים אחרים. אין הן מופיעות בקשר סיבתי למה שאנו מבינים או מכינים את עצמנו, אלא הן כעין רפלקס, מבלי שאדם יוכל לתת לעצמו דין וחשבון מה בעצם קרה. מפורסמות הן תופעות של כעין "מגפות" של צחוק או פיהוקים. מישהו מתחיל לצחוק ואחרים נמשכים

האדם אינם יכולים להגיע לדברים אלה באופן טבעי וספונטאני, ומשום כך הם חייבים להיות "מעושים" בדרגה זו או אחרת. והעובדה שדבר הוא "מעושה" אינה גורעת לא מהטיב ולא מהאמת שבו. בניגוד לכמה גישות התובעות את הספונטאניות והרואות בספונטאניות את המבחן של האמת, גישתו של אדמו"ר הזקן היא שהספונטאניות רק מגלה שהדבר קרוב הוא ללבם של אנשים, אבל אין היא דבר לגבי האמת ולגבי החשיבות של הדבר בתוך המציאות.

אלא שאם הספונטאניות אינה הסימן לאמת של התחושה, מניין לנו אפוא הביטחון שכאן, לגבי התחושה ואהבת ה' האמורה לעיל, אנו עוסקים ומבטאים דבר אמיתי וקיים? והתשובה היא, "מאחר שהוא אמת לאמיתו מצד עצמו". כיון שהדבר הוא אמת כשלעצמו, הרי גם אם ההתעוררות באה על ידי דמיונות ועל ידי שאדם "עושה עצמו", מכל מקום המהות שמתעוררת, ההכרה והחוויה הפנימית - היא אמיתית. וכאן מתבאר לנו עיקר גדול שבעבודת ה'.

דוגמה לעקרון זה היא "בן העובד את אביו", כלומר יחס הבן אל האב. המיוחד ביחס הזה הוא, שהאמת שבו אינה קשורה כלל להרגשה הגלויה. הבן הוא בן לעולם, בין שהוא בן טוב ובין שהוא בן רע, בין שהוא בן אוהב ובין שאינו בן אוהב. השאלה אם הבן מרגיש כבן וכמה הוא מרגיש אינה משנה כלל למהות הקשר הזה, של אב ובן. כי למרות שהקשר הזה הוא קשר עובדתי, הוא אינו חייב מצד עצמו לבוא לידי ביטוי בשום דבר. הוא קיים, אבל כשלעצמו הוא אינו מבטא את עצמו. כדי לבטא אותו וכדי לגלות ולטפח אותו צריך האדם לעורר ולפתח אותו. ולכך, כפי שנאמר כאן, דרושה עבודה מודעת, בהרגל הדיבור והרגל המחשבה.

ועל אהבה מסותרת זו, שהיא כאהבת הבן אל האב, שאדם אולי אינו מרגיש אותה כהרגשה חיה, אבל הוא מרגיל את עצמו לדבר ולחשוב עליה - אמרו חז"ל "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה" (קידושין מ, א). הצירוף הוא צירוף הכוונה, שאמנם אינה בבחינת אהבה ויראה בגילוי הלב אלא רק בבחינת "מחשבה טובה", אל מעשה המצווה.

שכן, כאשר היחס בין המחשבה והמעשה הוא יחס ספונטאני, מתמשך מדרגה לדרגה; כאשר המחשבה באמת נושאת את המעשה - אין מקום שהקב"ה "יצרפה למעשה", היא באמת ה"כנפיים" של המעשה. ואולם, כאשר קורה, כפי שמתואר

רוחא ברוחא, בכל לב ונפש - על אחת כמה וכמה שתתעורר ממילא האהבה, כפולה ומכופלת, בלב ההדיוט ושפל האנשים הזה אל המלך...".

מאליו מוכן, כי משל זה מבטא רק חלק, מעט מזעיר, מן היחס שבינינו ובין ה', שהרי המרחק בין האדם לה' הוא גדול בוודאי לאין ערוך מכל מרחק שהוא בין שני בני אדם, יהיו אשר יהיו. זו אפוא הייתה הכרת הטובה שצריכים היינו לחוש לקב"ה.

השאלה הנשאלת היא, מדוע אין זה כך? מדוע למרות המרחק הגדול והקירוב הגדול שבין הבורא לאדם, למרות שהדבר הוא כה פשוט וטבעי כמו מים הפנים לפנים - אין הוא פועל עלינו באותה פשטות, בזרימה של הכרת תודה ואהבה? אם לוקחים כלב עזוב ומאכילים ומשקים אותו - הוא יכיר תודה כל ימיו למי שעשה לו זאת. ואילו אדם מישראל, שהוא בוודאי למעלה ממנו במדרגה - אינו בהכרח מגיב כך. מדוע?

חייבים לפחות קצת דעת...

לתופעה זו ישנו הסבר אחד כללי, והוא כתוב בספר קהלת: "אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה ביקשו חשבונות רבים" (קהלת ז, ט). הקב"ה עשה את האדם ישר, והוא אכן צריך להגיב כך, בפשטות ובטבעיות, לאהבת ה' אליו. אבל עקמומיות שבלבו של האדם מעוותת את תמונת המציאות ואינה נותנת לו להגיב תגובה טבעית ובריאה.

וישנו גם הסבר נוסף הנוגע לעניין זה בייחוד. כדי שאדם יבין וידע שעשו עמו טובה, הוא צריך להיות במדרגה מסוימת של דעת. משום שאם הוא באמת הדיוט ושפל אנשים ונבזה ולא יותר - הוא לא יבין ולא ידע מה שעשו עבורו. ואם הוא אינו יודע - אין הוא יכול להיות אסיר תודה. הכלב הפצוע שחושבים ומאכילים אותו מרגיש ומבין על פי דרכו באופן מוחשי מאוד את הטובה שעשו עמו, ולכן הוא מכיר טובה. אבל האיש השפל והבזוי שהמלך הגדול מרים אותו ומביא אותו לפני ולפנים, משום שהוא שפל כל כך ובגלל המרחק הגדול לאין שיעור, יכול להיות שהוא אינו משיג כלל מה שנעשה עמו.

בספרי חסידות רבים, למן הבעש"ט ואילך, הביאו משל לזה:

פעם יצא המלך לשדה, פגע בו איכר אחד והעליבו. הזדעזעו אנשי המלך ואמרו להענישו מיד. ואולם המלך אמר להם שלאיש הזה אין

ומגחכים אף הם, לא משום שמהו הצחק אותם, אלא משום שמהו שאין הם יכולים להסביר דחף אותם להגיב כך. תופעות אלו הן כנראה חלק מהמבנה הסוציאלי הבסיסי של כל חברה. זו הסיבה שיחידות גדולות של בני אדם (ולחבדל, גם של בעלי חיים) יכולות לפעול יחד. היא המצרפת את פעולת הפרט אל חברה ואל הכלל, היא מתאמת את פעולת כל הפרטים ויוצרת הוויה כללית מסוימת היכולה לפעול בכיוון ובמשמעות אחת.

הכרת טובה

התגובה של "כמים הפנים לפנים" היא באופן בסיסי תגובה של הכרת טובה. לא הכרת טובה מושכלת שאדם לומד אותה כחלק בסיסי של כל תפיסה מוסרית, אלא כחלק מהמהות האנושית, שמי שחסר אותה חסר מאנושיותו. באופן מסוים, קשור הדבר לכלל הגדול שבו מנהיג הקב"ה את עולמו, של "מידה כנגד מידה". וכפי שכתוב בתורה ושנוי במקומות רבים בדברי חז"ל כמה חשוב ויסודי הדבר. ולא רק כהנהגה שאדם צריך לעשותה, אלא כהרגשה מהותית שצריכה להיות בתוכו. הרגשה שחסרונה הוא מחלה, כאותן מחלות ידועות שאנשים אינם חשים ואינם מודעים לחלקים מסוימים של גופם, של הטבע האנושי והמציאות שסביבם.

המידה של הכרת טובה אינה מהמידות המיוחדות לנפש האלוקית דווקא, לצדדיו העילאיים של האדם, אלא זו מידה בסיסית וטבעית, שביסודה נמצאת גם בבעלי חיים. זו תופעה טבעית בדיוק כמו שטבעית היא התופעה של "כמים הפנים לפנים".

וכך "לב האדם אל האדם" - כשאדם מרגיש בדרכים גלויות וסמויות שפלוני אוהב אותו, הוא אינו יכול להישאר אדיש כלפיו. בהכרח מתעורר גם בו רגש מסוים, הטיית נפש לעברו ולטובתו.

נקודה זו חשובה בהיותה מבוססת על תגובה אנושית טבעית לחלוטין, של המהות הבסיסית ביותר של טבע האדם. אדם אינו צריך להיות מיוחד ומעולה, לא בהשכלה ולא בהרגשה, כדי להגיע לזאת. אדם צריך רק להניח את עצמו - והדבר פועל. ובפרט כאשר מדובר על מלך ש"יורד אליו ממקום כבודו, עם כל שריו יחדיו, ומקימו מאשפתו ומכניסו להיכלו, היכל המלך, חדר לפנים מחדר, מקום שאין כל עבר ושר נכנס לשם, ומתייחד עמו שם ביחוד וקירוב אמיתי, וחיבוק ונישוק, ואתרבקות

כלפיו; כדי להתייחס וכדי להרגיש - צריך שיהיה ציור מוחשי ומסויים בנפש, שיש לו משמעות רגשית. שגם אם אינה ראייה מעמיקה מכל מקום היא אומרת לנו משהו. כלפי האין סוף אי אפשר להגיע להתייחסות אמיתית, גם אל מלך גדול ורב מאוד קשה להגיע להתייחסות, אבל קל יותר להגיע להתייחסות כלפי לבושו של המלך וכלפי משרתיו של המלך. אדם פשוט אינו יכול להשיג את מהותו של המלך, שהוא המושל והשליט, את עוצמתה והדרה של המלכות באופן מופשט, אבל הוא יכול להגיע לתחושה כלשהי כלפי כוחה והדרה של המלכות כשהוא רואה את המסדר של משמר הכבוד המלכותי. מעין זה בתחום אחר, לגבי רוב האנשים המספרים הגדולים הם חסרי משמעות. "מיליון" היא כמות שאין לה ממשות, משום שאדם אינו יכול לראות מיליון דברים. כדי להגיע לתחושה ממשית של "הרבה" צריך להתייחס למספר קטן יותר.

ואכן, אדמו"ר הזקן אינו מדבר בכל הדברים שאנו עוסקים בהם במאמר זה על רגשות נעלים של רוממות, הדורשים השגה דקה ועמוקה, אלא על הרגשות האנושיים הטבעיים ביותר, השייכים לבני המעיים, הנובעים מהיחסים הפשוטים והראשוניים ביותר. דובר על אהבה שהיא אהבת אדם לעצמו ועל אהבת הבן לאביו, ודובר כאן על ההרגשה הטבעית והיסודית של הכרת טובה. אין אלו רגשות השייכים רק לאדם בעל סגולות מיוחדות, אלא אלו רגשות השווים לכל נפש. יש אדם שישגי יותר, יש אדם שירגיש בעמקות יתירה, אבל באופן בסיסי אלו תחושות שוות לכל נפש, וכפי שהוגדר לעיל "דרך ישר לפני איש שווה לכל נפש".

6. אהבה כרשפי אש

יש עוד בחינת אהבה, והיא עולה על כל בחינות האהבה הנזכרות, והיא "אהבה כרשפי אש". אהבה זו איננה נותנת רגיעה לאדם, ושבה אין הוא יכול להסתפק במהות שיש לו, והוא מאכל ושובר ושורף כל דבר בתוך התהליך של האהבה הזו, כל דבר אחר שאינו נושא אהבתו. הדברים כולם מפסיקים להיות בעלי חשיבות ובעלי ערך, ולא רק משום שהוא איננו חושב עליהם אלא מפני שהוא בפועל עומד ושורף אותם. באהבה זו אדם אינו מתענג, במובן מסויים היא אף מאמללת אותו, הוא נשרף

עונש הראוי לו, שיכול לכפר על עוון גדול כזה. כיוון שהאיכר אינו מבין מהו מלך ואינו מבין מה עשה - אי אפשר להענישו כראוי. מה עשו? לקחו את האיכר, רחצוהו והלבישוהו והביאוהו לעיר המלוכה. שם חנכו אותו ולימדו אותו להכיר את סדרי המלוכה. עד שהתחיל להבין מהי גדולתו של המלך ומהו כבודו של המלך - וכאשר הרגיש מה בעצם עשה - היה זה עונשו.

במובן זה, כאשר פער הדרגות בין הנותן למקבל הוא גדול כל כך, לטובה שנעשית אין כלי ביטוי ואין כל משמעות בתוך עולמו של המקבל. גם כאשר נעשתה עמו טובה גדולה - אם אין הוא מכיר בטובה - גם אין הוא מכיר במי שעשה עמו את הטובה.

כוח החמדה נמצא אצל כל אחד, רק המושאים של החמדה משתנים מדרגה לדרגה, מאדם לאדם ומגיל לגיל. התשוקה של ילד קטן לצעצוע שהוא משחק בו אינה פחותה מהתשוקה של האב לממון או כבוד או כל דבר אחר. ככל שהבנתו של אדם דקה יותר, ככל שחושיו מעודנים יותר, גם בתחום הנאות העולם הזה, הוא עובר מדבר לדבר, ואם אין הוא חושק יותר בכל הנאות העולם - אין זה משום שכוח החמדה שלו נחלש אלא להיפך, משום שיש לו חמדה גדולה יותר

כאשר גוררים איכר כזה, שפל אנשים, וזורקים אותו לחצר המלך, הוא כל כך מטושטש עד שהוא אינו קולט כלל מה קרה לו. צריך לעבור פרק זמן מסויים, פעמים אלף ואלפיים שנה של חינוך, כדי שהוא יתחיל להבין מה בעצם היה המאורע שאירע לו.

כדי לאפשר גם לבני אדם כמונו, שחיים בעולם הנמוך והשפל הזה, להגיע להתייחסות כלשהי

על בחינת אהבה זו מעיר אדמו"ר הזקן ש"אי אפשר לכאר עניין זה במכתב" [כלומר, בכתובים]. לדברים הללו אין הגדרה אחת מסויימת השייכת ונוגעת לכל אדם, ולכן אי אפשר להעביר את הדברים על ידי מילים ותיאורים חיצוניים. בדברים האלה, רק אדם שחווה את החוויה יכול להבין כמה מדובר, יכול להתייחס אל הדברים. כי בדרכי ואופני התפעלות אין כללים אחידים הקובעים לגבי כל בני האדם. רק אישיותו הייחודית של כל אדם היא הקובעת עבורו ממה יתפעל, מה יעשה וכיצד יעשה מכוחה של ההתפעלות.

עניין זה, מה מתחולל בנפש האדם כאשר היא חפצה לפרוץ את הגדרים של העולם ולרוץ לקראת ה', אי אפשר לכאר בכתב, ובעצם אי אפשר כלל להסביר. זו תנועת נפש שאין לה מובן, שאינה מביאה לאיזושהי נקודה, גם לא לדביקות. לתשוקה, לאינטנסיביות של החוויה הזו, אין שום דבר הדומה במציאות. היותה בבחינת אש, היותה בבחינת הגבורה, כלפי הגוף וכלפי הנפש, מושכת את האדם למצב שאין הוא יכול ואין הוא שייך לעשות שום דבר. היא מביאה לידי "צמאה לך נפשי", לידי "חולת אהבה אני", עד לגבול האחרון של החוויה, עד "כלתה נפשי".

אדמו"ר הזקן בעצמו, למרות שגישתו העקרונית לעבודת ה' הייתה גישה רציונלית ובונה, היה בעצם אדם נלהב באופן יוצא מגדר הרגיל. לא פעם קרה שהתעלף בתוך התפילה, או ניתק באופן כזה או אחר את הקשר עם המציאות. המשפחה והמקורבים היו נוקטים באמצעים מיוחדים כדי להגן עליו. את חדרו למשל ריפדו בכריות כדי שלא יחבול את עצמו ברוב התלהבותו. מסופר שפעם אחת עמד זמן רב שקוע בדביקותו בתפילה. המתפללים כבר יצאו כולם מבית הכנסת והוא נשאר שם לבדו, עומד ואוחז בבימה בדביקות. לאחר זמן שבו ולא מצאו אותו. חיפשו בכל הסביבה עד שמצאוהו בשדה, הרחק מבית הכנסת, שקוע בדביקותו. התברר, שבהתלהבותו עקר את חלק הבימה שאחז בו ויצא כך מבלי משים מבית הכנסת, ממשיך והולך, ממשיך ומתפלל, עם שבר הבימה בידו. הסיפור הזה, שאינו אופייני לנוסח של חב"ד, חשוב מסיבה אחת - הוא מראה שאדמו"ר הזקן, כשכתב את הדברים הללו, ידע על מה הוא מדבר.

כה - אבל היא גם יותר בוערת ויותר חשובה בתוך הוויית האדם.

במקום אחר (ראה לקוטי תורה ויקרא מ, ג) אדמו"ר הזקן מסביר מה ההבדל בין המים לבין האש. טבע המים לחבר ולצרף יסודות שונים, וטבע האש הוא לפורר ולהפריד את היסודות. במובן זה ה"אהבה כמים" היא הרצון להתקרב ולהיצמד, ולכן כשהאוהב אכן כבר קרוב לנושא אהבתו - נוח לו בזה ואין הוא רוצה יותר לא מעצמו ולא מאחרים. זהו סוג של משיכה שפועלת בשקט, שמושכת ונמשכת, עד שהיא מגיעה לנקודת השיא בהיצמדות הגמורה. את ה"אהבה כמים" מבטא פסוק אחד בספר תהילים: "כגמול עלי אמו, כגמול עלי נפשי" (קלא, ב) - כמו התינוק המתגעגע לאמו ואמו אוספת אותו אל חיקה. על התינוק הזה רואים את המימוש של "אהבה כמים", כשהוא נצמד לאמו, והוא מרוצה ומאושר ואין הוא רוצה עוד דבר, שהוא מרגיש שיש לו הכל, עולם ומלואו.

לעומת אהבה זו ישנה האהבה כרשפי אש שהיא תנועה של היפרדות וכוחות הנפש מן הכלים בהם הם מצויים ולכלות ולהישרף באין סוף ממש. את שני האופנים הללו של אהבה-משיכה ניתן לראות בדוגמאות מן המציאות החומרית. דוגמא ל"אהבה כמים" היא המצב בו שני גופים נמשכים זה אל זה בכוח מגנטי. בתחילת התהליך נוצרת משיכה הדדית ותזווה הדדית בין שני העצמים, וכאשר הם נצמדים זה לזה - זהו סוף התהליך. לעומת זאת יש סוג אחר של משיכה של שני עצמים, לדוגמא, אש ונעורת. גם אש ונעורת או אש ובנוזל נמשכים זה לזה, אבל הפגישה ביניהם היא אחרת. זו אינה פגישה שקטה, זוהי פגישה שורפת ומכלה ומפוצצת. יש חומרים כימיים שיש להם "משיכה" אחד לשני, אבל כאשר הם נצמדים זה לזה - החיבור אינו נגמר בשלווה, שני האלמנטים אינם יכולים להישאר עוד כפי שהיו קודם, ההיצמדות שורפת ומכלה את מהות היסודות שהיו קודם. כזאת היא ה"אהבה כרשפי אש" - היא אינה מסתפקת בהיצמדות פשוטה, אלא היא מלהטת וצורבת את האדם עד שהוא זורק מעצמו את כל הלוושים ושורף את הנפש בעצמה. לא מפני שה"אני" כאן הוא קטן ושפל, אלא מפני שהתהליך הוא תהליך של כליה, ששורף ומכלה את הוויית האדם בעצמו. זו היא אהבה אל מה שמעבר לכל, ואהבה זו דורשת להיפטר מכל הדברים האחרים.

סידור התפילה של רבינו הזקן

ייחודיותו ומקוריותו

הרב נחום גרינוולד

הסידור הראשון בעולם החסידות

תלמידיהם אחריהם, במשך כשבעים שנה, לא גיבשו ועיצבו שום סידור תפילה מדויק ומשוכלל השווה לכל נפש. עובדה זו מעניינת במיוחד לאור העובדה שבימים ההם כבר הדפיסו החסידים ספרי חסידות שונים, ולמרות שהסידור הוא פריט המיועד לכלל החסידים - טרם הופיע אז.

אמנם במסורת חסידי חב"ד אנו שומעים על טיוטות של נוסח חסידי על פי נוסח האריז"ל, טיוטות שהתפרסמו באורח לא רשמי באמצעות צינורות פנים חסידיים. ברם טיוטות אלו טרם הגיעו לידי גימור וליטוש, הנדרשים לסידור תפלה שווה לכל אדם. אדמו"ר הריי"צ נ"ע כותב בהקשר זה, שבערך בשנת תקנ"ב "התפשט כבר בעת ההיא נוסח התפלה של רבנו הזקן בין החסידים בכתב-יד, מהם שכתבו השינויים בסידור 'שער-השמים' של השל"ה שהוא מתאים יותר לנוסח רבנו הזקן, ועל הרוב היו כותבים את נוסח התפלה של רבנו הזקן על גיליונות הסדורים נוסח אשכנז שהיו מתפללים בהם".¹

לפי תיאור זה, המשקף מן הסתם את המציאות בכל החסידויות, החסידים השתמשו בסידורי אשכנז כשעל דפיהם הוסיפו בכתב יד הגהות ועדכונים, כדי להתאימם לנוסח אריז"ל.

דבר ברור הוא, שבתפילה בנוסח כה מקוטע, המבוסס על רשימות והעתקות ארעיות בלבד, קשה עד מאוד להקפיד על טופס תפלה נכון עם צירופי מלים וניקוד באופן מוקפד. ויש אפוא בסיס להשערה, שבמצב כזה החסידים הקפידו על הנוסח

בשנת תקס"ג הדפיס רבינו הזקן בעל התניא סידור מיוחד על פי נוסח האריז"ל. סידור זה הוא למעשה הסידור ה"חסידי" הראשון שהדפיסה תנועת החסידות מאז הופעתה בשמי היהדות בידי מחוללה רבינו הבעש"ט הק' בשנת תצ"ד.

מן המפורסמות, שההצטרפות לתנועת החסידות הייתה כרוכה בשינוי נוסח התפילה מן הנוסח האשכנזי לנוסח הכעין ספרדי מבית מדרשו של האריז"ל. ואכן, כפי שאנו קוראים בכתבי הפולמוס החריפים שנכתבו בימי התפשטות החסידות נגד המהפכות שנוצרו בידי מורי והוגי החסידות הראשונים, שינוי נוסח התפלה היווה מעין תג ויהוי לדרך החדשה של הבעש"ט.

כפי שניתן לראות בתרעומת מתנגדי החסידות, הרי עיקר חידושה המהפכני של החסידות ביחס לאימוץ נוסח האריז"ל, היה בהפרדת "נוסחו" של אריז"ל מ"כוונות" אריז"ל: עד כה נוסח האריז"ל היה תחומם הבלעדי של יחידי סגולה המכוונים כוונות קבליות, על פי הכוונות בסידורי אריז"ל. הנוסח לא היה כי אם ביטוי מוחשי לכוונות הנסתרות וכתוצאת לוואי בלבד. החסידות חוללה בהשקפה זו מהפכה, כאשר העניקה לנוסח זה מעמד עצמאי, חי הנושא את עצמו, המיועד גם למי שאין לו יד בכוונות. כל מי שהצטרף לתנועת החסידות, גם האיש אשר אינו מכוון כוונות האר"י, בכל זאת עליו להתפלל בנוסח זה. מובן מאליו, שעל ידי הפרדה זו הפך נוסח האריז"ל להיות נחלת הכלל, נוסח המוני, שבוודאי הונחל גם לילדים ונשים כמו כל נוסח רווח אחר.

אולם, למרות עובדה זו, ולמרות צמיחת החסידות לכדי תנועה המונית שהקיפה שכבות רבות - גדולי החסידות בימי הבעש"ט והמגיד ואף

1 סידור השל"ה נדפס לראשונה באמסטרדם תע"ז, ובפעם השניה בשנת תק"ב. בסידור השל"ה מצינו לראשונה הצבת נוסחאות ספרדיות משובחות ליד הנוסח האשכנזי, והוא היווה אב טיפוס לשילוב נוסח אשכנז בנוסח ספרד. וכבר האריך בכך הדברי חיים בתשובתו הנודעת - או"ח סי' ח.

2 רשימת הרבי הריי"צ נדפסה בספר התולדות - אדמו"ר הזקן, עמ' קסד.

התמונה העולה מן המקורות מראה, שהאריז"ל בעצמו לא טבע נוסח כולל ומקיף לכל התפילה.

בדרך כלל יש מהאריז"ל ספירת התיבות והאותיות של תפילת שמונה עשרה או ברכות אחרות, אך אין בספירה זו משום קביעת טופס מוגדר ומסוים - שהרי בתוך משבצת זו ניתן למלאות תיבות בצורות מרובות ושונות. ואף ב'שער הכוונות', שבו אנו מוצאים הערות שונות ביחס לנוסח התפלה שמוסר רבי חיים ויטאל בשם האריז"ל, הרי יש כאן אוסף של הערות בלבד: מה להוסיף ומה להשמיט, אך אין בזה משום נוסח מקיף ומפורט לכל התפלה.

הדברים נכונים במיוחד כאשר לוקחים בחשבון את העובדה, שגם אם בדברים הכוללים נוסח האריז"ל מבטא את סדר ונוסח התפלה הספרדית - בכל זאת נוסח האריז"ל איננו נוסח ספרד כשלעצמו, שכן האריז"ל אימץ כמה מנוסחאות אשכנז, וממילא יצר לעצמו נוסח מחודש משולב בין שתי נוסחאות יסוד אלו. כמו כן אין לדעת בדיוק מה היה נוסחו של האריז"ל עצמו בשאר התפלה: רבי חיים ויטאל אמנם ציין כי הגהותיו לסידור הן "כפי דפוס הסדור של כל השנה ממנהג ספרד הנדפס בשנת רפ"ד" - אולם עדיין איננו יודעים האם זה באמת משקף את נוסח האריז"ל, או שהוא משקף דווקא את נוסח רבי חיים ויטאל עצמו, בהיותו מעדת הספרדים, אלא שעליו הוסיף את השינויים לפי מנהגו. בהקשר זה יש לזכור, שהאריז"ל היה ידוע בצפת כרבי יצחק אשכנזי ומוצאו ממשפחת לוריא האשכנזית, וייתכן מאוד שהוא אכן התנהג במנהגי אשכנז ואף התפלל בנוסח זה.⁴ ככל הנראה אפוא

4 ראה בארוכה בשו"ת מנחת אלעזר ח"א או"ח סי' יא. יש לציין לעדות מכתב יד תימני (מובא בספר 'שלוחי ארץ ישראל' עמ' 841 בהדפסה השלישית): "שמעתי מפי

הספרדי ברמה הבסיסית והכללית בלבד - כגון על אמירת הודו לפני ברוך שאמר, אמירת ויודי אחרי שמונה עשרה וכיוצא בזה.

בכל מקרה, אין ספק שרשימות ידניות על גבי עותקים של סידור בנוסח אשכנז, לא היו מסוגלים למלאות את החסר העצום של סידור מעוצב, בתבנית סדר תפלה מדויק ונוסח מגובש בכל פרט ופרט כפי שדרוש למתפלל קבוע.

כאן מתגלה היבט ראשון ומרכזי בייחודיותו ובמקוריותו של סידור ארמו"ר הזקן - היותו הסידור החסידי השלם, המעוצב והמגובש בצורה מלאה.³

הסידור השלם והמדויק של נוסח האריז"ל

ההפתעה הגדולה שמזמן לנו סידור רבינו הזקן, היא העובדה שבמובן מסוים סידור זה מתייחד בהטבעת עצם נוסח מדויק לפי האריז"ל. כלומר, מלבד האמור לעיל שסידור רבינו הביא לראשונה לעולם נוסח חסידי מדויק לעדת החסידים שהחלו להתפלל בנוסח אריז"ל בהמוניהם - הרי בנוסף לכך, במובנים מסוימים, רבינו הזקן בסידורו גיבש לראשונה בצורה מלאה, מסודרת, מדויקת ומדוקדקת את נוסח האריז"ל (בשים דגש על עניין הנוסח).

האמת ניתנת להיאמר שסוגיית התהוות סידורי האריז"ל עדיין צריכה חקירה יסודית. יחד עם זאת

3 מלבד זאת, הפך הסידור גם למעין שולחן ערוך החסידי הראשון, שכן כשם שכל סידור אוצר בתוכו הלכות מעשיות ורגילות הקשורות להשכמת הבוקר, התפלה וברכת הנהנין, כך סידור זה שיועד דווקא לחסידים, הפך למעין שולחן ערוך חסידי להלכות מעשיות רבות בתחומים האמורים.

נוסח האריז"ל - הנוסח לכלל ישראל

"בעניין נוסח התפילות, יש י"ב שערים לכל שבט יש לו נוסח שלו בתפילה ועל ידו נעשית עליות נשמתינו. והשער הי"ג הוא כולל הי"ב שערים אשר כל שבט יכול לעלות בו שכן נאמר לעתיד לבוא יבואו הי"ב שבטים דרך הי"ב שערים שכירושלים, כל אחד ואחד בשער שלו וכאשר לעתיד בגשמיית כן בזמן הגלות בעבודת ה', והוא נוסחאות התפילות אשר על ידי התפילות מתעלים נשמותיהן של ישראל, והיות כל ישראל הם ערבים ומעורבים מן כמה שבטים ואין אדם יודע מאיזה שבט הוא לכן תיקן האריז"ל נוסח התפילה שליטת מנוסחאות אשכנזים, ספרדים ושאר נוסחאות בעניין שכפי התיקון הוא נוסח משער הי"ג שכל ישראל יכולים לעלות בו".

(ארמו"ר הזקן, מאמרים הקצרים עמוד תקפב)

על רקע האמור ניתן להבין את המשמעות של יצירת סידור מדויק בנוסחו ובמטבעות התפילה, מסודר כהלכתו לפי כללי ההלכה, ומנוקד לפי כללי הניקוד והדקדוק, שיצא מידי רבינו הזקן, רבי שניאור זלמן מליאדי זי"ע.

בסידור זה, שלפי מסורה חב"דית אחת ארך חיבורו עשרים שנה, הושקע מאמץ רב. לפי מסורת חב"ד ידועה ערך רבינו את סידורו כשלפניו שישם סידורים שעל פיהם ערך וליטש, צירף וזיקק את המלים והסדר, ההלכות והמנהגים.

את סידורו סידר רבינו בדרכו האופיינית - בדיוקנות רבה וממצה בניסוח ובלשון רב משמעותי, כך שמחד ניתן לחוש שלפנינו סידור המותאם לכל יסודי קבלת האריז"ל; ומאידך, על פני השטח הסידור הינו סידור פשוט נעדר כל התייחסויות קבליות בולטות ומפורשות, ומדוקדק לפי כללי הדקדוק והנוסח.

מן המקורות, האריז"ל לא גיבש ועיצב נוסח מלא ומקיף לתפילה.

והנה, סידורי האריז"ל שנדרפסו מאז תקמ"א ואילך אינם מצטיינים בקפדנות של נוסח וסגנון, ניקוד ודקדוק⁶. פעמים רבות אין הנוסח מבטא את תוכן הכוונות ואין אחידות בין תפילה לתפילה בניקוד ובטופס. מכיוון שכך, ספק הדבר אם אכן היה קיים טופס סידור קבלי בכתב יד או בדפוס שיחשב כסידור מדויק ומדוקדק.

תלמיד חכם אחד משולח ק"ק צפת תוב"ב שהרב הגדול איש הא"הים כמהר"ר יצחק לוריא אשכנזי היה מתפלל כל השנים עם הציבור של ספרדי, אך ורק בימים נוראים ובשלש רגלים היה מתפלל עם האשכנזים. שאלו ממנו למה לא מתפלל כל השנה עם הציבור של אשכנזים, השיב להם: אלו ואלו דברי אלהים חיים, אך ורק בתפלת ספרדים יותר מזמורים וכמה בקשות ואמורים בהציבור שחרית ומנחה הודוי, לכן נראה לי יותר טוב להתפלל עמהם.

נראה שהראשון שגיבש סידור שלם המתאים לכוונות האריז"ל ולמספרי התיבות, היה רבי יעקב צמח, אחד מגדולי גורי אריז"ל וממסדרי כתבי אר"י היסודיים. וכך מתאר הוא את מאמציו בתחום זה (קול ברמה, הקדמה):
ואחר כך עשיתי סידור אחד קטן הכמות ובו כוונות קצרות מחול ושבת ור"ח ושלחתי אותו לקוסנידה אל החכם השלם הדיין המצוין כמוה"ר בנימין הלוי ושלח לי מתנת יד. אחר כך עשיתי סידור אחר ובו כל תיבות נוסח התפלה ובצידו כל כוונה הנמצא בספרים והוא מכל השנה ולא חסר בה כוונה...".
דבריו מעידים על עיצוב סידור שלם שבו כל הכוונות מצורפות למלים, אך אין כאן התייחסות לעניין הנוסח, הדקדוק וכ'.

6 'בית רבי' ח"א עמ' פד הערה א.

7 על יופי ודיוק הנוסח ראה מאמרו של ר' דניאל גולדשמיט, ב'הסידור', עמ' סה-עא. ראה גם התיאור ברשימת הרבי הריי"צ (הנ"ל): "והנה אף שכללות עניין נוסח מיוחד בשביל החסידים, הוסיף חרון אף המתנגדים על החסידים, אבל כולם כאחד הורו שהדקדוק בסדר התפלה של רבינו הזקן הוא מנופה בשלוש עשרה נפות. כי גם באותם הפיוטים והתפלות שלא שינה הנוסח, תיקן את הניקוד על פי חוקי הדקדוק וטהרת הלשון, מה שהפליא גם את הגאונים בדקדוק...".

הספרות שעל סידור הרב

הפרשן הגדול הראשון על הסידור של רבינו הזקן, הוא הגאון רבי אברהם דוד לאוואט נ"ע (רבה של ניקוליוב שבאוקראינה וסבו של הרבי זי"ע), שחיבר את ספרו הנודע 'שער הכולל' בו חושף מקורות, מבאר סתומות ושופך אור יקר על סידור רבינו הן בגישתו הכללית והן בעניין הנוסח, בענייני קבלה ובהלכותיו.

אחריו מצאנו את הגאון רבי אברהם חיים נאה נ"ע מחברם של הקצות השלחן ו'שיעורי תורה', שחיבר את הספר 'פסקי הסידור', ובו עיונים, הארות חשובות ודיונים הלכתיים על הסידור ועל פסקיו.

לפני עשר שנים יצאו לאור שני ספרים חשובים על סידור אדמו"ר הזקן:

הראשון הוא הספר 'הסידור' המכנס את כל המאמרים והתעודות הנוגעים לסידור זה. הן אלו שהתפרסמו בעבר מעל במות וספרים שונים והן מאמרים ובירורים מקוריים שנכתבו במיוחד לשם ספר זה. באספקלריית המאמרים, התעודות והמסמכים, הספר מעניק לקורא מפתח לבניין הגדול של סידור מיוחד זה.

השני הוא חיבור מקיף (בן 800 עמודים) של הערות, הארות וציונים, בנגלה ובנסתר, על פי הסדר הרציף של הסידור - אותו חיבר הגאון רבי לוי יצחק רסקין מלונדון.

בעתיד הקרוב ייצא, בע"ה, חיבור מעמיק נוסף על סידור רבינו הזקן - מאת הגאון רבי מרדכי שמואל אשכנזי, רבו של כפר חב"ד.

דמותו הגדולה של אדמו"ר הזקן מוכרת בעיקר מתוך תורתו העצומה, בנגלה ובחסידות. השולחן ערוך, התניא, ועשרות הכרכים של ספרי החסידות שלו הרעידו את העולם היהודי בזמנו, והשפעתם העצומה ממשיכה בתנופה גם בימינו אנו. אולם מלבד העובדה שהיה ההוגה, העמקן והמנסח הגדול הן בנגלה והן בחסידות – אדמו"ר הזקן נשא בתפקיד ציבורי בעל אופי מעשי, בהיותו המנהיג של כלל עדת החסידים שברוסיה, ומאוחר יותר – כמקימה של חסידות חב"ד.

ואכן, כמנהיג וכראש הקהילה הענקית של החסידים ברוסיה, נודע אדמו"ר הזקן גם כפעלתן וכאיש מעשה, שהקדיש את זמנו, מחשבתו ואת כוח העשייה שלו למען הנעת והצלחת ענייני הכלל והפרט, ומצודתו הייתה פרוסה בכל פינה ופינה, לא רק ברוסיה וליטא אלא גם באוקראינה, וואהלין והסביבות.

בשורות הבאות ננסה לסקור מעט קווים בפן זה של אישיותו הנפלאה ורבת הגוונים של רבינו הגדול, זה של פעילותו הציבורית, כפי שהוא מצטייר מאגרותיו הרבות (שכונסו לאחרונה במהדורה חדשה של "אגרות קודש" אדמו"ר הזקן, שנערכה על ידי כותב השורות, וההפניות דלהלן לאגרות אדמו"ר הזקן מכוונות לאגרות שבמהדורה זו). בשל האופי והמגבלות של מסגרת זו, הסקירה לא תהיה ממצה ומקיפה, אך היא תשקף קווים כלליים מסוימים הידועים לנו במנהיגותו ופעילותו של אדמו"ר הזקן בשטח העשייה הציבורית בזמנו.

התמנותו של אדמו"ר הזקן למנהיג החסידות ברוסיה

אחרי הסתלקות הרב המגיד ממזריטש בשנת תקל"ג, חזרו לרוסיה שלושת תלמידיו, רבי מנחם מענדל מוויטבסק, רבי אברהם מקאליסק ורבינו, להפיץ שם את דרך החסידות. הרמ"מ עקר את דירתו ממינסק והתיישב בהורודוק, הסמוכה לוויטבסק, רבי אברהם חזר לקאליסק, ורבינו חזר לוויטבסק. כל אחד מהם הפיץ את תורת החסידות בעירו. אמנם הרמ"מ, הישיש שביניהם, היתה מצודתו פרושה על כל מדינת רוסיה, וממנו היו מקבלים גם הר"א – מקאליסק, וכ"ק אדמו"ר הזקן – מוויטבסק¹.

1 אגב, בשיחת ליל שמח"ת תשמ"ח (ראה "התוועדות" שם סעיף יט) דן הרבי בתקופה הזאת, שבין כהונת הרב המגיד ממזריטש לבין כהונת כ"ק אדמו"ר הזקן, אם אפשר להחשיבה כתקופה אמצעית, שבה כיהן הרה"ק הרמ"מ מוויטבסק כמנהיג החסידים ברוסיה הלבנה, והיינו שגם הרה"ק הרמ"מ מוויטבסק צריך להמנות ברשימת הנשיאים אצל חסידי חב"ד. מה שברור הוא, שעל יסוד תקופה זו מתייחס כ"ק אדמו"ר הזקן אל הרה"ק הרמ"מ מוויטבסק כתלמיד לרבו, עד שמכנהו בתואר "רבותינו שבא"י" (אגרת ט), "רבותי שבא"י" (אגרת יז), "רבותינו שבאה"ק" (אגרת מז) וכיו"ב.

מנהיגותו ופעילותו הציבורית של אדמו"ר הזקן

הרב שלום דובער לוין

מלבד גאוניותו העצומה בנגלה דתורה והאור החדש שגילה בנסתר דתורה, היה אדמו"ר הזקן מנהיג לרבות אלפי ישראל • על התמנותו למנהיג החסידות ברוסיה ופעילותו בביסוסה ובשגשוגה, פעילותו למען יהודי רוסיה ולמען החסידים בארץ ישראל • תמונה של מנהיג שהשקיע ומסר עצמו למען הכלל הפרט, בעניינים רוחניים וגשמיים כאחד

הרמ"מ מוויטבסק והר"א מקאליסק לנהל את עדת החסידים בכל רוסיה וליטא.

בחורף תקמ"ד כתב הרמ"מ מוויטבסק אל החסידים ברוסיה: "הנה על כן, על כל דברי האגרות שקבלתי בקובלנא מכמה מקומות, ובראשם כבוד אהובינו הרבנים המאורות הגדולים מופלגים בתורה ויראת ד' כל הימים, ה"ה מו"ה ישכר בער מ"מ דק"ק לובאוויץ ומו"ה שניאור זלמן מק"ק לאזני, על ענין נחות דרגת פרנסת החפצים ליראה את ה' באמת... אם לי ולקולי ישמעון, החפצים ליראה את ד'... יתקרבו אל הצדיקים והחסידים הרבנים השלמים המבוארים לעיל, שכל דבריהם כגחלי אש מועצות ודעת אלקים".

**"שמענו מפה קדוש,
שבהיותו בק"ק
מאהליב שאצל נהר
דניסטור חזר על כל
התלמוד פעם הט"ז
בעמידה לילה ויום לא
פסק פומיה מגרסא"**

רבינו לא רצה בכך. ואף שהסכים להפיץ את החסידות בלאזניא, לא הסכים להיות מנהיג החסידות בכל רוסיה, דבר שהיה מפריע לו ביותר בסדר לימודו ועבודת ה' בעצמו. ואי הסכמתו זו נזכרת בכמה מאגרות רבותינו שבארץ הקודש אליו. בשנה הבאה (או בתחלת שנת תקמ"ו) כתב הרמ"מ מוויטבסק בארוכה אל רבינו, בנושא זה. האגרת לא הגיעה לידינו, אבל היא נזכרת באגרת שכתב אל רבינו, בחודש שבט תקמ"ו: "כבר כתבתי אליו באריכות על ידי אחד מהיוצאים לקרית חוצות, ולא באתי כי אם בתוספת אהבתו במכתב יד עצמי, להעיר צדקתו ותורת אלקיו בלבו לא תמעד אשוריו. למה תאמר נסתרה דרכי מה' לפרנס את ישראל לאביהם שבשמים להורותם הדרך, ומי כמוהו מורה בכל מדינתם... חזק ואמץ, בטח בה' ורעה אמונה, כי רועה נתנו ה'... לך בכחך זה והושעת את ישראל... אהובי ידידי חזק והתחזק לעצור בעם, כי עשה תעשה ויכול תוכל, להרחיק מכל אלה ולהדביקם בו יתברך".

ובשולי אגרת מאותה שנה אל החסידים ברוסיה, הוסיף וכתב הר"א מקאליסק לקהל החסידים: "והנה בענין המעשה רב להם כבוד אהובינו וידידנו

אחרי עליית רבי מנחם מענדל מוויטבסק וסייעתו לארץ הקודש, בקיץ תקל"ז, נשאר כ"ק אדמו"ר הזקן למשך זמן מסוים במוהילוב שבפודוליה. על תקופה זו כותבים "בני הגאון המחבר" (בהקדמתם לשלחן ערוך שלו): "שמענו מפה קדוש, שבהיותו בק"ק מאהליב שאצל נהר דניסטור חזר על כל התלמוד פעם הט"ז בעמידה לילה ויום לא פסק פומיה מגרסא". אחר כך חזר לוויטבסק עיר מגוריו, ובשנת תקמ"א התיישב בהורדוק הסמוכה לוויטבסק (העיר בה יסד הרמ"מ מרכז חסידי בשנים תקל"ג-1).

באותה שעה מינו הרמ"מ מוויטבסק והר"א מקאליסק, את כ"ק אדמו"ר הזקן, יחד עם הרה"ק ר' ישראל מפולוצק והרה"ק ר' יששכר בער מליובאוויטש, כמנהגי עדת החסידים ברוסיה וליטא.

הם כתבו על כך אל החסידים ברוסיה באגרת מאדר תקמ"ב: "והנה בעז"ה כעת עמכם גדולים חקרי לב, חכמי חרשים ונבוני לחשים, גדולי העצה, מפורסמים בתורה ויראת ה' כל ימיהם, חריפים ושנונים וותיקים ותמימים, ה"ה הרב המגיד החסיד ומפורסם בתורה וביראה, איש אלקי קדוש יאמר לו כבוד מוהר"ר ישראל פאליצקר ה' ישמרהו, וכבוד הרב מוהר"ר ישכר בער סג"ל, מ"מ דק"ק לובאוויטש, וכבוד הרב מוהר"ר שניאור זלמן נ"י, ה' ישמרם ויהי שמם לעולם, והחוט המשולש וכו', אשר בעז"ה בידם טובים מרב טוב הגנוז והצפון להאיר עיניהם ולהחיותם, ועצתם אמונה ופעולתם אמת". הם חזרו על כך לא אחת במכתביהם באותה תקופה. מעניינת במיוחד היא התבטאותו של רבי אהרן הגדול מטבריה, אל החסידים ברוסיה: "עצתי נאמנה שתקרבו את עצמכם למען השם להרב מו' [ש] זלמן מהארדאק, כי לפי הנשמע ממוריני ורבינו (הרמ"מ מהורדוק) הוא יחיד בדרורו במחניכם בחכמה ובחסידות". כוונתו היא כמובן אל רבינו, שגר באותה תקופה (משנת תקמ"א עד תחלת תקמ"ג) בעיירה הורדוק.

בשנת תקמ"ג מינו את אדמו"ר הזקן להיות מגיד מישרים בעיר מולדתו לאזניא, ואז עבר מהורדוק לגור בלאזניא, כפי שסיפר רבינו בחקירות שבמאסרו מראשית שנת תקנ"ט (אגרת נח ס"ד): "ועכשיו אני בלאזנע ערך ט"ו שנים ויותר... נתמנית למגיד הקהל מכבר כנ"ל". ואז התחיל רבינו להפיץ את החסידות בלאזניא.

בערך באותה שעה נסתלק הר"י מפולוצק, ואז רבי ישכר בער מליובאוויטש כפף עצמו אל כ"ק אדמו"ר הזקן. באותה תקופה מונה רבינו על ידי

הנהירה הגדולה של החסידים אל רבינו הזקן

נחזור מעט לאחור. עם התיישבותו של רבינו הזקן בלאזניא בשנת תקמ"ג, ועם התמנותו למנהיגה של עדת החסידים ברוסיה הלבנה וליטא, התחילה הנהירה הגדולה של החסידים ברחבי רוסיה וליטא אל רבינו הזקן. מרחוק ומקרוב היו נוסעים אליו ללאזניא לשמוע מתורתו ולשאל בעצתו ביחידות. כאשר התרכו הבאים אל רבינו הזקן כדי להתקבל ליחידות, באופן שלקחו את כל זמנו, התחיל להתקין את תקנות לאזניא המפורסמות. אחת מהתקנות היא: "כל מי שהיה פעם א' בעיר לאזנא לא יבא עוד כי אם על שבת שמברכין ר"ח... עוד תקנה: שלא ליסע רק פעם אחת בשנה". כעבור כמה שנים, בשנת תקנ"ג, שוב קבע אדמו"ר הזקן שורה של מגבלות בקשר להגעה אליו, וחזר ופרסם מגבלות נוספות בקיץ תקנ"ה³.

עם התיישבותו של
רבינו הזקן בלאזניא
בשנת תקמ"ג, ועם
התמנותו למנהיגה של
עדת החסידים ברוסיה
הלבנה וליטא, התחילה
הנהירה הגדולה של
החסידים ברחבי רוסיה
ו ליטא אל רבינו הזקן

הסיבה המרכזית לתקנות חוזרות ונשנות אלו הייתה הריבוי העצום של האורחים, להם לא היה מספיק מקום לתפלות וחזרת חסידות בבית המדרש של רבינו בלאזניא. בשנת תקנ"ו התחילו עבודות לשיפוץ ולהרחבת בית הכנסת ובית המדרש. בנוסף להגבלות על הנסיעות ועל השהיה אצל רבינו, היו גם הגבלות על הכניסה ליחידות. את הסיבה לכך ביאר רבינו באגרת משנת תקנ"ג

ידיד ה' אור יקר כק"ש מו"ה שניאור זלמן נ"י שיחי', מלא כבוד ד' ברוח חכמה ובינה ודעת את ד' להורות להם הדרך, בטחונוני בחסדי ד' ית' שיפתח להם את אוצרו הטוב ביראת ה"ן.

כפי שעולה ממכתביהם הרבים באותה תקופה, מצד אחד הם דחקו באדמו"ר הזקן שיסכים לקבל עליו את הנהגת החסידים ברוסיה, ומצד שני המליצו מאוד לחסידים ברוסיה בכל פה ולשון שיקבלו עליהם את רבינו למנהיג החסידות ברוסיה. עובדה זאת, שרבינו לא הסכים ברצון לקבל עליו את הנהגת החסידים ברוסיה, הוא הזכיר בשנים הבאות (אגרת פט): "בקשתי ליפטר מהם בשנים קדמוניות וליסע לאה"ק, ועל זה השיבו לי הרבנים במכתבם דשנת תקמ"ו". רבינו הבהיר עמדתו זאת בתגובתו למלשינות במאסר הראשון (אגרת נח אות יד): "איך לי שום נחת רוח מהנוסעים אלי, כי איך נותנים לי אפי' פרוטה אחת בכואם למחנינו, ואדרבה יש לי צער גדול מהקנאה [כוונתו היא שהצלחתו הגדולה שרכים הם הנוסעים אליו, גורמת לקנאה אצל אחרים, וקנאה זו גורמת צער רב עבורו]. אך מה לי לעשות, שכך חובה עלינו על פי דתינו, שכל היודע מחוייב ללמד למי שאינו יודע". בתחילת שנת תקנ"ז נדפס ונתפרסם ספר התניא. באותה תקופה ארגן רבינו מחדש את כל המערכת: הוא מינה את אחיו הרה"ק מהרי"ל מיאנאוויטש לעורך הראשי של כתביו, וביסס ישיבה בה יתעסקו עם התלמידים הבאים לשהות אצל רבינו;

ניהול עניני החצר, סדר הכניסה ליחידות, ומסירות מענות רבינו לחסידים בכתב, נמסרה לידי "נאמן בית". בתקופת לאדי (תקס"ב-תקע"ב) עסק בזה בנו רבי חיים אברהם, כנזכר באגרת קודש אדמו"ר האמצעי (אגרת כד): "אחי הררח"א הי' עומד תמיד לפני אאמו"ר הגאון ז"ל, ועל ידו היה משיב תשובות ועצות נכונות לכל מבקש דבר במילי דעלמא, כל הימים שהיינו בלאדי י"א שנים"; כמו כן מינה אדמו"ר הזקן באותה תקופה אנשים שיעבדו אתו בהדרכת האברכים וניהול עניני החצר, וגם מינה אנשים בכל מנין חסידים שיהיו ממונים על הדרכת אנשי המניין. כתוצאה מההערכות החדשה והכוללת הזו, כל צורת הנהגת החסידים התחילה להסתדר בארגון מסודר.

בשלהי שנת תקס"א רבינו התיישב בלאדי, ואז התחילו ביאורי החסידות באריכות ובביאור יותר².

³ סדר הנסיעה למחננו לאנ"ש הישנים על שבתות שלפני ר"ח לא יסעו כי אם פעם אחת בשנה דוקא... והשנה היא שנה תמימה דוקא בלי שום קרימה אפילו חדש אחד, והתחלתה משבת שלפני ר"ח סיון העבר, מלבד מד' פרקים שהרשות נתונה לכל ליסע, ואלו הן, שמחת תורה, שבת חנוכה, פורים, שבת שובה... ומי שההכרח לו ליסע שנית יכתוב הענין ואולי יותן לו רשות... ובכל שבתות שלפני ר"ח הרשות נתונה פעם בשנה" (לשון אדמו"ר הזקן באגרת מג).

מטרות הכניסה ליחידות'

בסוף שנת תקנ"ב שיגר רבינו "אגרת השלוחה לכללות אנשי שלומינו יצ"ו", שגם בה הדגיש את עובדה זו, שמרוב הבאים אליו אינו מסוגל לקבל יותר את כולם ליחידות (אגרת מז): "קונטרסים אלו הנקראים בשם לקוטי אמרים... כולם הם תשובות על שאלות רבות אשר שואלין בעצה כל אנ"ש דמדינתנו תמיד כל אחד לפי ערכו לשת עצות בנפשם בעבודת ה'. [ואולם], להיות כי אין הזמן גרמא עוד להשיב לכל אחד ואחד על שאלתו בפרטות, וגם השכחה מצויה, על כן רשמתי כל התשובות על כל השאלות למשמרת לאות להיות לכל אחד ואחד לזכרון בין עיניו, ולא ידחוק עוד ליכנס לדבר עמי ביחידות".

עיקר מטרת היחידות היא לקבל הדרכה בעבודת ה', כמובא לעיל. אמנם הורגלו החסידים לשאול עצה גם בעניניהם הגשמיים. ועל זה כתב רבינו (אגרת לה): "אהוביי אחיי ורעיי, מאהבה מסותרת תוכחת מגולה, לכו נא ונוכחה זכרו ימות עולם בינו שנות דור ודור, ההיתה כזאת מימות עולם ואיה איפוא מצאתם מנהג זה באחד מכל ספרי חכמי ישראל הראשונים והאחרונים להיות מנהג ותיקון לשאול בעצה גשמיות כדת מה לעשות בעניני העולם הגשמי, אף לגדולי חכמי ישראל הראשונים כתנאים ואמוראים, אשר כל רז לא אנס להו ונהירין להון שבילין דרקיע, כי אם לנביאים ממש אשר היו לפנים בישראל, כשמואל הרואה אשר הלך אליו שאול לדרוש ה' על דבר האתונות שנאברו לאביו".

כתבי חסידות

את ספר התניא מסר רבינו לפרסום ולהעתקה כבר בקיץ תקנ"ב. אמנם בשנים הסמוכות, תקנ"ג-ו, התפשטו העתקות התניא, ודרושי דא"ח

(אגרת לה): "ונלאיתי נשוא במכתב גורל המרירות אשר ממרים חיי ממש אותן הנכנסים לפרש שיחתן ביוגום בכבודם ובעצמם... והנה אף לפי דמיון הכוזב העולה על רוחם לערב תבן את הבר לגדולי הדור המפורסמים שיחיו, אין דמיונם עולה יפה, כי שם רובם ככולם, ה' יאריך ימיהם ושנותיהם בנעימים, הנה משכן כבודם במדינה אחת בעירות סמוכות וקרובות שלא בריחוק מקום כל כך בינותם, והקל מעליהם ונשאו אתם במשא העם".

כלומר, אין לתמוה על העובדה שהוא מגביל את הכניסה ליחידות אליו, בשעה ששאר תלמידי המגיד אינם קובעים הגבלות כאלו. כי שאר תלמידי המגיד יושבים כולם במדינה אחת, אוקראינה וואהלין, בעירות סמוכות וקרובות "שלא בריחוק מקום כל כך בינותם", מה שאין כן רבינו הזקן, שאליו נוסעים כל אלו שמתקרבים לחסידות בכל מדינת רוסיה הלבנה וליטא.

"איפוא מצאתם"

מנהג זה באחד מכל ספרי חכמי ישראל הראשונים והאחרונים לשאול בעצה גשמיות כדת מה לעשות בעניני העולם הגשמי, אף לגדולי חכמי ישראל הראשונים כתנאים ואמוראים, אשר כל רז לא אנס להו"

אדמו"ר הזקן מוסיף באגרת התייחסות להיבט נוסף: "והנה מי לנו גדול ממש רבינו ע"ה שאמר איכה אשא לבדי וגו'. והנה לא היה עליו צרכי צבור הנוגעים אל הכלל ולא ליחידים, כי אם לדון ביניהם במשפטי התורה, כמשארז"ל דרין היינו תורה, והוא אחד מעמודי העולם, ועם כל זה ארז"ל וכי תעלה על דעתך שמש רבינו ע"ה יושב ודן כל היום כולו - תורתו מתי נעשית, דהיינו מלהתבודד ולהתבונן בינו לבין עצמו בדברי תורה ששמע מפי הגבורה. אבל ליתן עצות לכל יחיד שלא בדברי תורה ויראת שמים לא היתה זאת מעולם".

4 ונדפסה בתניא כ"הקדמת המלקט".

5 אמנם בסוף ימיו כתב רבינו (אגרת חזק): "נפש השפלה באמת לאמתו... ע"י קירוב הדעת ועצות מרחוק בכל עניני ב"ב, אף כי רובם ככולם הם דברי שקר א"א בענין אחר... כ"א בהתקרב הדעת... וגם אם אין רק דרך אחת והיא שפלה אזי לנחמו לקבל באהבה, או לעורר ולפשפש במעשיו ולשוב עד הוי' בצר לו וירווה לו".

וביאר כ"ק אדמו"ר זי"ע בשחת כ"ף מנ"א תשי"ג (תורת-מנחם, עמ' 127-128): "שמעתי מאחד החסידים, שבליובאוויטש היו אומרים, שהאגרת "נפש השפלה" היא מענה על מ"ש אדמו"ר הזקן באגה"ק (ס' כב), שבה מוכיח הוא את החסידים על מנהגם "לשאול בעצה גשמית כדת מה לעשות בעניני העולם הגשמי". אך אעפ"כ המשיכו החסידים לשאול בעניינים גשמיים! ועל זה הוא המענה באגרת "נפש השפלה", שהתקשרות של "נפש השפלה" היא על-ידי גשמיות, ולכן צריכה גם ההשפעה להיות בגשמיות".

להתפלל כמותם דוקא בחפזון ובלי שום תנועה והרמת קול... באתי לעורר נפש נדיבה... ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם". ומשיך ומבאר לפניו את תוכן ענין התפלה בקול ובהתבוננות המעוררת אהבת ה'. כעבור זמן, הפך ר' אלכסנדר זה, לאחד מגדולי החסידים.

הרדיפות נגד המנינים החסידים התחילו אז גם בשאר העיירות. כשהגיעו הרדיפות האלו לעיר סמיליאן כתב להם אדמו"ר הזקן (אגרת יד): "באתי כמזכיר ומחזיר על הראשונות בכלל, ובפרט אל המתנדבים בעם לעמוד על העבודה זו תפלה בקול רם, להתחזק מאד בכל עזו ותעצומות נגד כל מונע מבית ומחוץ ביד חזקה כמשמעו" (אחר כך נדפסה האגרת באגרת הקודש שבתניא, בתור הוספה לאגרת כב).

לעומת זאת, כאשר בעיר אושאץ גברו הרדיפות של המתנגדים נגד המנינים של החסידים ביתר שאת - יעץ להם אדמו"ר הזקן (אגרת ט): "מודעת זאת בארץ הרעש הגדול שבמדינתנו ועת צרה היא ליעקב וממנה ישע בקרוב, ועל כן זאת העצה היעוצה על פני כל הארץ, לקיים מה שכתוב: חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, ועת לעשות לה' הפרו תורתך כתיב. ובגלל הדבר הזה השמרו בנפשותיכם מלהתיצב נגד הקמים עליכם כדי להתפלל במנין מיוחד. ובה' בטחתי שאל יעזבנו נצח סלה ועד, ובקרוב יחזיר העטרה ליושנה".

באחת העיירות שהתקיים בה מנין חסידי, רצה רבה של העיר [שם העיר לא הגיע לידנו, אך ניתן לשער שמדובר על חרטון] לסגור את המנין. הוא כתב לאדמו"ר הזקן כי מאחר שההורים אינם מעוניינים שהנערים ילכו למנין החסידים ויתפללו בנוסח שלהם, הנערים מחוייבים לשמוע בקול הוריהם ולהימנע מלהשתתף במניינים אלו. רבינו השיב לו, דקיי"ל דבמילתא דלא שייך האב בגווה אין בו כח למחות בכך, ואשר אין איסור בשינוי הנוסח. אמנם מכל מקום הציע רבינו להתפשר (אגרת מו): "מפני שמעכ"ת כוונתו רצויה למצוה רבה, הבאת שלום, אף ידי תכון עמו, לצוות ולהזהיר על המנין המתפללים שלא ישנו סדר התפלה מברוך שאמר עד אחר שמונה עשרה, באם שישמעו לו אנשי עירו לכבוד מעכ"ת, להיות בשלום ובמישור עם המנין באמת לאמתו, ולא לעורר עוד מדנים ח"ו עם בניהם החפצים לילך למנין".

גם בוילנא התקיים במשך שנים מנין מיוחד לעדת החסידים, עד אשר בשנת תקנ"ז התחילו להתגבר רדיפות המתנגדים נגד החסידים, ורבינו כתב להם בראשית שנת תקנ"ח (אגרת נד): "מוטל

של רבינו, בהעתקות רבות, כמובא בסוף הקדמתו לתניא: "והנה אחר שנתפשו הקונטרסים בקרב כל החסידים בהעתקות רבות מידי סופרים שונים ומשונים, הנה על ידי ריבוי ההעתקות שונות רבו כמו רבו הטעויות סופר במאוד מאוד". אז החליט רבינו לפרסם את ספר התניא בדפוס, כאמור בהקדמתו שם: "מנוקים מכל סיג וטעויות סופר ומוגהים היטב".

הדברים אמורים בקשר לספר התניא, אמנם את דרושיו לא מסר רבינו לדפוס. ואיך מבטיחים שלא ירבו הטעויות בהעתקות הרבות שהתפשו? על זה תיקן רבינו בתקנות לאזניא האחרונות, של שנת תקנ"ט-ס (אגרת סז): "כל הנערים הנוסעים למחננו מהיום והלאה יביאו עמם הכתבים והעתקות מדרושי חסידות חדשים גם ישנים, ואפילו ההעתקות מד"ח שכתב אחי [מהרי"ל מיאנאוויטש] נ"י, להיות כי רבו בהם השיבושים וטעויות סופר במאד מאד ואיכא למיחש לחורבא ח"ו כאשר ראיתי בעצמי השבושים העצומים. וכל אחד ואחד יכרוך כתבים שלו, ויכתוב שמו על הכרך, וימסור ליד אחי נ"י ויגיה אותם, בצירוף מגיהים אחרים דקהלתנו דוקא בהשגחת אחי עליהם להגיה, ואחר כך יוחזר לכל אחד ואחד הכתבים שלו".

תקנות רבינו בעבודת התפלה המנינים החסידיים

אחד מהדברים הראשונים שהתקינה עדת החסידים, היה קביעת מנינים מיוחדים, שבהם היו מתפללים החסידים בדרך החסידות, בחיות, במתינות, בקול רם, ובנוסח התפלה החסידי.

כבר בכתבי המתנגדים של שנת תקל"ב מתלוננים על החסידים, הן על קביעת מנינים מיוחדים, הן על התפלה בקול רם והן על שינוי נוסח התפלה. ושוב חזרו עליהם בכתביהם משנת תקמ"א ואילך.

בשנת תקמ"ז פרסמו המתנגדים בעיר שקלוב כרוז אל כל הקהילות, נגד החסידים המתפללים במנינים מיוחדים. שם בשקלוב היה יהודי אחד בשם ר' אלכסנדר, שהשתדל לגונן על החסידים, שלא יפריעו בתפלותיהם. אדמו"ר הזקן כתב לו אז בענין זה (אגרת י): "אף כי לא ידעתיהו ולא אכיר מראהו, אך לשמע אזן שמעתיהו אשר רוח ה' נוססה בו, שלא לעמוד בסוד משחקים המלעיגים בחפצים לעבור את ה' באמת, עבודה שבלב זו תפלה... בהוסדם יחד עלי לגזור גזירת שמד על התפלה,

ואנה אלא יעמדו על מקום אחד ועוד – כתב אליהם רבינו (אגרת פב): "פותחין בברכה לברך ולהודות לה' כי טוב. שמועה טובה שמעה ותחי נפשי... ועתה הפעם הנני יוסיף שנית ידי בתוספת ביאור ובקשה כפולה שטוחה ופרושה לפני כל אנשי שלומים הקרובים והרחוקים לקיים עליהם שכל ימי החול לא ידרו לפני התיבה הבעלי עסקים שאין להם פנאי כל כך, רק אותם שיש להם פנאי, או המלמדים או הסמוכים על שולחן אביהם, שיכולים להאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה לפחות כל ימות החול, מהם יהיה היורד לפני התיבה על פי הגורל או ע"פ ריצוי הרוב".

שלא לדבר בעת התפלות

מיד בתחלת תקופת נשיאותו, בערך בשנת תקמ"ה, הזהיר רבינו את כל המניינים של החסידים (אגרת ו): "לגזור גזירה שוה לכל נפש, שלא לשוח שיחה בטלה משיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה עד גמר קדיש בתרא שחרית ערבית ומנחה וכו'. והעובר על זה בודון ישב על הארץ, ויבקש מג' אנשים שיתירו לו נידוי שלמעלה, ושב ורפא לו". והיינו, שאף מי שעדיין לא התחיל להתפלל עם הש"ץ, יזהר משיחה בטלה אחר שהתחיל הש"ץ להתפלל.

וכעין זה דרש מהחסידים (אגרת פ): "חוסו נא על נפשותיכם, והשמרו והזהרו מאד מאד על התורה ועל העבודה שבלב זו תפלה ככוונה, להתחיל כולם יחד כאחד מלה במלה, ולא זה בכה וזה בכה וזה דומם וזה משיח שיחה בטילה, ה' ישמרנו". והוסיף ותיקן, שגם בין מנחה למעריב לא ידברו דברים בטלים, כי אם ילמדו כולם ביחד עין יעקב ושלחן ערוך אורח חיים (אגרת ה): "ועל כן רע בעיני המעשה אשר נעשה תחת השמש בכלל, ובפרט בין אחיי ורעיי הנגשים אל ה' הגשה זו תפלה, ואחר התפלה או לפני נעשה מושב לצים רחמנא ליצלן, כמה שארז"ל שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה כו'... דהיינו בין מנחה למעריב

עלינו חובה לשתוק ולסבול ולקבל היסורים באהבה... ותקבלו שכר על הפרישה, ומלה בסלע ומשתוקא בתרין, כי עת לעשות לה'". ופשטות הכוונה היא למנין החסידי שנגד זה היו עיקר הרדיפות, אשר "תקבלו שכר על הפרישה".

קול מעורר הכוונה

באגרת הנזכרת אל ר' אלכסנדר משקלוב, ביאר רבינו את תוכן ענין התפלה בקול המעורר הכוונה (אגרת י): "יסוד כל התורה לדעת את ה' להכיר גדלו ותפארתו בדעה שלימה ומיושבת בבינת הלב, שיתבונן בזה כל כך עד שתתעורר נפש המשכלת לאהבה את שם ה' ולדבקה בו ובתורתו ולחפוץ מאד במצותיו, אשר כל ענין זה נעשה לנו בזמן הזה על ידי אמירת פסוקי דזמרה וברכות קריאת שמע לפנייה ולאחריה, בפה מלא ובקול המעורר כוונת הלב".

לא רק שכל אחד לעצמו מתפלל בהתלהבות ובקול רם, אלא שרבינו תיקן שכך תהיה גם תפלת הצבור. הגיעה לידינו אגרת שכתב לחסידים בקהלת קאפוסט (אגרת עא): "אהוביי אחיי ורעיי, חזקו ואמצו במאד מאד, כמאמר רז"ל שהתפלה צריכה חיוק, כאדם הנאבק עם שונאו שצריך להתחזק בכל כח ועוז ותעצומות, אף כי גם זאת שעת צלותא היא שעת קרבא. וכמו שבמלחמות בני אדם צריכים כל בני המלחמה להתאסף אל מקום אחד, להתחזק כולם כאחד ולא זה בכה וזה בכה, אף גם בתפלה יהיה עשרה לפחות כולם כאחד מתחילים מברוך שאמר ואילך, ואיש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק בקול חזק לייחד לאחד להרים קול אחד".

תפילה במתינות

עוד תיקן רבינו, שהתפלה בצבור תהיה דוקא במתינות (אגרת ע): "לא טובה השמועה שמעתי ותרגזו בטני אשר עם ה' מעבירים מלפני התיבה האיש החפץ בחיים ואריכות ימים של כל אנ"ש [שאם החזן מתפלל לאט מדי מעבירים אותו מהעמוד]... כמארז"ל שלשה דברים מאריכים ימיו של אדם ואחד מהם המאריך בתפלתו. ואף גם מי שהשעה דחוקה לו ביותר ואי אפשר לו בשום אופן להמתין עד אחר עניית קדושה של חזרת הש"ץ הזה הלא טוב לו שלא לשמוע קדושה וברכו, מליירד לחייהם של החפצים בחיים, ואונס רחמנא פטריה [הוא עצמו שיודרז כאוות נפשו, אבל שלא יפריע לשאר המתפללים להתפלל במתינות]".

כשהחסידים קיבלו על עצמם תקנותיו בנוגע לתפילה: שתהיה במתינות כך שהתפילה מהודר עד העמידה תמשך כשעה, שלא ילכו בתפילה אנה

6 וכשהתקבלה תקנה זו על ידי החסידים בבוחאב ישן, השיב גם להם באותו תוכן (אגרת פה): "אברכה את ה' הטוב והמטיב על שמועה טובה שמעה ותחי נפשי ממש, ומי האמין לשמועותינו, אשר סיפר לי ידידנו ציר נאמן מוכ"ז על כל אחד ואחד מקטן ועד גדול, אשר כולם נושאים נפשם לה' איש כערכו, להתחזק בכל עוז ותעצומות על התורה ועל העבודה שבלב זו תפלה... איש איש כאשר יוכל שאת, והחלש יאמר גבור אני. ראו עיני ושמה לבי, ואודה ה' בכל לב על העבר, ובקשה על העתיד, כה יתן וכה יוסיף ה' לחזק ולאמץ לבם להיות מעלין בקדש ולא מורידין ח"ו...".

אמנם כעבור מספר שנים, כשהתרבו החסידים, ונחלשה היגיעה בעבודת התפלה, כתב להם רבינו (אגרת פ): "לא אוכל להתאפק ולהחריש מלעזוק עוד בקול ענות חלושה, במטותא מינייכו ברחמין נפישין, חוסו נא על נפשותיכם, והשמרו והזהרו מאד מאד על התורה ועל העבודה שבלב זו תפלה כוונה... עד מתי יהיה זה לנו למוקש ולא די לנו בכל התוכחות והצרות שעברו עלינו ה' ישמרנו וינחמנו בכפלים לתושיה ויטהר לבנו לעבדו באמת". (אחר כך נדפסה אגרת זו בסוף ספר התניא). לא זו בלבד שרבינו דרש מהחסידים "להטריח מוחם בעיון תפלה מעומקא דליבא ערב ובקר מדי יום ביום", אלא אף גם זאת כתב להם (אגרת פב): "וכגון דא צריך לאודועי שבדעתי אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים בסתר, לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו, וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעיין בתפלה ומתעצל יהיה נידון בריחוק מקום להיות נדחה בשתי ידים בכואו לפה לשמוע דא"ח. ומכלל לאו אתה שומע הן, ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב ואין טוב אלא תורה"⁸.

"מעות ארץ הקודש"

אחד ההיבטים הראשוניים בפעילותו הציבורית הענפה של אדמו"ר הזקן, היה ניהול הגבייה והמשלוח של כספי הצדקה שנועדו לאחזקת קבוצת החסידים שעלתה להתיישב בארץ ישראל. פעילות זו התמשכה לאורך מרבית שנות ההנהגה, משנת תקל"ח עד שנת תקע"ב.

כאמור לעיל, בשלהי שנת תקל"ז עלתה לארץ ישראל קבוצה גדולה של חסידים, בראשות רבי מנחם מענדל מוויטבסק, רבי אברהם מקאליסק ורבי ישראל מפולוצק – מגדולי תלמידי הרב המגיד ממזריטש זי"ע וממנהיגי החסידות.

עם הגיעם לארץ הקודש התיישבו בעיר צפת. כעבור זמן קצר הבינו שאין הקומץ משביע את הארי, והוכרחו מיד לשלוח את הר"י מפולוצק לרוסיה על-מנת להסדיר גביית 'מעמדות' (תרומות

כל ימות החול ללמוד בעשרה פנימיות התורה, שהיא אגדה שבספר עין יעקב... וגם ללמוד מעט בשו"ע או"ח הלכות הצריכות לכל אדם... ובשבת קדש בעלות המנחה יעסקו בהל' שבת, כי הלכתא רבתא לשבתא... וכל יחיד אל יפרוש עצמו מן הציבור אפילו ללמוד ענין אחר, כי אם בדבר שהציבור עסוקין בו".

גיעת המוח בעבודת התפלה

בכל האמור לעיל הבאנו את התקנות שתיקן רבינו למנינים החסידים בנוגע לסדר ומהלך התפילה, וכעת נסקור מעט את הדרכת רבינו לחסידים בנוגע לעבודת התפלה.

**"אהוביי אחיי ורעיי,
חזקו ואמצו במאד
מאד, כמאמר רז"ל
שהתפלה צריכה חיזוק,
כאדם הנאבק עם שונאו
שצריך להתחזק בכל
כח ועוז ותעצומות.
וכמו שבמלחמות בני
אדם צריכים כל בני
המלחמה להתאסף אל
מקום אחד, ואיש את
רעהו יעזורו ולאחיו
יאמר חזק בקול חזק
לייחד לאחד להרים
קול אחד".**

כבר בשנים הראשונות לנשיאותו, הדרך רבינו את החסיד ר' יצחק יפה מקאפוסט (אגרת יט)⁹: "זאת עצה היעוצה להתפלל בשמחה גדולה... להתענג תענוג גדול מגדלות הבורא ושבחיו המוזכרים בסדר התפלה... קודם התפלה יהיה לימודו בראשית חכמה שער התשובה, וסוף שער היראה, וסוף שער הקדושה, בכדי להכניס יגון ונאחה ולשבור הלב על עונותיו וחטאת נעורים, בכדי שיוכל לבכות, בכדי שילך ויסור היגון מלבו, בכדי שיהיה שש ושמח בתכלית השמחה בהתבוננו בגדלות הבורא בתפלה".

⁸ בהקשר זה מעניינת הוראת רבינו אל כ"ק בנו אדמו"ר האמצעי, ואל הרה"ק רבי אהרן מסטאראשעלע, לכתוב לחסידים: "לא טובה השמועה... שנחלש ח"ו ההתעוררות שבלבם הטהור לה' אחד בתפלה, מבולתי לשום לב כלל, אי' עול היגיעה והעבודה בשעת התפלה בשעה גדולה בכל יום... פן ח"ו יהי' מההכרח להרחיקם מלבא בשער ה'... ודעת לנכון נקל, שכל דברינו אלה לא מדעתינו בלבד הם, אלא על פי דעת אדמו"ר שליט"א שהשביענו במרוצים על כל הנ"ל, כי אין די באר במכתב גודל עוצם מורת רוח שמקבל משמועות רעות כאלו כו'... ויערה עליהם רוח ממרום לקבל עול מלכות שמים שלימה באור התורה ועבודה אמיתי אכי"ר".

⁹ האגרת מובאת בשלימות בגיליון זה בעמ' 41. המערכת.

הקצף בזעף אף רוש ולענה מראש פתנים אכזר, על קרוב לשלשים נפשות אביונים נקיים, להשליכם אל ארץ אחרת, ארץ לא עבר בה איש... וכידוע לכל שעיקר הגמר הוא עתה הפעם במקום העליון אשר אין למעלה הימנו, וכבר יש לנו הבטחות נאמנות משרים רבים ונכבדים, אשר לא שינו טעמם ולא נפל דבר אחד מדבורם הטוב ארצה מעולם ח"ו". פעילותו של רבינו למען האסורים התמידה כל הזמן עד לסיום מוצלח של הפרשה, כפי שמבשר בשנת תקנ"ד (אגרת מ): "וב"ה גומר עלי אשר עד כה עזרני לגמור המצוה בכי טוב, וכבר יצא כנוגה צדקם וישועתם, ואין שום חשש וספק ספיקא משום סכנת נפשות בעולם".

"הכנסת אורחים"

כידוע, הרבה מאוד חסידים היו מגיעים מכל קצות רוסיה לאדמו"ר הזקן כדי לשמוע דברי תורה, להיכנס ליחידות להדרכה בעבודת ה' וכיוצא בזה. החסידים האמידים יותר, כשהיו מגיעים אל רבינו, היו מתאכסנים בלאזניא באכסניא, כאמור ב"תקנות לאזניא" משנת תקנ"ה (אגרת מ): "האנשים שידם משגת לפרוע יוליכם הממונה שלנו לאכסניא הראוי להם, בכמה וכמה בתים במחנה המקבלים שכר".

אמנם התלמידים והחסידים העניים שבאו לשהות במחיצת רבינו בלאזניא, לא היה ביכולתם לדאוג בעצמם לצרכי אכילה שתיה ולינה שלהם. ואז ייסד רבינו ארגון הכנסת אורחים בשם האידי "גאר קיך", שבו היו האורחים העניים מקבלים ארוחותיהם. כמו כן ייסד קופה שהשתתפה בהוצאות הנסיעה לחסידים שהיו זקוקים לכך.

התמיכה בצדיקי אוקראינה וואהלין

המצב הכלכלי הקשה ששרר בשנות תקנ"ג-ד פגע לא רק בכלכלתה של רוסיה, אלא אף בזו של אוקראינה וואהלין. עובדה זו הביאה את אדמו"ר הזקן לערוך מגביות נוספות ברוסיה - גם למען מכריו, מתלמידי הרב המגיד ממזריטש, היושבים באוקראינה וואהלין. על כך כתב רבינו (אגרת מ): "מודעת בארץ צוק העתים אשר חלפו במדינות וואהלין ואוקראינא, ונשלחו אלינו שלוחים מהצדיקים המפורסמים, מכירנו ויודענו מלפנים משם, לתמוך ידם הקדושה לפי שעה בסך עצום ורב, כידוע גודל ההוצאה וההכנסה שם. וחלילה לנו להשיב שולחם בפחי נפש ח"ו".

לצדקה) עבור החסידים שבארץ. בהגיעו לרוסיה, עסק בזה הר"י מפולוצק יחד עם חבריו תלמידי הרב המגיד, רבי ישכר בער מליובאוויטש ואדמו"ר הזקן. הסדר שסידרו היה, שכל אחד מהחסידים ברוסיה יתחייב לתת סכום מסויים ל"מעות-ארץ-הקודש" במשך השנה, וימסור אותו לידי גבאי מעות-ארץ-הקודש שבאותה עיר. פעם בשנה יסעו שד"רים (שלוחי דרבנן) מיוחדים לכל העיירות האלו, לגבות את המעות שבידי הגבאים. אחרי גביית המעות מהעיירות ישלחו את כל המעות, על ידי שד"ר מיוחד לארץ הקודש.

כל שנה בחדשי החורף, בשעה שהשד"ר היה נוסע לעיירות בהן התגוררו החסידים כדי לגבות את תרומות המעות לארץ הקודש, היה רבינו מוסר בידו אגרת מיוחדת שכתב בביאור גודל ענין צדקה זו. במכתבים אלו היה גם מוסיף המלצות לתמיכת אנשים פרטיים שהתיישבו בארץ ישראל, לפי עניניהם. לרוב, חלק החסידות שבאגרות אלו היה נעתק על ידי החסידים, והם הם אלו שנדפסו באגרת-הקודש שבתניא. ולפעמים, היו חסידים שהעתיקו את האגרת בשלימותה, עם ההמלצות הפרטיות שבה.

בתוכי רוסיה

הצלת שלושים האסורים

במקביל למערכת הגביות שניהל רבינו למעמדות ארץ הקודש, הוזקק מזמן לזמן לערוך מגביות מיוחדות לצרכי השעה ברוסיה עצמה. בתחלת שנת תקנ"א נאסרו שלושים יהודים⁹, ומשפטם נמשך שלוש שנים, כשבמשך הזמן הזה התנהלה השתדלות מוגברת להצלתם, שעלתה עד לראשי הממשל. כל ההשתדלות הזאת עלתה הון רב, ובמהלכה כתב אדמו"ר הזקן לפחות ארבע אגרות לחסידים, אודות מגביות מיוחדות לצורך זה. המגבית הראשונה התקיימה בחורף תקנ"א, והשניה - בקיץ תקנ"א, שאודותן כתב רבינו לחסידים (אגרת כד): "כידוע ומפורסם אשר יצא

9 לאמיתו של דבר, "גבאי מעות-ארץ-הקודש" אשר בכל עיר, לא היו ממונים על גביית מעות-ארץ-הקודש בלבד - אלא הם שימשו כנציגי אדמו"ר הזקן בעיירותיהם. כל עניני החסידים היו נחתכים על פיהם, וכן היתר הם היו אחראים על יישום תקנות ליאזני - מי מהחסידים מקבל רשות לבוא אל רבינו, ומתי וכו'.

10 לעת עתה לא נתברר מה היה חטאם. אמנם ממה שכתב רבינו (אגרת לד): "לא תהא כואת בישראל ליתן קצבה וגבול לפדיון נפשות... ואפילו אם השבוי פשע בנפשו... מחוייבים לפדותו בדאיתא סכנת נפשות ח"ו", נראה לכאורה שמדובר בעבירה על החוק.

11 יקטרינה הגדולה, קיסרית רוסיה בין השנים תקכ"ב-תקנ"ז.

שעה בסך עצום ורב... ומצורף לזה שארי הוצאות כלליות שתומות ונעלמות אשר אי אפשר לפורטם לרבים... וכל החובות השתרגו ועלו על צוארי הכשילו כחי... חנוני חנוני אתם ריעי איש כערכו אשר הערכתי."

המסע למען מגורשי הכפרים

והנה דוגמא לעסקנות כללית שקשורה בטרדיה נוראה שהתרחשה לעמנו באותה תקופה: בחורף תקס"ה פירסם הצאר אלכסנדר הראשון את "חוק תקנת היהודים", שבו נכלל הסעיף האכזרי האוסר על היהודים את חכירת הפונדקים ומכירת היין בהם, בנוסף לאיסור מגורי קבע באותם כפרים (ראה בכל זה בספר "מסע ברדיטשוב" עמ' 9). החוק פגע בכשישים אלף (!) יהודים שפרנסתם היתה מעסקי החכירה בכפרים.

ביצוע הגזירה נדחה עד ראשית שנת תקס"ח, שאז הוכרחו היהודים לצאת ולנדוד מהכפרים, אל תוך הערים, ושם נעזבו לנפשם תחת כיפת השמים. החל משנת תקס"ו החלה התיישבותם של מגורשים אלה (מפלך מוהילוב) בשממות חרוטון. בתחילת שנת תקס"ח ניתנה הסמכות לראש הפלך, להטיל על הקהילות את חובת התמיכה הכספית להתיישבות זאת, והקהילות הקציבו לזה 6000 רובל, שייגבו ממכירת האתרוגים. אדמו"ר הזקן ביקש מהחסידים באגרת מיוחדת שהפיץ להרבות בקניית האתרוגים, בכדי שיהיה אפשר לתמוך ביהודים העקורים.

הבעיה הייתה חמורה אף יותר. האפשרות להתיישב בשממות חרוטון ניתנה רק לכאלפיים איש, ובשנת תק"ע הגיע מספר המתיישבים לחמשת אלפים נפש. ואילו את מצב רוב המגורשים, שנעזבו לנפשם בתוך הערים תחת כפת השמים, מתאר רבינו (אגרת צח) "שלא יכולתי לסבול הצער והיסורים מאנשי הכפרים אשר גלו ממקומם לעיירות, ומושלכים בחוצות נפוחי כפן ומתים ברעב".

ומטעם זה יצא רבינו מגדרו, וערך למענם מגביות נרחבות, הן בקהילות היהודים שברוסיה הלבנה, והן בנסיעה מיוחדת שערך לאוקראינה, בחורף תק"ע.

הנה כי כן מתגלית לפנינו, גם אם בקווים חלקיים בלבד, תמונה של מנהיג, שמלבד עוצם גדולתו בתורה ובחסידות, השקיע ומסר עצמו למען הכלל והפרט בכל שנות נשיאותו, הן בעניינים רוחניים והן בעניינים גשמיים.

לפחות שתיים מהאגרות אודות מגביות אלו, בשנת תקנ"ב, הגיעו לידניו. הראשונה היא עבור רבי מנחם נחום משרנוביל (אגרת כו): "תשתן] פך נפשי בשאלתי ובקשתי השטוחה והפרושה לעורר רוח טהרה ונדיבה, להתנדב לבם הטהור למצוה רבה ועצומה להיות מתמכי אורייתא קדישא להאי גברא בוצינא קדישא חסידיא ופרישא רכב ישראל ופרשיו איש אלקים קדוש יאמר לו, כק"ש מוה"ר מנחם נחום במו"ה צבי הירש שי, הה"מ דק"ק טשערנאביל, אשר נגעה בו יד ה' זה כמה עידן ועידנין, והיתה ההוצאה מרובה לאלפים. וגם עתה עוד מסובל ביסורין של אהבה, יחלימהו ה' ויחיהו מיומים ויחדש כנשר נעוריו. ובגלל זה ידו הק' שלוחה אלינו במכתבו על ידי ציר אמונים, האי טהור גברא מוכ"ז שי, להיות לו לעזר ולסעד ולתמכו בימין צדקם. ועל כן באתי למלאות דבריו הק' בזאת, למלאות ידם לה' ביד מלאה ורחבה מנה כפולה ומכופלת";

והשניה היא עבור רבי זושא מאניפאלי (אגרת כח): "ומדי דברי זכור אזכור את אשר כבר עשוהו אשתקד אודות הצדיק המפורסם אשר בצילו נחי' בגוים מו"ה זוסמאן שי, לשלוח לו כמסת ידו פדיון נפשות ביתו, ולרשום בפנקס שתחת יד מוכ"ז להיות שמותם לזכרון לפני ה'".

כלכלת החצר וקהילות חב"ד

במקביל, ניהל אדמו"ר הזקן את פעילותה הענפה של חצרו ואת פעילות קהילות חב"ד בעיירות אחרות.

למשל, בעת התגברות רדיפות המתנגדים את החסידים בוויילנא, בשנת תקנ"ח, שלח להם אדמו"ר הזקן תמיכה על סך 800 רובל¹², לצורך ניהול עניני הקהילה, כמסופר במסמכי המאסר והגאולה ("תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא" פרק א).

ומסתמא היו עוד הוצאות מעין אלו, שלא נתפרשו באגרות רבינו אודות המגביות. מתוכן הדברים נראה, שלא נערכה מגבית והערכה לצדקה פרטית זו או אחרת, כי אם מגבית והערכה כללית לקופת רבינו, שממנה היה מחלק לדברים העומדים על הפרק. כך כתב בשנת תקנ"ד (אגרת מ): "לפדיון שבויים הירוע... צוק העתים אשר חלפו במדינות וואהלין ואוקראינא... לתמוך ידם הקדושה לפי

12 שהוא סכום גדול ביותר - לפי ערך השנים ההן, כנראה ממה שכותב רבינו (בחקירות שבעת מאסרו - אגרת נח אות יז): ואשתי סוחרת בכל מיני תבואה... ויש לנו מזה הכנסה כמה רובל לשבוע... וגם יש לי הכנסה קבועה מקופת הקהל דלאזניע גם כן כמה רובל לשבוע".

תניא לנפש

פרקים כ"ו-ל"ד בספר התניא עוסקים בנושאי השמחה ועצבות ובהם מתבארים בהרחבה עניינים יסודיים בסוגיא זו ובנבכי נפש האדם. לפנינו 'נגיעה' בלשון קלה ברוב העניינים שבפרקים אלו

משה שילת

וגם שלא בשעת התורה והתפילה, אם נופלת עלינו עצבות מבעיות שלנו בעבודת ה', היא עלולה להוציא לנו את החיות והחשק מענייני הקדושה, וכמובן, תוך כדי כך להעביר אותנו לחיות והתלהבות מדברים אחרים ושליליים. זוהי תחבולה מפורסמת של היצר...

עלינו להפוך את הכעס על עצמנו למנוף להתקדמות ואת זה ניתן לעשות על ידי זמנים יזומים לחשבון נפש מכוון מטרה, מבלי להותיר מקום לעצב שפתאום משתלט עלינו.

דע את מקומך

בעל התניא מזהה סוג שלישי של עצב ורואה בו את הבעיה העיקרית של רוב בני האדם. עצבות זו איננה מדברים גשמיים מציקים שקורים לאדם ואף איננה ממעשים רעים שהאדם עשה, אלא מעצם המאבק שלא נגמר מול היצר. אדם מתקדם בעבודת ה', מתבגר בנפשו ומתעדן אבל מגלה שהיצר 'התבגר' יחד איתו וצעד אחריו ולא עזב אותו כלל; זהו הדבר המיידש ביותר. לא מדובר כאן על בעיה של עשיית דברים לא טובים אלא על עצם המלחמה שלא נגמרת. האדם לא באמת מצליח להיות צדיק ולהתפטר מהיצר הרע!

כאן מגלה אדמו"ר הזקן דבר נפלא ויסודי: הקב"ה ברא אותך כך - וכך תישאר! אל תצפה להיות מי שאתה לא! רק לעתיד לבוא "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", אבל בינתיים רוח הטומאה נמצאת בעולם וגם בכל יהודי קדוש, לצד נפשו האלוקית. אתה נדרש להילחם עד הסוף, כל יום מחדש, עם הרבה חיות וחשק. ההתלהבות היא מכך שזהו רצונו של הקב"ה והוא זה שכרא אותך כך. יש לו מזה נחת עצומה, יותר ממעשיהם של

לא לעצבות

העצבות איננה עבירה, אומר הפתגם החסידי, אך היא מסוגלת להפיל את האדם למקום שאף עבירה לא תצליח להפיל... העצבות מביאה אותנו לעצלנות וכבודות ויכולה 'לתקוע אותנו' לגמרי. כמו שבמלחמה, הצד הכבד ינוצח בקלות ובזריזות על ידי הצד הנמרץ והאקטיבי - ללא תלות מוחלטת ביחסי הכוחות שלהם, כך גם בתוך הנפש פנימה: העצב מכבה את החיות וההתלהבות, וממוטט בכך את יכולת העמידה שלנו מול היצר הרע. על קצה המזלג נעסוק בשלוש רמות של עצב ופתרונם לפי החסידות.

מה שקורה ומה שעושה

יש לחלק את העצבות לשניים: א. עצבות מדברים שברוך כלל אינם בשליטתנו אלא באים מלמעלה, הלא הם רוב ענייני העולם הזה, כולל הדברים הכי מטרידים כמו חיים, בריאות וכסף. ב. עצבות שנובעת מכעס של האדם על עצמו על מעשים לא טובים שעשה, דברים שתלויים באדם ("הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים") והאדם הפיל את עצמו!

בעוד שהפיתרון לעניין הראשון הוא התבוננות מעמיקה בחובה "לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה" כי "איך רע יורד מלמעלה" ונסתרות דרכי ה', הרי שלעניין השני אין פיתרון קסמים והוא אכן מעציב. אבל את העצבות הזו עלינו לשמור לזמנים מסוימים מאוד של חשבון הנפש, שאותו אסור לערוך תוך כדי לימוד תורה או תפילה, שצריכים להיות בשמחה דווקא!

מה'. את הנשמה האלוקית שלנו אנו חווים בתור תוספת לחיים, ואילו הגוף והנפש הבהמית הוא ה'אני' שלנו. רוב הזמן שלנו מוקדש לשינה, אכילה וענייני העולם הזה, ואילו העיקר שבעיקרים, הדביקות במקור החיים, נדחק. גלות השכינה. בנוסף, אנו, בני האדם, הינם היצורים היחידים בעלי בחירה חופשית ולכן מסוגלים לעשות מעשים גם כנגד בוראינו. העצמאות שה' נותן לבני האדם יש בה מימד נורא גם למי שלא עושה ולא יעשה שום דבר כל ימי חייו נגד בוראו. עצם האפשרות של חופש הבחירה שלנו מוכיח עד כמה אנו רחוקים מאור פני מלך חיים.

זמנים למרירות

אחד ההבדלים היסודיים בין עצבות למרירות הוא התיזומן. לעומת העצב הספונטני ש"נופל עלינו" ועלינו לדחותו, את המרירות עלינו לזום ובכך לוודא כי אנו שולטים בה למטרותינו, ושהיא איננה הופכת פתאום לעצב.

הזמנים לעורר מרירות הם בזמני חשבון נפש ו"כבוד ראש" כמו לפני התפילה או בסימו של יום, שבוע או שנה. וכן גם בימים מרים ממילא, כמו תשעת הימים ועוד.

עוד מצב שבו כדאי ליטול את התרופה המרה הזאת הוא כשאדם מרגיש "טמטום הלב", כשהלב בתחושה של אטימות וחוסר חיבור לרוחניות. את האטימות הזו המרירות מסוגלת לבקוע.

הזמן השלישי לעורר מרירות הוא כשאדם עצוב ממשוהו לא טוב שקרה לו או שלאדם סתם כך אין מצב רוח. ניצולו של העצב למרירות בעבודת ה' מפיק תועלת מהמצב ומצליח להחזיר את האדם לשליטה על מצב רוחו.

האור הבא מן החושך

תוך כדי המרירות יש לזכור כי מטרתה היא השמחה שאחריה, כאשר ישוב האדם לה' אלוקיו ולעצמו מתוך התלהבות ושמחה צרופה בלי לחשוב בכלל על דברים מרירים. לשמחה שאחרי המרירות יש את הטעם הנפלא של האור הבוקע מן החושך, המאיר הרבה יותר מכל אור אחר.

(על פי תניא פרקים כ"ו, כ"ט, ל"א)

הצדיקים שזכו להיפטר לגמרי מהיצר הרע (והם מועטים ביותר). לכך נבראת! בדיוק לעבודה היום יומית הקשה הזו.

הבעיה היא שרוב בני האדם לא יודעים את מקומם. הם מצפים להיות במדרגת הנפש של צדיקים גמורים בעוד שזוהי אינה הדרישה מהם. עיקר העצבות באה לאדם ששואף למקום שאילו אינו יכול להגיע ואף לא נדרש ממנו להגיע.

(על פי תניא פרקים כ"ו - כ"ז)

לפעמים מרירות

יחד עם רחיי העצבות ומיאוסה מכל וכל, מכירה החסידות בצורך לעיתים ב'מרירות'. מה בין עצבות למרירות? חסידים היו אומרים שאחרי עצבות הולכים לישון ואילו ממרירות יוצאים לעבוד... בעוד העצבות מדכאת את החיים וממלאת בייאוש, המרירות היא מלאת חיות - אומנם חיות של "גבורות" ולא של "חסדים" - אבל חיות, וזה העיקר! המרירות לא נותנת מנוח, היא איננה מסתפקת בייאוש אלא דוחפת לשינוי, וכעומק המרירות - כך גודל העשייה החיובית הניצתת בעקבותיה.

עם כיוון או בלי

בעל התניא מכנה את המרירות בשם "עצב אמיתי". העצב הרגיל הוא שקרן, מפני שהוא נובע מבעיה או מצוקה אך אין לו שום כיוון או מטרה, והוא איננו מוליך לפתרון אלא אדרבה - מחריף את המצב: חסר לי ולכן אני עצוב, ולכן חסר לי עוד יותר ולא נותר לי אלא להתעצב ולשקוע מטה מטה... לעומת זאת, "עצב אמיתי" הוא מפתח לפתרון הבעיה והוא בעל מטרה: חסר לי ולכן אני כואב, ואעשה כל דבר בשביל לפתור את המצוקה ולהתקדם הלאה.

כיצד מתמרמים?

וכיצד מתמרמים? מלבד התבוננות בחולשותינו וחטאינו, המעוררת שברון-לב, הדבר העיקרי שמביא להתמרמות לכל נפש, גם זו שלא חטאה מעולם וגם זו שחטאה, הוא עצם הריחוק שלנו

בשמחה תמיד

"השמחה שישמח אדם בעשית המצוה ובאהבת האל שציוה בהן עבודה גדולה היא"

(רמב"ם הלכות לילב ח,טו)

הילדים יכולים להדגים לנו עד כמה השמחה היא בעצם המצב הטבעי של הנפש. אם אין הפרעות מיוחדות - הנפש שמחה ומאירת פנים. אך מה לעשות, אירועי החיים והתגברות החומריות על הנפש גורמים לכך שנזדקק לעבוד ולהתאמץ לחשוב מחשבות שמחות, על מנת לשוב ולעורר את המצב הטבעי הזה.

הנחת היסוד של החסידות היא, ששורש השמחה הוא הדביקות בה', ולכן המחשבות השמחות עוסקות בקירבת ה' אלינו.

ברוך מתיר אסורים

התבוננות ראשונה היא בכך שדווקא מתוך חשכת העולם הזה וכיווצה של הנפש - צומחת שמחה גדולה בשעת התעלותה מעל ככלי הגוף. בשעת לימוד תורה ותפילה, שבה הנפש אל ה', והינה משוחררת מגדרי העולם ודבוקה בחיי החיים כמו לפני ירידתה להתלבש בגוף. זוהי שמחת יציאה ממאסר.

"וזאת תהיה עבודתו כל ימיו בשמחה רבה היא שמחת הנפש בצאתה מהגוף המתועב ושבה אל בית אביה כנעוריה בשעת התורה והעבודה, ואין לך שמחה גדולה כצאת מהגלות והשביה".

ברוך זוקף כפופים

בעוד ה'כיוון' של המחשבה הראשונה הוא 'מלמטה למעלה' - שמחת החופש שבשחרור ועלייה טפח מעל הקרקע, ישנה צורת חשיבה הפוכה, 'מלמעלה למטה' הממלאת בשמחה מעצם העובדה שירדנו מעולם הנשמות אל תוך העולם הזה:

מציאותינו כרחוקים ביותר מה', היא היא רצונו! לא אנחנו בחרנו בירידה לעולם, אלא הוא שלח אותנו לכאן. מטרת הגעתנו לכאן היא להאיר את העולם, להשפיע עליו ולתקנו. "נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים" ודבר זה נעשה על ידי

לימוד תורה וקיום מצוות דרכם אנו 'ממשיכים' קדושה לתוך העולם ומגלים את ה'. כך, שיחד עם צערנו על ריחוקנו אנו שמחים ומאושרים על ריחוקנו. דווקא אנחנו, בניו אוהביו, זכינו להישלח על ידו למשימה הקשה מכל, על אף המרחק של עולם הזה מאור ה' - אנו סמוכים ודבוקים ללבו ולרצונו.

איתנו בחדר

לפעמים, כאשר מחשבות עמוקות שמיוסדות על עבודת ה' שלנו אינן מצליחות לשמח אותנו, יש לשלוף את 'שק יום הדין' - השמחה בה' אחר, שאין לה כל תלות במצבנו או בדרגתנו.

העולם מתהווה בכל רגע מחדש בדבר ה' ותלוי בו. הקב"ה הוא המציאות האמיתית היחידה כאן בעולמינו ואנחנו נמצאים קרובים אליו באמת בכל רגע. רק דמיון שווא מסמא את עינינו לבלתי נראה את המציאות הפשוטה הזאת. זהו, הגענו הביתה! בעצם אף פעם לא יצאנו ממנו. ה' הכי הכי קרוב אלינו ברגע זה ממש!

"כמה גדולה שמחת הדיוט ושפל אנשים בהתקרבותו למלך בשר ודם המתאכסן ודר אתו עמו בביתו; וקל-וחומר לאין קץ לקרבת ודירת מלך-מלכי-המלכים הקב"ה". הקדוש ברוך הוא איתנו בחדר, מה צריך יותר מזה?!

על אף שההכרה בנוכחות ה' איננה מודעת, היא יכולה להיות מקור שמחה אם רק נבחר בכך. כפי שפעימות לבנו אינן משמחות אותנו רק מפני שאיננו שמים לב אליהן, אך הן כשלעצמן משמחות עד מאוד, כך גם כוח האמונה יכול להציף באושר ושמחה אם רק נפנה לו את לבנו ודעתנו.

• • •

מספרים חסידים סיפור קשה אך עמוק על יהודי אחד שביתו עלה בלהבות, ולמרבח התדהמה, שכניו מצאו אותו רוקד מסביב לבית! השכנים המופתעים שאלו אותו: 'השתגעתי? למה אתה כל כך שמח? והיהודי ענה: 'אני שמח על כך שאני יהודי. כי אילו הייתי גוי, גם האלוקים שלי היה נשרף!'.

(על פי תניא פרקים ל"א, ל"ג)

מכתב נפלא בעבודת ה'

מאדמו"ר הזקן לאחד החסידים

אגרות קודש אדמו"ר הזקן אגרת י"ט

אחרי דרישת שלומו כמשפט האמור למעלה למשכיל,

באתי בבקשה, אל ירע בעיניו איחור תשובתי על שאלותיו, כי שהרי במרומים כי לא אתרחיש נוסע להתם.

אך עתה הפעם אגלה דעתי אודות הצומות ואודות הגלות, לא באלה חפץ השם, ולא כן קבלתי מרבתי הקדושים.

אך זאת עצה היעוצה להתפלל בשמחה גדולה עד אין קץ, ואז ממילא יתפרדו כל פועלי און הם המחשבות זרות, כי גם אם יעלו ירדו ויפלו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה. וענין השמחה הוא כדכתיב ישמח ישראל בעושיו, להתענג תענוג גדול מגדלות הבורא ושכחי המוזכרים בסדר התפלה, כאילו רואה בעיניו מלך בשך ודם המתגלה ביקר תפארתו גדולתו וכבוד מלכותו לעין כל, שהכל ששים ושמחים ומתענגים לרוץ לראותו, וכביכול כן הוא ממש בשעת התפלה מכריזים צאינה וראנה במלך שלמה כו' והיא עת רצון לאסתכלא ביקרא דמלכא ולהתענג בתענוגים מזיו כבודו וגדלו. אך חרדות ילבשו וגילו ברעדה. וזהו והחיות רצוא ושוב וד"ל.

אך צריך תחילה להעביר מלבו כל יגון ואנחה וכל שמץ עצבות. והעצה היעוצה לזה להכניס בלבו יגון ואנחה קודם התפלה, ולשבור לבו על כל חטאת נעורים, ולבכות עליהם בדמעות שליש, ולבקש מחילה מה' בקול בכי, ולאמר מזמור נ"א, ואזי על ידי הבכי יסור היגון מלבו ויהיה שש ושמח בבטחונו בה', כי בלי שום ספק בעולם נמחלו לו כל עונותיו בשעה זו, כדכתיב באשר הוא שם, פירוש שבכל עת שהאדם מהרהר בתשובה ומבקש מחילה נמחלו לו כל עונותיו ברגע זו. ואף אם חוזר לסורו ומבקש מחילה, אפילו אלף פעמים כן, נמחל לו בכל פעם הכל ברגע זו. ואי אפשר לי לפרוט ולבאר היטב ענין זה במכתב, שלא יהי' סותר למשארז"ל האומר אחטא ואשוב כו', כי לא קרב זה אל זה כרחוק מזרח ממערב, וד"ל.

וסדר הלימוד יהי' רוב לימודו בזהר ומדרשים. אך קודם התפלה יהי' לימודו בראשית חכמה שער התשובה, וסוף שער היראה, וסוף שער הקדושה, בכדי להכניס יגון ואנחה ולשבור הלב על עונותיו וחטאת נעורים, בכדי שיוכל לבכות, בכדי שילך ויסור היגון מלבו, בכדי שיהי' שש ושמח בתכלית השמחה בהתבוננו בגדלות הבורא בתפלה, עד ברכת השיבנו וסלח לנו, שיחזור לאמרם בככי' כמה שאפשר. ונכון יהיה לבו בטוח בה', כי אם כה תעשו ותרגילו עצמכם זמן מה, יתהפך לברי' חדשה והי' בעזרו.

וחי נפשי אחי, כי נפש מעלתו חולה מאד בחולי המרה שחורה, וזו היא תחבולת היצר בערמה ומרמה כאלו הוא לשם שמים, ושקר דבר, כנראה בחוש שבתאוות גשמיות הלב שמח, ובעבודת הבורא היצר מזכיר עון וכל חטאת נעורי' להתפש ברשתו, כדכתיב תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה ובטוב לב.

ואצא בכי טוב ואומר שלום מאדה"ש כנפשו ונפש המעתיר ודורש שלומו מלב ונפש

שניאור זלמן ב"מ ברוך נ"י

**נפש מעלתו חולה
מאד בחולי המרה
שחורה, וזו היא
תחבולת היצר
בערמה ומרמה כאלו
הוא לשם שמים,
ושקר דבר, כנראה
בחוש שבתאוות
גשמיות הלב שמח,
ובעבודת הבורא
היצר מזכיר עון
וכל חטאת נעורים
להתפש ברשתו**

גדול שיעושה

מכתבי אדמו"ר רבי יוסף יצחק מליובאוויטש

האדמו"ר הזקן שד והקושיות נפתרו

ביום ההילולא של המגיד - הרב ר' דובער ממעזריטש, - י"ט כסלו ש"ק וישלח תקל"ז, נתאספו כל התלמידים אל הרמ"מ מהורודוק ובעל "פרי הארץ".

בין קבלת שבת לתפילת ערבית היתה הפסקה.

אדמו"ר הזקן, הרה"ק הר' אברהם מקאליסק והרה"ק הר' ישראל מפאלאצק, היו מנגנים גדולים, אף שהיו שונים בקולותיהם. נעים היה לשמוע כששרו יחד.

קולו של הרבי [אדמו"ר הזקן], הרי ידוע שהיה חזק מאד ורחב ומטיל אימה. להרה"ק הר' אברהם היה קול דק, צלול ומלא רגש. כל תנועה שלו היתה מלווה להב-שלהבת. להרה"ק הר' ישראל היה קול נעים, לא גבוה ולא נמוך, לא חזק ולא רפה, קול תחנונים בינוני שעורר לרחמנות, קולו היה מושך ומדבק.

כשעת ההפסקה שרו הרבי והרה"ק הר' אברהם והרה"ק הר' ישראל הניגונים שהיו חביבים על המגיד ממעזריטש.

אצל המגיד ממעזריטש היה סדר מיוחד בניגונים. היו ניגונים ששרו אותם אצל הבעש"ט, אחד ממלחיני הניגונים היה הרה"ק הר' מיכל מזלאטשוב, והיו ניגונים שחוברו ונתחדשו בזמן הנשיאות של המגיד ממעזריטש. בין כל הניגונים האמורים היו כאלה שהיו חביבים מאד על המגיד ממעזריטש.

חלק מניגונים אלו שרו הרבי והרה"ק הר' אברהם והר' ישראל בהפסקה שבין קבלת שבת ותפילת ערבית.

כל אלה שנכחו בבית הכנסת בשעה שהרבי והרה"ק הר' אברהם והר' ישראל שרו, וראו את דביקותו של הרה"צ הר' מנחם מענדל והרה"ק הר' ישכר דוב [מתלמידי המגיד] ודביקותם של המנגנים - ראו שהם מתאחדים בנשמת מורם ורבים הרב המגיד ממזריטש.

ברור היה לכל אחד מהנוכחים בבית הכנסת שבודאי יושב המגיד ממזריטש באותה שעה בהיכלו וחוגג את ההילולא קדישא שלו.

(לקוטי דיבורים א עמוד 367)

קולו של הרבי הזקן, ידוע שהיה חזק מאד ורחב ומטיל אימה. להרה"ק רבי אברהם היה קול דק, צלול ומלא רגש. כל תנועה שלו היתה מלווה להב-שלהבת. להרה"ק רבי ישראל היה קול נעים, לא גבוה ולא נמוך, לא חזק ולא רפה, קול תחנונים בינוני שעורר לרחמנות. קולו היה מושך ומדבק.

בהזדמנות מסויימת עבר אדמו"ר הזקן דרך העיר שקלוב. אז ידעו כבר בשקלוב שהרבי הוא גאון עצום וגאוני שקלוב באו אליו לשאול שאלותיהם. הרבי לא ענה לאף אחד מהם. והחלט לעשות אסיפה רבה ב"בית המדרש הקר", להזמין את הרבי לומר תורה ולתרוץ קושיותיהם. הרבי קיבל הזמנתם.

הרבי בא לבית המדרש, עלה על הבימה ואמר:

- אומר לכם תורה, לתרוץ קושיותיכם? אנגן ניגון. המשנה אומרת: "כל בעלי השיר" - נשמות ומלאכים - "יוצאין בשיר ונמשכין בשיר" - ההעלאה שלהם היא על ידי שיר וניגון. והתחיל לשיר בדביקות גדולה. בבית המדרש הושלך הס וכולם היו שקועים בעמקי מחשבותיהם, ולמשך שעה לא הרגישו היכן הם נמצאים. בשעה שהרבי שר, נפתרו אצל כל אחד מגאוני שקלוב קושיותיהם ושאלותיהם.

בניגון הרביקות שלו פתח הרבי את צינורות מעיינות החכמה, ופעל פתיחה בכלי המוח וכלי השכל של גאוני שקלוב. הרבי העלה אותם לדרגא גבוהה יותר וממילא נפתרו קושיותיהם.

חסידיו שקלוב קראו לניגון זה בשם "הניגון של מתן תורה".

(לקוטי דיבורים ג-ד ע' 641)

בניגון חסידיו, משתקף מהלך הרוח של מחבר הניגון. ניגון הוא סוג של חווייה, ויש בזה שני אופנים: חווייה המתבטאת בניגון, וניגון היוצר חווייה.

רבינו הזקן היה "מנגן" מלידה, בהיותו במעזריטש קיבל ניגונים רבים, שניגנו אצל מורנו הבעש"ט, ושינן אותם בדיוק. כל ניגון נקרא בשם בהתאם לתולדתו, מחברו, הזמן והאירוע שהניגון מספר. הצדיק ר' מיכל מזלאטשוב היה מחדש גדול בניגונים. מורנו הבעש"ט אמר על הצדיק ר' מיכל שהוא אורח קבוע בהיכל השיר ובוחר שם ניגוני תשוקה והתעוררות.

פעם אחת היה הצדיק ר' מיכל חלוש בבריאותו, ומצד חלישותו לא יכל ללכת למורנו הבעש"ט, אז חידש את הניגון, הידוע כפי החסידים בשם "ניגון הגעגועים של ר' מיכעל'ע זלאטשובער", ורבינו הזקן הביאו עמו בבואו ממעזריטש.

ניגון זה מחולק לג' חלקים: החלק הראשון מצייר את התשוקה החזקה והגעגועים הגדולים. החלק השני את השמחה הגדולה המאושרת בשעה שבא למורנו הבעש"ט, והחלק השלישי את התעוררות הרבקות וההתמסרות למורנו הבעש"ט.

(ספר השיחות תש"ד ע' יז)

הוד כ"ק אאמו"ר [הרש"ב] אמר פעם לאחד שהיה שר בקול רם: צריך להיות "קול דממה דקה", וכשזה ב"דממה" הרי זה במילא "דקה".
 בשנת תרע"ב שהה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במקום הנופש מענטאן - צרפת. בפורים היתה התוועדות מיוחדת. נכחו אז הרב החסיד ר' יעקב מרדכי רבה של פולטובה והחסיד ר' יעקב הורביץ.
 כשהחלו לנגן, הנה הר' יעקב מרדכי שהיה קפדן בטבעו, עשה תנועה של ביטול בידו, באמרו: לא כך, לא ניגון של חזנות אלא ניגון חסידי.

נענה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ואמר להר' יעקב מרדכי: הזוכרים אתם מה שאבי - הוד כ"ק אאמו"ר מוהר"ש - אמר פעם על כך? ענה הר' יעקב מרדכי: לא, אינני זוכר.

וסיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שפעם בהתוועדות, אמר אביו - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש - שישנם שלשה סוגי ניגונים: ניגון של חזנות, ניגון של תפלה וניגון חסידי. על הניגון של חזנות לא מדברים כעת. ידוע שבבית המדרש של המהר"ל מפראג היו העמודים - עליהם נסמכה התקרה - מלאים בתפלות של החזנים שלא עלו למעלה. זקוקים לרחמים גדולים כדי שניגון של חזנות יעלה למעלה.

ההבדל בין ניגון של תפלה לניגון חסידי הוא: ניגון של תפלה בא מתוך הכוונה ואילו ניגון חסידי יוצר את הכוונה, התעוררות בלב. כששמע הר' יעקב מרדכי את האמור זלגו עיניו דמעות ואמר כיצד יכלתי לשכוח על דיבוריו אלה של הרבי אדמו"ר מוהר"ש שהביאו אותי אז להיכנס ל"יחידות". נענה הר' יעקב הורביץ ואמר ואני לא שכחתי.

ר' יעקב הורביץ אהב להתפלל לפני העמוד, וכששמע הדברים האמורים מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש ביקש את הגבאי ר' לויק להכניסו ל"יחידות", והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש הורה לר' לויק לומר לו שעברו מספיקות כבר המלים ששמע.

מאז הפסיק ר' יעקב הורביץ לשמש חזן. הוא אכן התפלל לפני העמוד, אבל בניגון חסידי.

(ספר השיחות תש"ד ע' יז)

האדמו"ר הזקן עגיע אל המגיד ממזריטש

כשרבינו הזקן הגיע לשנתו הי"ט, הנה אחרי חג הפסח של שנת תקכ"ד, החליט בהסכמת זוגתו הרבנית סטרנא לנסוע למקום תורה ועבודה.

התיישבתי בניי לבין עצמי - מספר רבינו הזקן - לאן ללכת ולא יכולתי להחליט בעצמי.

אחי, רבי יהודה-ליב [מהרי"ל, בעמח"ס "שארית יהודה"] שהנו בעל שכל הישר, אמר לי ללכת למזריטש.

ידעתי שבוילנה יכולים להתלמד ללמוד, ובמזריטש - איך להתפלל. ללמוד ידעתי קצת. אולם להתפלל לא ידעתי כמעט מאומה . . והלכתי למזריטש. (לקוטי דיבורים ג'ד ע' 966)

"בימים הראשונים לבואי ראיתי כי רבינו הרב המגיד ותלמידיו עוסקים רוב היום והלילה בעבודה שבלב ובהכנה לשלש תפילות היום והתפילות וישובי הדעת אחרי התפילה, ההכנות לקריאת שמע שעל המטה ותקון חצות וכו', והכל באריכות גדולה.

ואני בהרגלי בעבודתי בסידור האריוז"ל ובפירושי השל"ה הייתי מוגבל בזמני הן בחול והן בשבת ויום טוב, ורוב הזמנים הייתי מסור בכל מאודי לרכוש ידיעות בתורה בהלכה, אגדה, קבלה ומחקר, ואם כי עבודתו הקדושה של רבינו הרב המגיד ועבודתם הנפלאה של קשישי התלמידים הרהיבוני, בכל זאת החלטתי לחזור על עקבי ולמסור ולתת עצמי בשקידת התורה בנגלה ובנסתר ביתר שאת וביתר עז.

בצאתי לדרכי נזכרתי כי שכחתי אחד מחפציי בבית מדרש של הרב המגיד ואחזור לקחתו. ובבואי לבית המדרש, מצאתי כי הרב המגיד עסוק בשאלת ריאה שהובאה לפניו [בדיני טריפות]. ובשמעי את דברי התורה שהואיל המגיד להציע בפסק ההלכה ההיא ועמקי סברותיו וגאונותו בדברי הנגלה שבתורה - החלטתי להתעכב איזה זמן במזריטש".

מורו הרב המגיד קרבו במאד. והציע לו שיקבע זמן ללמוד עם בנו המלאך הקדוש רבי אברהם בגפ"ת, והמלאך למד עם רבינו הזקן דברי חסידות. ובזמנים ידועים הנה מורם הרב המגיד למד עמהם.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ה"צמח צדק" אמר להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש:

הסבא - רבינו הזקן - היה ארבעים שנה "מקבל פנימי ועצמי", שכל מה שקבל באתגליא ובנסתר, הכל נתעצם אצלו [=נעשה חלק ממהותו], ואז החל הוד כ"ק רבינו הזקן לגלות את [ספר] ה"תניא" שלו במאמרי שבת מברכים וימי המועדים. (ספר המאמרים ה'תש"ח ע' 176 ואילך)

לאחר שנתיים, שאל רבינו הזקן את הרב המגיד כשנפרד ממנו, מה צריכה להיות עבודתו?

ענה לו הרב המגיד: עליך ליצור דרך לעצמך.

אסף אז רבינו הזקן קבוצת אברכים ולמד אתם.

כשבא שוב אל הרב המגיד, אמר רבינו הזקן להרב המגיד, שאבנים וקרשים יש לו, איך לסדר אותם הוא גם כן יודע, חסר רק "כוח המדבק".

ענה לו הרב המגיד: על כך צריכים כוח מרבי, ואקבל מהרבי שלי - הבעל שם טוב - ואתן לך.

בשנתיים הראשונות, תקכ"ד-תקכ"ה, שרבינו הזקן נסע אל הרב המגיד ממזריטש, לא מסר לו הרב המגיד כל ענין פרטי, בניגוד למנהגו ביחס לשאר תלמידיו שמסר להם ענינים ושליחויות במקומות שונים. לכל אחד מהם נתן הרב המגיד מקום מיוחד שם היה עליו לחנך ולהדריך.

בסוף השנתיים האמורות, שאל רבינו הזקן את הרב המגיד כשנפרד ממנו, מה צריכה להיות עבודתו?

ענה לו הרב המגיד: עליך ליצור דרך לעצמך.

אסף אז רבינו הזקן קבוצת אברכים ולמד אתם.

כשבא שוב אל הרב המגיד, אמר רבינו הזקן להרב המגיד, שאבנים וקרשים יש לו, איך לסדר אותם הוא גם כן יודע, חסר רק "כוח המדבק".

ענה לו הרב המגיד: על כך צריכים כוח מרבי, ואקבל מהרבי שלי - הבעל שם טוב - ואתן לך.

למחרת אמר לו הרב המגיד: אתה זקוק לברכה כפולה, ירצו לשבור אותך ויהיו לך הרבה מנגדים, ובירך אותך בברכת כהנים עם כל הכוונות, ואמר לו: יהיו לך הרבה מנגדים, ברם יש לך האזור של אליהו ומתניים חזקים לעמוד בכל הענינים הכבדים.

הרבי ה"צמח צדק" התבטא על כך: זוהי דרך סלולה ורחבה.

בשנת תק"ל החלו להרגיש בדרכו של רבינו הזקן ובהפרש שבין דרך זו לדרכם של שאר תלמידי הרב המגיד.

(ספר השיחות ה'תש"ד ע' 99 ואילך)

בחדש אייר תק"ל - כך התחיל [לספר] רבינו הגדול [כ"ק אדמו"ר הזקן] לנכדו הרה"ק בעל צמח צדק - הלכתי למזריטש ונתעכבתי שם אצל מורי הרב המגיד עד אחר חג הסוכות תקל"א.
מלבד התורות שהיה מורי אומר לפני כל התלמידים החבריא קדישא היה אומר לפני תורה ביחידות.

בין התורות שאמר לפני ביחידות, היתה תורה על הפסוק (צו ו, ו) "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", דהגם שהאש יורד מלמעלה, באתערותא דלעילא, מ"מ מצוה להביא מן ההדיוט [מאש פשוטה, מלמטה], כי באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא [=ההתערורות מלמטה פועלת התערורות למעלה], כי רוח אייתי [=מביאה] רוח ואמשיך [=וממשיכה] רוח, רוח מלמטה אייתי רוח מלעילא [=מלמעלה], ואמשיך רוח מלעילא ולעילא.

ומצות עשה להבעיר אש על המזבח, מזבח הוא "אדם כי יקריב מכם" [האדם מקריב את עצמו לה'], וההקרבה עצמה אינה מספקת רק צריכים להבעיר אש על הקרבן אשר מכם, ואש זו - לא תכבה, שהיא מכבה את הלא.

את התורה הזאת אמר מורי לפני עשרה פעמים ויאמר לי, אתה תלמידי הנך נצרך להאש תמיד, לפי שעליך הוטל לכבות לא גדול, ואתה תכבה את הלא והשי"ת יהפוך את הלא להן.

מורי נ"ע אמר לפני תורה זו עשר פעמים כדי לחקקה בעשר כחות נפשי, בשביל לכבות את הלא של המנגדים ולעשות מהלא הן.

וכשסיים רבינו אדמו"ר בעל צמח צדק את הספור לבנו כ"ק אאמו"ר מוהר"ש הוסיף לאמר:

זקני רבינו הזקן הוא "משה רבינו" בתורת החסידות שלנו, כלומר חב"ד, ובמשה רבינו אמרו רז"ל [גדרים לח,א] התורה ניתנה למשה רבינו ע"ה אלא שנהג בה טוב עין.

את האש תמיד האלקי הנוגע לתורת חסידות חב"ד נתן הרב המגיד ממעזריטש נ"ע להוד כ"ק זקני רבינו הגדול. וכ"ק זקני נהג בה טוב עין ויתנה לכל העוסקים בתורת החסידות.

ברור לי אשר כל הלומד עם חברו ומעורר בו את האש תמיד האלקי, הנה שכרו אתו אשר זכותו זה לא תכבה לעד ולנצח נצחים.

[אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ח"ד עמוד ע ואילך.

ספר המאמרים תש"ח ע' 177]

לעילוי נשמת

מרת שפרה נחמה
בת הרה"ח
ר' מנחם מענדל הלוי ע"ה
לוי
נלב"ע טו"ב כסלו תשע"ג
ת. נ. צ. ב. ה.

...

נדבת הרב שמואל ואיילה
לוי

לעילוי נשמת

החסיד ר' שלום זובער
בן הרה"ח אברהם לויק ז"ל
נלב"ע ביום הולדתו
כ"ו כסלו תשנ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

...

נדבת בנו שמואל
ורעייתו טליה
וצאצאיהם:
מוריה, אפרת, שלומית,
ריעות ושלוש שלמה

סלוי

לעילוי נשמת

הרב החסיד
מוה"ר ר' צבי הירש
ב"ר יהודה ע"ה
חיטריק
נלב"ע ביום זאת חנוכה
ב' טבת התשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

...

נדבת יוסף יצחק ואסתר

פיקרסקי
וילדיהם שיחיו
תל אביב

עריכה: משה שילת, מנחם מענדל ברונפמן, אליהו קירשנבאום

עיצוב: סטודיו ולדמן ציור השער: תפארת

יור"ל ע"י: תורת חב"ד לבני הישיבות

טל' 03-9604637 פקס' 153546175766 דואר אלקטרוני: toratchabad@neto.net.il